

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Dilşad TOKATLIOĞLU ERDOĞAN

DEMOKRASİNİN İKTİSADİ TEORİSİ: TÜRKİYE İÇİN BİR ANALİZ

İktisat Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2011

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Dilşad TOKATLIOĞLU ERDOĞAN

DEMOKRASİNİN İKTİSADİ TEORİSİ: TÜRKİYE İÇİN BİR ANALİZ

Danışman

Doç. Dr. Selim ÇAĞATAY

İktisat Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2011

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Dilşad TOKATLIOĞLU'nun bu çalışması jürimiz tarafından İktisat Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

: Doç.Dr. Sayım Işık

Üye (Danışmanı)

: Doç.Dr. Selim Akbaş

Üye

: Doç.Dr. Zehra GÖKER

Tez Konusu: Demokrasinin İktisadi Teorisi: Türkiye için bir analiz.

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi 27.05/2011

Mezuniyet Tarihi 31.05/2011

Prof.Dr. Mehmet ŞEN
Müdür

.....

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER VE TABLOLAR LİSTESİ	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASET ANLAYIŞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE SİYASAL

PARTİLER	4
1.1. Siyaset Tanımı	4
1.2. Siyaset Anlayışını Etkileyen Faktörler	5
1.2.1. Coğrafik Faktörler	5
1.2.2. Sosyal Faktörler	6
1.2.3. Bilimsel ve Teknolojik Faktörler	9
1.2.4. İdeolojik ve Kültürel Faktörler	10
1.2.5. Ekonomik Faktörler	11
1.3. Ekonomi-Siyaset İlişkisi	13
1.4. Siyasal Etkinliklerin Aktörleri	14
1.4.1. Siyasal Partiler	14
1.4.1.1. Siyasal Parti Tanımı	15
1.4.2. Siyasal Parti Çeşitleri	16
1.4.2.1. Kadro Partileri	16
1.4.2.2. Kitle Partileri	17
1.4.2.3. Bireysel Temsil Partileri	18
1.4.2.4. Toptan Bütünleşme Partileri	18
1.4.2.5. Merkez Partileri	18
1.4.2.6. İdeolojik Partiler	19
1.4.2.7. Marjinal Partiler	19
1.5. Seçmenler	20
1.5.1. Seçmen Tipleri	20

İKİNCİ BÖLÜM

KAMU TERCİHİ TEORİSİ VE DOWNS'CU YAKLAŞIM	22
2.1. Kamu Tercih Teorisi	22
2.1.1. Kamu Tercih Teorisinin İnsan Davranışına İlişkin Saptamaları	23
2.1.2. Kamu Tercih Teorisi ve Anthony Downs	25
2.1.2.1. Kamu Tercih Teorisinde Siyasal Parti Tercih	27
2.1.2.2. Kamu Tercih Teorisinde Baskı ve Çıkar Grupları	28
2.1.2.3. Kamu Tercih Teorisinde Bürokratların Davranışları	28
2.1.2.4. Kamu Tercih Teorisinde Vergi Mükelleflerinin Davranışları	29
2.2. Kamu Tercih Teorisinde Seçmen Davranışları	29
2.2.1. Downs Yaklaşımında Seçmen Davranışı	31
2.2.2. Makroekonomik Göstergeler ve Oylama Davranışı	32
2.2.3. Oy-popülarite Fonksiyonları	32
2.2.4. Oy Kararında Miyopluk ve Rasyonelite	34
2.2.4.1. Politik Miyopluk	34
2.2.4.2. Rasyonel Geçmişe Dönük Oylama	35
2.3. Araştırmanın Amacı	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LİTERATÜR ÖZETLERİ	37
---------------------------------	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AMPİRİK ANALİZ	50
4.1. Veri Seti	50
4.2. Ekonometrik Yöntem	51
4.3. Analiz ve Bulgular	54
SONUÇ VE ÖNERİLER	65
KAYNAKÇA	71

EKLER

EK-1	77
EK-2	78
EK-3	79
ÖZGEÇMİŞ	80

ŞEKİLLER VE TABLOLAR LİSTESİ

Şekil 4.1 Regresyon Doğrusu	53
Tablo 2.1 Yabancı Araştırmalar Özet Tablosu	46
Tablo 2.2 Türkiye'deki Araştırmalar Özet Tablosu	47
Tablo 4.1 Modellerde Kullanılan Değişkenler Tablosu	55
Tablo 4.2 1987 Seçim Dönemi Regresyon Analiz Tablosu	55
Tablo 4.3 1991 Seçim Dönemi Regresyon Analiz Tablosu	60
Tablo 4.4 2002 Seçim Dönemi Regresyon Analiz Tablosu	62

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Bağ.	Bağımlı
Değ.	Değişken
Dz.	Düzeltilmiş
Eko.	Ekonomik
GKBG	Kişi Başına Genel Bütçe Gelirleri (Bireysel Vergi Yüğü)
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HHB	Hane Halkı Ortalama Büyüklüğü
IKO	İşgücüne Katılım Oranı
ISKO	Yeterli İçme Suyu Olan Köy Oranı
KAO	Köylerde Asfalt Yol Oranı
KBG	Kişi Başına Belediye Giderleri
KDV	Katma Değer Vergisi
KN	Kentleşme Oranı
KYK	Kişi Başına Kamu Yatırımları
LOO	Lider Parti Oy Oranı
NHZ	Nüfus Artış Hızı
Ols.	Olasılık
ONAY	Onaylama Oranı
Pol.	Politik
SIO	Sanayi İstihdam Oranı
TIO	Tarım İstihdam Oranı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNO	Üniversite Mezunları Oranı
VP	Oy Popülarite Fonksiyonu

ÖZET

Siyasal etkinliklerin önemli iki aktörü vardır; siyasal partiler ve seçmenler. Politik süreçte alınan karar ve hedefler için seçmen davranışlarının iyi analiz edilmesi gereklidir. Bu davranışları yönlendiren sosyal ve ekonomik faktörler vardır. Sosyal faktörler kültür, eğitim düzeyi, cinsiyet vb. gibi bir çok etkeni içerirken ekonomik faktörler enflasyon, işsizlik, büyüme ve reel gelir gibi temel makroekonomik göstergeleri içerir. Bu davranışların makroekonomik performansa göre analiz edilmesine yönelik literatür, 1950'lere dayanır. Bu araştırmalarda, seçmenlerin oy davranışlarının hangi ekonomik ve sosyal faktörler tarafından belirlendiği analiz edilmektedir. Kamu Tercihi Teorisini Anthony Downs, 1957 yılında yazdığı “Demokrasinin Ekonomik Teorisi (An Economic Theory of Democracy)” adlı eseriyle ekonomi-siyaset ilişkisini ortaya atan öncü araştırmacılardan biridir. Downs'un Rasyonellik Hipotezi ve bunu temel alan araştırmalarda kişisel çıkarlarını ön planda tutan ve geçmiş göstergeleri göz önüne alarak oy veren seçmenler işgücü veya enflasyon verilerini dikkate alırlar.

Bu çalışmada, Downs'cu görüş esas alınarak Türkiye'deki politik süreçte seçmenlerin oy verirken hangi ekonomik ve sosyal değişkenleri dikkate aldıkları araştırılmıştır. Ulaşılabilen veri seti kapsamında yapılan bu çalışmada elde edilen bulgulardan, Türkiye'deki seçmenlerin bazı ekonomik değişkenlerde irrasyonel davrandıkları ve kısa dönemdeki etkilere göre hareket ettikleri yorumu yapılabilmektedir.

SUMMARY

AN ECONOMIC THEORY OF DEMOCRACY : AN ANALYSIS FOR TURKEY

There are two basic characters in political activities; political parties and electors. Elector behaviours should be analyzed very well in order for political parties to evaluate the electors' decision making process for the decisions and goals that have been taken by the political party during the political process. There are possible social and economic factors that guides these electors' behaviours. Whilst social factors may include factors such as culture, educational level, gender, etc... , economic factors may include factors such as inflation, unemployment, economic growth and real income of people. Analyzing these behaviours through macro-economic performance has been investigated by researchers starting from 1950's. In most of these researches, which economic and social factors should be concerned by electors have been carefully analyzed. Famous public choice theorist Anthony Downs is one of the researchers who has worked the relationship between economics and politics in his book "An Economic Theory of Democracy" which published in 1957. In Down's Rational Hypothesis and the researches based on his point of view, electors, who votes in rational retrospective way and who place importance to their personal benefits, considers mostly labour force or inflation data in their comparison.

In this research, we investigate the electors' behaviours and which economic and social parameters were being considered by electors in Turkey's political process based on the Down's point of view. Further, we conclude that electors vote according to short-term effects and show an irrational behaviours in some economical parameters corresponds to our limited data set content.

ÖNSÖZ

Günümüz demokratik sistemlerinde seçimler büyük önem taşımaktadır. Seçimleri yönlendiren iki unsur vardır; siyasal partiler ve seçmenler. Siyasal partilerin uygulayacağı politikalar için seçmen davranışlarını yönlendiren etkilerin analiz edilmesi gereklidir. Seçim dönemlerinde siyasal partiler oy kazanacakları politikaları vaat ederken seçmenler kendilerine en yüksek faydayı getireceğine inandıkları vaatlere ve politikalara oy verirler. Bu sebeple seçmenlerin hangi ekonomik ve sosyal faktörleri dikkate aldıkları politika uygulaması için önemlidir. Bu konuda yaptığım çalışmayı sonuçlandırmamda görüşleri ve destekleriyle katkılarını benden esirgemeyen değerli hocam Sayın Doç. Dr. Selim ÇAĞATAY'a teşekkürü borç bilmekteyim.

Ayrıca tez jürimde görev alan Sayın Doç. Dr. Zeliha GÖKER ve Sayın Doç. Dr. Sayım IŞIK'a değerli tavsiyelerinden dolayı teşekkür ederim.

Bu süreçte beni sabırla destekleyen aileme ve eşime şükranlarımı sunarım.

Dilşad TOKATLIOĞLU

GİRİŞ

Politika kavramı, insanoğlunun milâttan önceki yıllarda ilkel yaşamdan kurtulup modern yaşama geçmesi ile önem kazanmıştır. Siyaset ile eş anlamlı olarak kullanılan politika eski Yunancada “şehir” anlamına gelen “polis” kelimesinden türetilmiştir. Bir siyasal topluluk ve şehir devletiyle ilgili işler anlamına gelmektedir (Kışlalı, 2010, s.17). Siyasetin temelini, şehirden ve şehir yönetiminden doğduğu görüşü, yerel siyasetin tanımlanması açısından anlam taşır. Yerel siyasetin şehir ve şehir yönetimi çerçevesinde taşıdığı anlam ile siyasetin ilk doğuşunda şehir yönetiminden filizlenmesi dikkat çekicidir. Yerel siyaset ve yerel demokrasinin genel siyasetin temeli olduğu yaklaşımı, siyaset kavramının doğasıyla da örtüşmektedir (Akdoğan, 2008).

Eski Yunan’da Platon’la birlikte sistemli felsefe dönemi başlamış, siyasete ilişkin sorunlar ve bir toplum için en yetkin siyasal düzenin kurulup kurulamayacağı sorusu, felsefenin bir dalı haline gelen “siyaset felsefesi” içinde tartışılmaya başlanmıştır. Bu dönemde sözü geçen tüm siyasal kavramlar, dönemin dinsel inancının bir uzantısı durumundadır ve henüz dinden arınmış bir siyasal düşünce olamamıştır. Ancak insanın siyasal bir varlık olarak ele alınması, siyasal ilişkiler, yapı ve kurumlar içinde yorumlanması felsefenin başlıca ilgi alanlarından biri olmuştur. Antik Yunan Filozofu Aristoteles (MÖ. 384-322), siyaseti insana ilişkin eylemlerin en kapsamlısı olarak görüp insanı, Eski Yunan kent devletlerinin anayasalarını ve siyasal sistemlerini karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Bu incelemeyle ortaya çıkan “Politika” adlı eser siyaset biliminin en eski kaynağını oluşturur. Aristo bu anlamda siyaset biliminin kurucusu sayılmıştır. Siyaset ancak 18. yüzyılda felsefeden bağımsız bir bilim dalı olarak insanlığın karşısına çıkarılmıştır (Kışlalı, 2010, s.23).

İnsanoğlunun modern yaşama geçmesi ile önem kazanan siyaset, devletin yönetilmesi anlamına gelirken politika, yönetimdeki uygulamaları kapsamaktadır. Siyasetin uygulanmasında iki önemli aktör vardır. Bunlardan ilki siyasal partiler, diğeri seçmenlerdir. Siyasal iktidarın belirlenmesinde sadece siyasal parti davranışı değil, aynı zamanda seçmen davranışı da önemli bir etkidir. Bir ülkede uygulanan politikalarda seçmenlerin hangi sosyal ve ekonomik faktörleri dikkate aldıkları önemlidir. Sosyal faktörler nitel özellikte olduğu için ölçümleri zordur bu nedenle uygulanacak politikalarda tutarlılık göstermeyebilir. Seçmen

davranışlarını açıklamaya yönelik somut açıklamalar ekonomi yoluyla gerçekleştirilir. Burada ekonomi-siyaset ilişkisi ortaya çıkar. Standart ekonomi teorisinde bireyler, kendilerine en düşük maliyetle en yüksek faydanın sağlanması yönünde hareket ederler. Siyasette seçmenler, siyasal partilerin geçmiş ve cari dönemde sergiledikleri performansı dikkate alarak kendilerine en yüksek faydayı sağlayana oy verirler. Bu bakışta bireyler kişisel çıkarları doğrultusunda hareket ederler, gerekli bilgiye ulaşırlar ve oy davranışlarını gerçekleştirirler. Ancak seçmenlerin mevcut iktidar partisi ve alternatif partiler hakkında bilgiye ulaşması yüksek maliyete sebep olabilir. Bu nedenle, seçmen her bilgiye doğru ulaşamayacağı için, oy davranışının gerçekleştirilmesinde somut belirleyici rolü üstlenen ekonomik faktörler önem kazanır. Cari ve geçmiş dönemdeki makroekonomik göstergeleri dikkate alan seçmen, akılcı davranır. Kamu Tercihi Teorisinde, Downs'cu rasyonaliteye göre seçmenlerin oylama kararlarında geçmiş ve cari dönemde gerçekleşen enflasyon veya işsizlik göstergeleri etkilidir. Ancak, sadece ekonomik faktörler oy kararında yeterli olamayacağı için, sosyal faktörlerin de dikkate alınması gereklidir. Buradan yola çıkılarak oluşturulan oy-popülarite fonksiyonlarında, ekonomik göstergelerin yanında, politik faktörlerin de yer alması gerektiği savunulmuştur. Bu konuda çoğunluğu ABD'de olmak üzere farklı ülkelerde çalışmalar yapılmıştır. Downs'un rasyonellik hipotezinde, bireyler oylamaya katılırken faydalarını maksimize etme çabasındadırlar; bu sebeple, sadece ekonomik göstergelere yönelik yapılan oylama davranışında düşük işsizlik ve enflasyon oy kazandırıcı olacaktır. Geçmiş ve cari dönemdeki bu göstergeleri dikkate alarak geleceği tahmin edebilen seçmen, rasyonel seçmendir. Buradan yola çıkılarak yapılan çalışmaların çoğunda, işsizlik ve enflasyon gibi sadece ekonomik faktörlerin seçmen davranışlarını etkilemedeki güçleri zayıf kalmıştır. Bundan sonra yapılan çalışmalarda oluşturulan modellere sosyal faktörler de dahil edilmiştir. Bu görüşle yapılan çalışmaların bazılarında bazı sosyal faktörlerin seçmen davranışlarında etkili olduğu gözlenmiştir. Bu çalışmada, seçmenlerin oy verme davranışlarının incelenmesinde, ekonomik faktörlerin yanında sosyal faktörler de çalışılmıştır.

Araştırmanın birinci bölümünde siyasetin en önemli iki aktörü olan siyasal partiler ve seçmenler konu edilmiştir. Siyasal parti çeşitleri ve seçmen tiplerinden bahsedilerek siyaset anlayışında etkili olan faktörler belirtilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde siyaset-ekonomi ilişkisi ele alınmış, bu ilişkiyi temel alan Kamu tercihi Teorisinin çalışma ile ilgili esasları açıklanmıştır. Çalışmanın amacını oluşturan Kamu Tercihi Teorisi Anthony Downs'un 'Demokrasinin Ekonomi Teorisi' adlı eserinde

yer alan rasyonellik hipotezi çerçevesindeki seçmen davranışları açıklanarak, oy-popülarite fonksiyonlarından ve rasyonel geçmişe dönük oylama kararından bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde iktisat-siyaset ilişkisini konu alan literatürdeki çalışmalar özetlenmiştir. Bu çalışmaların çoğu ABD ve diğer Avrupa ülkelerinde yapılmıştır. Türkiye’de bu konuda yapılan araştırmalara fazla rastlanmamaktadır. Bu konu kapsamında oluşturulan modellerde ele alınan ekonomik faktörler genellikle geçmiş veya cari dönemde gerçekleşen enflasyon, işsizlik, büyüme ve reel gelirlerdir. Çoğu faktörlerin yanında seçmenlerin kararlarında etkili olabileceği düşünülen sosyal faktörler de incelenmiştir. Ele alınan bazı değişkenler istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar verirken bazılarında anlamlı sonuçlara ulaşamamıştır. Bu çalışmada oluşturulan modellerde diğer araştırmalardan farklı olarak iller bazında veri alınmış, dataya ulaşılabilen sosyal faktörlerin yanında ekonomik faktörler olarak işgücüne katılım oranı, sanayi ve tarım istihdam oranları ile kişi başına genel bütçe gelirleri alınmıştır. Veri sınırlılığı sebebiyle enflasyon çalışmaya dahil edilememiştir.

Raporun dördüncü bölümünde araştırmanın ampirik analizine yer verilmiştir. Bu kapsamda araştırmanın varsayımları, sınırlılıkları, evreni, örnekleme, veri kümesi ve başvurulan istatistiksel yöntemi açıklanmıştır. Araştırmada; 1985, 1990 ve 2000 yıllarına ait sayısal bilgilere ulaşılabilirdiğinden 1987, 1991, 2002 seçimlerine ait ekonomik ve sosyal göstergeler kullanılmış; yatay kesit analizine, regresyon tekniğine, kestirmede en küçük kareler yöntemine başvurulmuştur. Ayrıca bu bölümde araştırmanın bulguları açıklanmış, modeller ve kullanılan değişkenler tablolar halinde gösterilmiştir. Üç seçim dönemine ait toplam sekiz model oluşturulmuştur. Elde edilen katsayılar genel olarak tarım istihdam oranları, kişi başına genel bütçe gelirleri ve yeterli içme suyu olan köy oranları pozitif, sanayi istihdamı ve işgücüne katılım oranları regresyon denklemlerine negatif olarak girmiştir. Bu katsayılar bazı modellerde istatistiksel olarak anlamlı, bazılarında anlamsız bulunmuştur. Bu negatif ilişkiler dikkat çekicidir. Nüfus artış hızı ve kentleşme oranlarına ait katsayılar üzerinde bazı modellerde negatif, bazılarında anlamlı pozitif ilişki ile gözlemlenmiştir. Bulgulara ait açıklamalar ve yorumlar dördüncü bölümde ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASET ANLAYIŞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE SİYASAL PARTİLER

Bu bölümde, seçmen davranışlarını yönlendirdiği düşünülen siyaset anlayışını etkileyen faktörlerden ve siyasal partilerden bahsedilmiştir.

1.1. Siyaset Tanımı

Siyaset kavramı, bireyler arasındaki günlük ilişkilerden, en üst düzeyde toplumsal örgütlenmelerin çok çeşitli ilişkilerine kadar pek çok ögeyi içine alan geniş kapsamlı bir kavramdır ve siyasal bilimciler tarafından, kavramın herkesçe benimsenen bir tanımı yapılamamış, farklı tanımlar ortaya çıkmıştır. Bir görüşe göre siyaset, devleti yönetme ve diğer devletlerle olan ilişkilere yön vermeye ilişkin olan her şeyin bilgisi olarak nitelendirilmekte, bir başka görüşe göre de, toplumda yaşayan insanlar arasındaki düşünce, çıkar ve eğilim farklılıklarının yarattığı çatışmadan doğan bir duruma dönüşebilmektedir (Kışlalı, 2010, s.23). Burada çatışmanın asıl konusu, toplumdaki değerlerin paylaşılması; çatışmanın yöneldiği amaç, iktidarın ele geçirilmesi ve sağladığı olanaklardan yararlanılmasıdır.

Yakın tarihte ve günümüzde bazı devlet adamları ve düşünürler siyaseti farklı şekillerde yorumlamış, değişik tanımlar ortaya koymuşlardır. Örneğin, Prof. Bülent Daver (Kışlalı, 2010, s.17), siyaseti, “*Ülke, devlet, insan yönetimi*” ifadesiyle tanımlanmaktadır. İngiliz Lord Butler (Akdoğan, 2008) siyaseti, “*Mümkün olanın sanatı*” olarak tanımlamıştır. Batılı düşünce adamı Montaigne (Bilgin, 2005, s.17), “*Siyas’i fazilet, nefis feragatine dayanır. Bu fazilet, umumun menfaatini tercih ettiren bir büyük sevgiden kaynaklanır. Hürriyet ve vatan sevgisi... Bütün mesele Cumhuriyete bu sevgiyi hâkim kılmak; eğitimin işi de bu sevgiyi aşılaktır.*” sözleriyle siyasetin eğitimle ilişkisine değinmiştir. 20. yüzyıla damgasını vuran Alman Diktatörü Adolf Hitler (Akdoğan, 2008) ise siyaseti, “*Bir milletin varlığını yürütme sanatı*” olarak tanımlamıştır. Bu açıklamalardan da açıkça anlaşılacağı gibi, bireylerin, düşünürlerin ve devlet adamlarının kendi düşüncelerine, yaşam tarzlarına ve ideolojilerine göre siyaseti tanımlamaları farklılık göstermektedir.

Bir kavramı tanımlarken, herkes tarafından kabul gören ortak bir tanımlama yapılamadığı durumlarda, onun açıklanması yoluna başvurulur. Burada da, siyaset için ortak bir tanım vermek yerine onu açıklamak daha akılcı olabilir. Bu düşünceyle siyaset, çıkar çatışmalarını ve iktidarı içeren, bunlar üzerinde belli amaçlara göre bir uzlaşmaya varma ve bu amaçları gerçekleştirecek bir düzen yaratma çabası olarak açıklanabilir. İnsan topluluklarının oluşturdukları devletlerin farklı amaçları, bu amaçlar ve menfaatlerin doğurduğu çıkar çatışmaları var oldukça, tüm insanlık için yetkin bir düzenin var olup olamayacağı, böyle bir düzen varsa bile koşullarının neler olabileceği ortaya konulmaya çalışılır. İnsan topluluklarının kendi amaçlarına uygun düzen yaratma çabaları, kısaca siyasal davranışlar olarak adlandırılmış, sosyal bilimlerin çalışma alanına girmiştir.

1.2. Siyaset Anlayışını Etkileyen Faktörler

Sosyal sistem içerisinde ortaya çıkan güç, iktidar ve ideoloji kavramları ile siyasal anlayış arasında kaçınılmaz bir ilişki vardır. Kişilerin yaşadıkları sosyal çevre içerisinde, iktidar ve güç anlayışları savundukları siyasal görüşle ilişkilendirilir. Bu sebeple siyasal olayların oluşumunu belirleyen ve bu oluşumlarda rol alan faktörleri genel anlamda incelemek siyaset anlayışının oluşumunu kavramak için yararlı olacaktır. M. İhsan Çubukçu (2005, s.175) tarafından siyaset anlayışını etkileyen faktörler coğrafik, sosyal, bilimsel ve teknolojik, ideolojik, kültürel ve ekonomik olmak üzere beş başlık altında incelenmiş, bu faktörler şöyle özetlenmiştir.

1.2.1. Coğrafik Faktörler

Coğrafik faktörler, siyasal iktidarın bir toprak parçası üzerindeki oluşumunu gösteren bir durumdur. Siyasetin maddî yönünü etkileyen, doğal oluşumların siyaset üzerinde nasıl etki bıraktığı bu başlık altında incelenir. Dünya hâkimiyetine aday olan devletlerin veya devletler topluluğunun meydana getirmiş oldukları güç merkezleri, amaçları ve millî hedefleri doğrultusunda diğer ülkelerin iç güvenliğini ve egemenliğini etkileyecek şekilde kararlar alabilirler; bu sebeple ülkeler tarafından varlıklarının sürdürülmesi amacıyla diğer devletlerin jeopolitik ve jeostratejik konumlarına göre siyaset oluşturulabilirler. Strateji uzmanı ve aynı zamanda bir devlet adamı olan Napolyon Bonapart, “Ülkelerin politikaları coğrafyalarındandır.” sözü ile coğrafik faktörlerin, geliştirilen siyasal ve ekonomik politikalar üzerindeki etkisini vurgulamıştır.

İklimin insanlar ve dolayısıyla siyasal yaşam üzerindeki etkilerini ortaya koyan ilk düşünür Aristoteles’tir. Aristoteles, özgürlük ile soğuk iklim arasında bir ilişki bulunduğunu, sıcak iklimin ise boyun eğme eğilimlerini geliştirdiğini öne sürmüştü; soğuk ülke insanların

cesaretli ama az zeki, sıcak ülke insanların zeki ama az cesaretli oldukları görüşünde bulunmuştur (Kışlalı, 2010, s. 40).

Coğrafik faktörlerin oluşturulan politikalar üzerindeki etkisini inceleyen diğer düşünür siyaset sosyoloğu olan Charles Montesquieu olmuştur. Montesquieu, farklı bir yönden ele alarak konuyu “iklim teorisi” adı altında incelemiştir. Bu teoride, toplumlarda, soğuk iklimin kalbi ve kasları güçlendirdiğini, insanları kendine güvenli, cesaretli, intikam isteğine daha az kapılan bireyler haline getirdiğini bu sebeple de insanların bağımsızlığa daha düşkün olduklarını; sıcak iklimin bağımlılığa ve ılıman iklimin liberal rejimlere ortam sağladığını ileri sürmüştür. Farklı yorumlara sebep olan bu teori, jeopolitik konumun siyasal davranışlar üzerindeki etkisini açıklamada rol oynamaktadır (Kışlalı, 2010, s.41).

Coğrafi etkenlerin devletlerin siyasal davranışlarında da etkisi kaçınılmazdır. Bir devlet için doğal kaynaklar her ülkeye eşit dağılmasa da uluslararası ilişkilerde zenginlik ve kudret bakımından etkili bir araçtır. Bu sebepledir ki siyasal davranışta coğrafi faktörlerin etkisi, ekonomik ve diplomatik ilişkilerde önemli rol oynamaktadır.

1.2.2. Sosyal Faktörler

Siyaset anlayışını etkileyen bir çok sosyal faktör vardır. Ülkenin nüfus yoğunluğu, modernleşme, eğitim düzeyi, kentleşme, meslek, din, kadın-erkek eşitliği, basın ve yayın organlarının etkisi gibi bir çok özellikler bu faktörler arasında belirtilebilir.

Bir ülkede nüfusun yoğunluğu ve yapısı o ülkeyi zenginleştirebileceği gibi, fakirleşmesine de neden olabilir. Ekonomik bakımdan, ülkedeki nüfusun yoğunluğu kadar niteliği ve yapısı da önemlidir. Genç nüfusu fazla olan ülkeler, değerlendirebildikleri sürece iş gücü bakımından daha avantajlı konuma sahip olurlar. Nüfus yoğunluğu toprak ve doğal kaynaklarla birlikte bir güç unsuru oluşturabileceği gibi, kişi başına düşen gelirin azalması ve işsizliğin artmasına ve fakirliğe yol açan bir durum da oluşturabilir.

Nüfusun gelişimini, ülkede yaşayan sayısı ve millî gelir ile ilişkilendiren farklı teoriler vardır. Sadece dinî ve siyasal düşüncelerle nüfus artışının gereğini savunan düşünceler olsa da teori niteliği kazanmamıştır. Gerçek nüfus teorileri, nüfus artışının ekonomik etkileri ile ihtiyaç maddelerinin üretimleri incelenerek oluşturulmuştur. Buradan yola çıkan klasik iktisatçı Thomas Robert Malthus, oluşturduğu nüfus teoreminde, nüfus artışının denetim altına alınmadığı takdirde geometrik olarak artarken gıda üretimini aritmetik olarak arttığını bu sebeple nüfus artışının açlık ve sefaletten neden olacağını savunmuştur. (Polatlı, 2008), 19 ve 20. yüzyılda sanayi ülkelerinde meydana gelen gelişmeler bu tezin doğru olmadığını

güçlendirmiştir. Bugün genellikle kabul gören Optimum Nüfus Teorisi'ne göre, kolayca işletilebilen doğal servetlerinin büyüklüğüne, tarımsal üretimin azalan verim kanununun ne derece etkisi altına girmiş olduğuna, üretim yapısına ve uygulanan teknolojiye göre belirlenen optimum bir nüfus vardır. Her nüfus artışı, fert başına düşen millî gelirin azalması için yatırım yapılmasını gerektirir. İlave nüfusun istihdam edileceği işlerin yaratılması, kendi hesabına çalışacakları araçlar ve işletme sermayesi ile donatılması, ayrıca konut sayısının artırılması, eğitim, halk sağlığı, ulaştırma gibi hizmetlerin genişletilmesi gerekir. Nüfus artışının ekonomik etkileri, nüfusun optimum düzeye ulaşmadan önce veya sonra gerçekleşmesine göre değişir. Optimum düzey aşıldıktan sonra nüfus çoğalması halinde, ilave nüfusa iş sağlayabilmek için, uygulanmakta olan üretim yöntemlerini ve teknolojiyi iyileştirerek optimum düzeyi yükseltmek gerekir.

Teori niteliğinde olan ve olmayan araştırmaların ortak özelliklerinden çıkarılacak en belirgin sonuç, aynı sosyal haklara sahip olan bir nüfus ile olmayan bir nüfusta, siyaset uygulamalarında aynı etkilerin görülmemesidir. Sosyal hakları ve kültürleri benzer nüfusa sahip olan ülkelerde siyasal birliğin kurulması ve ortak siyasal kültürün oluşturulması genellikle daha kolay olurken aynı özelliklere sahip olmayan farklı nüfus gruplarına sahip olan ülkelerde daha zor olabilmektedir. Bu konuyla ilgili yapılan çalışmalarda oy davranışlarını etkileyen faktörler nüfus, şehirleşme, din ve cinsiyetin siyasete katılımında etkisi gibi bazı sınıflara ayrılarak incelenmiştir.

Ahmet Çabukel (2007), “Seçmen Hareketleri” adlı çalışmasında, seçmen davranışlarını etkileyen sosyal faktörleri modernleşme, eğitim, kentleşme ve cinsiyet ayrımı olarak incelemiştir. Bu faktörler Çabukel'den yararlanılarak aşağıda özetlenmektedir.

Modernleşme ile siyaset anlayışı arasındaki ilişki üzerine yapılan çalışmalardan hareketle modernleşmenin siyaset anlayışını dört yönde etkilediğini görmek mümkündür. Modernleşme birinci olarak siyasal katılımın doğasını etkilemektedir. Toplum modernleştikçe sosyal farklılaşma ve gruplaşmalar artmakta bu da katılımın özerkleşmesine yol açmaktadır. İkinci olarak, siyaset anlayışını sağlayan güdüler modernleşmeye bağlı olarak artmaktadır. Siyasal gruplaşmalar, sosyo-kültürel ve siyasal faaliyetler, medya vb. unsurlar modernleşmeye bağlı olarak gelişmekte ve bireyi siyasal katılım yolunda güdülemektedir. Üçüncü olarak modernleşme, bağlılık anlayışının temelini değiştirmektedir. Geleneksel toplumlarda birey, aile, komşuluk ve akrabalık gruplarına bağlılık gösterirken; modern toplumlarda daha çok sınıf temelli bir bağlılık gelişmekte ve anlayış bu temel üzerinde gerçekleşmektedir. Modernleşmenin siyaset anlayışı üzerindeki dördüncü etkisi, katılım oranı

üzerinde görülmektedir. Modernleşmenin sağladığı maddî imkânlar, bireylerin farklı boyutlarda ve daha yüksek oranda katılım gerçekleştirmelerini sağlamaktadır. Modern toplumlarda katılıma etki eden en önemli faktörün “medya” olduğunu söylemek mümkündür. Medya modern toplumlarda hem bilgiye hem de habere kaynaklık etmektedir. Bu bakımdan bireyler siyasetle ilgili bilgi ve haberleri iletişim araçları vasıtasıyla elde etmektedirler.

Siyaset anlayışını etkileyen bir diğer sosyal faktör de eğitimidir. Eğitimin siyaset anlayışı üzerinde çok boyutlu etkilerinden söz etmek mümkündür. Eğitim öncelikle bireye siyasetle uğraşacak beceri, yetenek ve bilgiyi kazandırır, meslek ve statü sağlar. Eğitim ayrıca, bireyin çevresinde olup bitenlerden daha fazla haberdar olmasına hazırlar.

Özellikle gelişme sürecindeki ülkelerde ortaya çıkan ve siyasal yaşamı önemli ölçüde etkileyen bir faktör kentleşmedir. Seçim sonuçlarıyla ilgili ayrıntılı istatistikler incelendiğinde, kentlerdeki oy kullanma eğilimleri ile kırsal kesimlerdeki eğilim ayrılıkları dikkat çekmektedir. Genellikle, nüfusu çok olan yerleşme yerlerinde seçmen oyları daha değişim yanlısı olmakta, az nüfuslu yerlerde ise çoğunlukla tutucu eğilimler göstermektedir. Seçmen davranışları ve anlayışları yönünden, kırsal kesim ile kentsel kesim arasında farklılıklar göze çarpar.

Eğitim düzeyinin düşüklüğü, dine ve törelere bağlılık, uğraşlar ve yaşam biçimi arasındaki benzerlik, yüz yüze iletişimin egemen oluşu, dayanışma duygusunun güçlülüğü ve kaderci eğilimlerin belirginliği, kırsal kesim topluluklarının temel özelliklerini oluşturur. Benzerliklerin çokluğu nüfusun azlığı, toplumsal ilişkilerin kente göre daha yakın ve içten olmasını kaçınılmaz kılar. Kırsal kesim insanının, kendisini bir başkasının yerine koyması, olayları başkasının bakış açısından da görebilmesi, başkalarının duygularını anlayabilmesi zordur.

Yapının ağır değiştiği geleneksel toplumlarda, koşulların ağır değişmesine paralel olarak tutum ve davranışlar da zor değişir. Böyle bir ortamda, her yenilik genellikle korku ya da en azından kuşku uyandırır. Eğitim düzeyinin düşüklüğü nedeniyle yeniliğin ne getireceği ile ilgili bilinç düzeyi de düşüktür. Bilinmeyen durum ve korkuyu artırır.

Kent insanları için durumun tamamen tersine olduğu söylenebilir. Her gün ya da her an yeni insanlarla ve yeni durumlarla karşılaşmak, insanları sürekli görüş açıklamaya, kendini tanıtmaya, başkalarını anlamaya, yeniliklere alışmaya zorlayıcı etkiye sahiptir. Toprağa bağlı üretim, her ne kadar en fazla verimi almaya çabalasa da, doğa koşulları alacağı verimi etkileyeceği için, insanların kaderci bir yapıya sahip olmalarına neden olabilir.

Sanayi koşullarının etkin olduğu yerlerde durum bunun tam tersidir. İnsanlar burada kadercilikten uzaktırlar, kendi elleriyle yaptıkları işlerin iyi sonuç vereceğini bilirler. Bu da kent yaşamındaki halkın toplumdaki bazı şeylerin değişebileceğine inanmalarını sağlar.

Kırsal yerlerde seçmen kitlesinin üzerinde, yaşlıların ve din adamları başta olmak üzere belirli bir kanaat önderi tabakanın etkisi belirgindir. Koşullar çok ağır değiştiği için, bugün karşılaşılan sorunların çözümünde, o koşullarla ya da benzerleriyle bir kuşak önce de karşılaşmış bulunanların edindikleri deneyim önemli bir araç olur. Deneyimlere ve dolayısıyla yaşlılara saygı, bu nedenden dolayı, geleneksel toplumlarda belirgin bir tutum olarak önemini korur. Böylece yaş, eğitim ya da çıkar nedeni ile tutucu olan bir kesimin etkisi ile seçmen kitlesi biçimlenmiş olur. Seçmene mesajlar genellikle o kişilerin aracılığıyla ve dolayısıyla yorumlarıyla ulaşır.

Kentlerde kişiler, kitle haberleşme araçlarının etkisine daha çok açıktır. Kentlinin çeşitli ortamlarda ilişkileri artar ve kitlesel hareketler önem kazanır. Yeni düşünceler ve dolayısıyla çağdaş ideolojiler, ancak kentsel ortamda yayılmaya uygun koşulları bulurlar, Türkiye’de kırsal alanlarda yazılı basın az olmasına rağmen, radyo ve televizyon etkisi giderek artırmaktadır.

Kırsal kesimden göç eden insanlar seçimlerde kendilerine tapu vaadi veren liderlere, iktidara en yakın partilere doğru şekillenebilmektedirler.

Cinsiyet de siyaset anlayışına ve siyasal katılıma etki eden önemli bir faktördür. Birçok ülkede yapılan araştırmalar, kadınların erkeklere oranla siyasete daha az katılım gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Siyasal katılımı sağlayan faktörlerden biri de son zamanlarda dikkat çekmeye başlayan dinî olgudur. Dinî değerler üçüncü dünya ülkelerinde toplumu bütün yönleriyle güdüleyebilecek bir güç haline gelmiştir.

Siyasal partiler, seçim dönemlerinde kendilerine hedef aldıkları sosyal gruba yönelirler. Bazı partiler dar gelirli sosyal gruplara yönelik çalışmalar yaparak oy kazanmaya çalışırken, bazıları da yüksek gelirli sosyal gruplara yönelirler. Burada amaç, partilerin belirli gruplara yönelerek seçim maliyetlerini düşürmeleridir (Telatar, 2004, s.329).

1.2.3. Bilimsel ve Teknolojik Faktörler

Dünya ekonomisinde hem globalleşme hem de bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerden kaynaklanan ciddi bir değişim süreci yaşanmaktadır. Söz konusu değişim

süreci yeni ekonomi kavramı ile ifade edilmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, finansal piyasaların genişlemesine, aynı zamanda ekonominin verimlilik ve büyüme oranının artmasına katkı sağlamaktadır (Matti, 2002). Öte yandan bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ile birlikte geleneksel piyasalardaki işlemlerin önemli bir bölümü elektronik piyasalara kaymakta, ayrıca yeni ödeme sistemleri gündeme gelmektedir. Gerek elektronik piyasalardaki gelişmeler gerekse ödeme sistemindeki yenilikler, ekonomik hayatı ve aynı zamanda politika uygulamalarını etkilemekte ve doğal olarak politika yapımcıların sorumluluğunu artırmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin iktisat politikaları uygulamaları açısından meydana getirdiği en önemli etki, politika uygulamalarına ilişkin şeffaflığın önem kazanmasıdır. Çünkü bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, para ve maliye politikası uygulamalarına ilişkin bilgi edinme olanağını artırmıştır. Piyasa katılımcıları, politika yapımcılarının kararlarını izleyebilirler ve kamusal faaliyetler hakkında yapılan her türlü yoruma çok kısa sürede ulaşabilirler. Bu gelişme, politika kararlarının reel ve finansal sektöre yansıma hızına ivme kazandırmıştır. Dolayısıyla, parasal ve malî konulardaki kararlara ilişkin bilgilerin, spekülasyona yol açmayacak açıklıkta ve çabuklukta kamuoyuna duyurulması zorunlu hale gelmiştir (Erdoğan, 2004, s.38-46).

Teknolojinin siyasetteki bir diğer önemi diplomaside, stratejik oluşumlarda ve kültürel ilişkilerde ortaya çıkmasıdır. Teknolojik ve bilimsel gelişmeler siyasetin yapıcı öğelerini birleştirmekte ve aralarındaki koordinasyonun sağlanmasında büyük önem taşımaktadır. Kamu iletişim ve bilgi araçlarının gelişimi sayesinde kültürler ve uygulanan politikalar bir sınır içerisinde kalmaktan çıkmış, daha fazla şeffaflaşma ve daha hızlı yayılma meydana gelmiştir. Bilimsel ve teknik ilerlemeler genel anlamda ülkeler için faydalı gelişmelerdir; fakat söz konusu gelişmelerde meydana gelen ülkeler arası farklılıklar, devletler arası güç çatışmalarına ve çelişkilere de yol açabilmektedir. Bir ülkede meydana gelen gelişmeler diğer ülkeler üzerinde önemli bir baskı ve güç unsuru oluşturabilmektedir, bu nedenle teknik ilerlemeler ulusal çıkarların yanında uluslararası çıkarları da olumlu etkilemelidir ki barış ve huzur ortamı oluşabilsin.

1.2.4. İdeolojik ve Kültürel Faktörler

İdeoloji kuramı ya da teorisi, bir bilinç formasyonu olarak ideolojinin yapısı, işleyiş mekanizmaları, fonksiyonları ve toplumsal bilinç biçimleriyle (bilim, felsefe, din vs.) ilişkileri ve ayrımlarını konu edinen ve kuramsal olarak bu alanı açıklamaya çalışan teorik çabaların toplamını ifade eder. Değer yargıları, inançlar, bilgi, bilim, kimlik, din, felsefe, bakış açısı,

dünya görüşü gibi kavramların tamamı bir şekilde ideoloji ile ilişkilidir ve bu nedenle ideoloji anlayışının içinde değerlendirilmeye tabi tutulurlar. Siyasal anlayışta ideolojinin önemi uluslararası ilişkilerde ortaya çıkar. Marx ideolojisi, inançların, insan tarafından yapılan maddî gerçekliğin bir ürünü olarak görülürken klâsik liberal iktisatçılar inançların özellikle uluslararası ilişkilerde ikincil bir rol oynadığını savunmuşlardır (Atılğan, 2004).

Siyasal partilerin, politika enstrümanlarını kullanırken hangi seçmenlerin ideolojik, hangi seçmenlerin var olan duruma yönelik karar verdiklerini iyi analiz etmeleri gerekir. İdeolojik davranışa sahip olan seçmenler, mevcut durum ne olursa olsun ideolojisinden vazgeçmeyerek aynı yolda yürümeyi tercih ederler. Siyasal partilerin, kendilerinden farklı ideolojiye sahip olan seçmen grubunu kendi tarafına çekmeleri zordur. Duruma yönelik karar veren seçmenler ise oylarını, seçim sürecindeki ekonomik ve siyasal gelişimleri izleyerek belirlerler. Politik devresel dalgalanma teorisi de genellikle bu yöndeki seçmenin davranışına ışık tutar. Çok partili sistemlerde partiler, esas destek gruplarını kendilerinden uzaklaştırmaksızın uzun süre varlıklarını koruyabilmektedirler, fakat herhangi bir seçim döneminde daha farklı kesimlerdeki seçmenlerin de oyunu kazanabilmek için politika açılımına gitmeleri de mümkündür; ancak böyle durumlarda mevcut seçmenlerinden de oy kaybedip seçimi kaybetmeleri de mümkün olabilmektedir (Telatar, 2004, s.331).

1.2.5. Ekonomik Faktörler

Ekonomi, ulusal ve uluslar arası ilişkilerde kendini gösteren en önemli unsurdur. Tarihten de örneklerin gösterilebileceği gibi, ülkeler arası savaşlarda, siyasal oluşumlarda ve kaynak kullanımında ortaya çıkan en büyük anlaşmazlıklar ekonomik güçten ortaya çıkmaktadır. Ekonomi ve politikanın ilk odak noktası “bireysel tercihler”dir. Bireysel tercihlerin sosyal tercihlere nasıl aktarılacağı politik ve ekonomik kurumsal yapı ile ilişkilendirilmekte, politik ve ekonomik kurumsal yapı da ideolojiye göre açıklanabilmektedir. Kurumsal yapı bazı ülkelerde planlı ekonomi ve tek partili dikta rejimi olabilirken, diğer ülkelerde ise piyasa ekonomisinin işlediği, demokratik çok partili sistemlerden meydana gelen rejimler olabilmektedir. Sosyal tercihler belirlendiği zaman ekonomi teorisi işlevsellik kazanır. Ülkelerde meydana gelecek ekonomik problemlerin çözümünde ekonomi politikası araçlarının hangisinin seçileceği sebep-sonuç (nedensellik) ilişkisine göre belirlenebilir.

Bu anlamda uygulanacak ekonomi politikalarında sorumluluk, son karar merkezi olduğu için, politikacıya kaymaktadır. Ulusal ekonomiyi yönlendirmek riskli bir iştir. Sadece politikacı ya da ekonomist yeterli olmayabilir bu nedenle ulusal ekonomiyi yönlendirmek ekonomistlerin ve politikacıların koordinasyonu ile sağlanmalıdır (Savaş, 2005, s.3-6).

Politik iktisatta “iktisadî adalet” kavramı uzun süre siyasal iktisatçılar arasında tartışma konusu olmuştur. İktisatçıların bu konudaki görüş ayrılıkları, savundukları ideolojilere göre farklılık göstermiştir. Liberaller tarafından benimsenen ekonomi ile politikanın ayrı yürütülmesi düşüncesine karşılık, Marksistler tarafından tüm ekonomik ve politik ilişkilerin birlikte yürütülmesi ve tüm sosyal ilişkilerin ekonomik faktörlere dayandığı ileri sürülmüştür. Gerek marksizmi, gerek liberalizmi benimsemeyen iktisatçılar tarafından ise, faktörlerin karşılıklı etkileşim içerisinde olduğu ve toplumlarda çeşitli unsurların birbirlerini etkilediği savunulmuştur (Hahnel, 2004, s.41-42). Sonuç olarak savunulan ideoloji ya da siyasal düşünce ne olursa olsun, siyasal sistem içerisinde uygulanan ekonomi politikalarında kişisel çıkarlardan çok ulusal çıkarlar öne çıkmalıdır. Ulusal çıkarlar kişisel çıkarlarla bazen aynı yönde, bazen farklı yönlerde ortaya çıkabilir; burada önemli olan politik girişimlerle çıkarlar arasındaki koordinasyonun sağlanabilmesidir.

Ekonomi-politika ilişkisini yönlendiren en önemli unsur seçmen davranışıdır. Bu ilişki çerçevesinde seçim süreci bir “piyasa” olarak nitelendirildiğinde, arz yönünde siyasal partiler, talep yönünde ise seçmenler yer alır. Hükümetlerin seçim dönemi içerisinde belirlemiş oldukları ekonomik politikaların, seçmen faydasını en üst düzeyde tutması gelecek dönem seçimlerinin kazanılması yönünde büyük rol oynar. Bu nedenle gelecek dönem seçimlerinde hükümet performansının belirlenmesi ve değerlendirilmesi yönünde ekonomik gelişmelerin seçmen davranışını ne yönde etkileyeceği büyük değer taşır. Ekonomi konusunda hükümetlerin kararlı davranışlara ve donanımlı bilgiye sahip olmaları çok önemlidir. Ancak, seçim piyasasındaki seçmen davranışları ile mal piyasasındaki tüketici davranışları arasında farklılıklar vardır. Bir tüketicinin mal ve hizmet alımında kendi isteği önem kazanırken, seçim piyasasında demokrasi gereği çoğunluğun isteği söz konusudur. Bu sebeple siyasal partiler ve seçmenler arasında oynanan “siyasal ekonomik oyun” incelenirken toplum içinde yer alan tüm seçmenlerin davranışları farklı değerlendirilmelidir. Bu yönde oluşturulan politik-devresel dalgalanma modelleri, tüketici-seçmen, üretici-hükümet arasındaki ilişkileri temel almaktadır. Seçmen ve hükümet arasındaki ilişkiler literatürde seçmen fayda fonksiyonları, popülerite fonksiyonları ile politika reaksiyon fonksiyonları yardımıyla açıklanmaktadır. Politik iktisat çerçevesinde gerçekleştirilen modellemelerden elde edilen genel kanı ise; hükümetler gelecek dönemde başarılı olmak istiyorlarsa seçmen faydasını maksimize etmelidirler. Dolayısıyla politik devresel dalgalanmalar, seçmenlerin karar mekanizmalarında ekonomik gelişmeleri kullanmaları ile ortaya çıkar. Yapılan modellemelerde seçmen davranışlarını etkileyen en temel ekonomik değişkenler işsizlik, enflasyon ve üretimdir. Bu

değişkenler kullanılarak ortaya çıkan ampirik sonuçlar farklı davranışlardaki seçmenlerin hangisine önem verdiklerine ışık tutarak hükümetlerin ona göre ekonomik politika uygulamalarına sebep olur (Telatar, 2004, s.329).

1.3. Ekonomi-Siyaset İlişkisi

Ekonomi siyaset ilişkisini tanımlarken kullanılan “Siyaset Ekonomisi”, “Ekonomi Politik”, “Politik İktisat” veya “Yeni Politik İktisat” gibi birbirine yakın, eski ve yeni içerikli kavramlardır. Yeni içerikler eskilerinden önemli farklar göstermektedir. “Siyaset Ekonomisi” kavramı ilk defa 1615 yılında Fransızlar ve 1761 yılında İngilizler tarafından kullanılmıştır. 400 yıldan beri kullanılan bu kavram, daha sonra bütün klâsik iktisatta, “politik iktisat” olarak ele alınmıştır (Eren, 2010). Politik iktisat kavramı, iktisat ve siyaset bilimlerindeki kurallar incelenerek, bu kuralların, devletin ekonomik rolünün belirlenmesi amacıyla bir arada kullanıldığı bilim dalına verilen ad olmuştur.

Siyaset ekonomisinin günümüzdeki anlamında veya yeni siyaset ekonomisinin ortaya çıkmasında; 1940 ve 1950’li yıllardan itibaren iktisat-siyaset ilişkilerini ele alan gelişmeler, siyaset ekonomisinin öne çıkmasını ve üzerinde çalışılabilir bir alan olmasını doğurmaktadır. Bu alandaki çalışmalar, özellikle siyaset-ekonomi ilişkilerinde ele alınan ve siyaset kavramlarını ekonomi kavramlarıyla açıklayan kamu tercihi teorisi üzerinde yoğunlaşmıştır. Kamu tercihi teorisi kapsamında “siyaset ekonomisi” aynı zamanda “politika biliminin ekonomik analizi” olarak da literatürde yer verilen bu kavram, ekonomi teorisinde oldukça ayrıntılı analizler için geliştirilmiş araç ve metotlarla, bunların politik süreç ile kamu sektörüne uygulanmasını konu almaktadır (Aktan, 2000). Bu teori, siyaset ekonomisi kavramının yerine değil, onun ortaya çıkmasında önemli öncülerden biri olarak kabul edilmektedir.

Siyaset ekonomisinin ortaya çıkmasında kamu tercihi teorisi yanında bir başka gelişme, politik ve ekonomik sistemler arasındaki karşılıklı ilişkileri inceleyen (Telatar, 2004, s.385) “politik konjonktür dalgaları” veya “siyasal konjonktür dalgaları” kavramları olmuştur. Burada seçmenlerin, politikacıların ve bürokratların siyasal davranışlarında iktisat değişkenlerini ele almaları, bu kavramları önemli hale getirmiştir.

Ercan Eren (2010), “Siyaset Ekonomisi, İktisat-Siyaset İlişkisi” adlı makalesinde, siyaset ekonomisi ve yeni politik iktisadın gelişmesinde rol alan faktörleri şöyle belirtmiştir:

Kamu tercihi analizi ve siyasal konjonktür dalgalarından başka gelişmeler de siyaset ekonomisinin ve yeni politik iktisadın gelişmesinde rol oynamıştır. Bunlar refah iktisadı ve

sosyal tercih kavramlarındaki gelişmelerdir. Kamu tercihi analizdeki gelişmelerin, siyaset ekonomisini etkilemesi yanında kamu tercihi analizindeki gelişmelere de önemli katkılar sağlamıştır. Bu bağlamda, Anthony Downs'un 1957 yılında yaptığı, seçimlerde oy sayısını en yükseğe çıkarmaya (oy maksimizasyonu) dayalı çalışma ekonomi ve siyaset kavramlarının bir senteze ulaşmasında önemli rol oynamıştır.

Burada sözü geçen oy maksimizasyonu, 1970'li yıllardan itibaren öne çıkan “oportünistik” ve “partizan siyasal konjonktür dalgalanma” modellerinde, politikacıların oy maksimizasyonu çerçevesinde çıkarlarına ilişkin hareket ettikleri ve benzeri görüşlerin temelidir. Burada seçmeni elde etme yaklaşımları önem kazanmaktadır. Seçmene yaklaşım, uygulanan politikalarla gerçekleşmektedir. Burada ortaya çıkan “ortanca seçmen” kuramı, partilerin ideolojik yaklaşımını ve partilerin merkeze kaymalarını açıklar. Bu da şu anlama gelmektedir: İdeolojiler sol ve sağ olarak ikiye ayrıldığında, iki tarafta ortada yer alan seçmeni almak ister ki, kendi ideolojisine yaklaştırebilsin. Burada partilerin seçmenlere yaklaşması bakımından ortanca (uçlardan aynı uzaklıkta) seçmen kuramı önem kazanmaktadır.

Oy maksimizasyonu yanında, partilerin popülerite fonksiyonları da önemlidir. Partilerin popülerite kazanmaları, enflasyon, işsizlik ve büyümenin temel değişkenler olarak alınması durumunda ekonominin büyümesi ve işsizliğin düşmesi popüleriteyi artırır; enflasyon ya da işsizliğin artması durumunda da popülerite düşer. Başta İngiltere olmak üzere farklı ülkelerde yapılan çalışmalarda, siyaset ekonomi ilişkisi ile ilgili şu sonuçlar ortaya çıkmıştır: Seçmenin enflasyona önem vermesi sağ grupta yer almasını, muhafazakar yapısını göstermektedir. İşsizliğe önem vermesi de daha çok sol eğilimde yer aldığını işaret sayılır. Buradan yola çıkılarak yapılan diğer tespitlerde de, gelir dağılımının ve sınıf yapısının seçmen üzerinde önemli rol oynadığı ve üst gelir grubunda olan seçmenin enflasyona, alt gelir grubundakilerin de daha çok işsizliğe önem verdiği ortaya çıkmıştır.

1.4. Siyasal Etkinliklerin Aktörleri

Siyasal etkinliklerin başlıca iki aktörü vardır; bunlar siyasal partiler ve seçmenler. Bu kısımda, kamu tercihi teorisi kapsamında siyasal partiler ve seçmen davranışlarından söz edilecektir.

1.4.1. Siyasal Partiler

Demokratik yaşamın en değişmez öğelerinden biri siyasal partilerdir. Türkiye’de 1961 ve 1982 anayasalarında “Partiler Demokrasisi” anlayışından hareketle siyasal partiler demokratik

yaşamın vazgeçilmez unsuru sayılmış ve siyasal partilerin serbestçe faaliyette bulunup politika uygulayabilmeleri ilke olarak kabul edilmiştir (Demir, 2010).

Siyasal partilerin en büyük hedefleri en çok oyu alarak iktidara gelebilmektir. Bu yolda yapılan politika belirlemelerindeki araç da seçmen davranışlarının analizidir.

1.4.1.1. Siyasal Parti Tanımı

Siyasal partiler, belirli bir misyona sahip, siyasal iktidarı ele geçirmek ve elde tutmak amacını taşıyan ülke genelinde örgütlenmesini tamamlamış ve kendi felsefesi dahilinde ülke yönetimine ilişkin programa sahip kuruluşlardır (Tokgöz, 1999, s.12).

Zübeyir Tokgöz (1999, s.11), “Demokratikleşme Sürecinde Siyasal Partiler” adlı kitabında siyasal partilerin ortak özelliklerini şöyle açıklamaktadır:

- Çağdaş siyasal rejimlerde görülen tüm siyasal partilerin amacı, siyasal iktidarı ele geçirmektir. Siyasal iktidarı ele geçirmek ihtiyacı ise, bir siyasal partinin yapı taşı olan sosyal katmanların ortak sosyal ve ekonomik çıkarlarının korunması veya yeni çıkar elde etmek iradesinden ortaya çıkar.

- Siyasal partilerin ülke geneline yayılmış örgütleri vardır. Ülkenin küçük birimlerinden başlayarak başkentlerine kadar tüm yerleşim birimlerinde teşkilatlanırlar. Buradaki amaç; siyasal partinin tüm topluma yayılmak ve toplumdan mümkün olduğunca fazla destek alma isteğidir. Totaliter rejimlerde ise, parti siyasetinin ülkenin her köşesinden hissedilmesi ve parti propagandalarının her bireye yoğun şekilde ulaşması zorunluluğu ülke çapında örgütlenmeyi gerekli kılmıştır.

- Tüm siyasal partiler, o ülkenin yasalarına uygun şekilde ekonomik, sosyal, kültürel konularda ve ülkenin diğer sorunlarını çözmeye yönelik olarak, kendi felsefi görüşlerinin ışığı altında bir parti programına sahiptir.

- Tüm siyasal partilerin yaşamları süreklilik gösterir. Yani belirli bir süre için kurulmuş bir siyasal oluşum, adı parti olsa dahi siyaset bilimi açısından parti sayılmaz. Siyasal partilerin ömürleri sınırsızdır. Zaman içerisinde bir siyasal partinin adının değişmesi veya herhangi bir sebeple kapatılması yasalar önünde şeklen kapatılma olarak gösterilebilir, fakat bunun hiçbir önemi yoktur. Önemli olan siyasal partinin üstlenmiş olduğu misyondur. Bu misyon yaşayan toplumun bir parçası olduğundan, toplumla birlikte varlığını sürdürür.

1.4.2. Siyasal Parti Çeşitleri

Siyasal partilerin sınıflandırılması çeşitli siyaset bilimcileri tarafından yapılmış. Ünlü Fransız siyaset bilimcisi Maurice Duverger (Özbudun, 1962, s.98) siyasal partileri, yapılanmalarını göz önüne alarak “Kadro Partileri” ve “Kitle Partileri” olarak ikiye ayırırken parti yapısını temel kriter olarak almıştır. İlk kitabında çeşitli yapı özelliklerini göz önünde bulundurarak partileri bir çok tanımlamalara tabi tutmuştur. Amerikan Siyaset Bilimcisi Sigmund Newman (Tokgöz, 1999, s.37) ise, siyasal partileri “parti” ve “seçmen” ilişkisine göre sınıflama yoluna gitmiştir. Newman’a göre partilerin seçmenlerle kurduğu ilişkiler önemlidir. Bu ilişkileri birey temsil partileri ve toptan bütünleşme partileri şeklinde ayırmıştır. Bir diğer sınıflandırma ise, 20. yüzyıla hâkim görüşlerin ışığında oluşturulmuştur. Bu sınıflandırmada partiler merkez partileri, ideolojik partiler ve marjinal partiler şeklinde ayrılmıştır (Tokgöz, 1999, s.38).

Siyasal parti tiplerinde kadro partileri ve kitle partileri ayrımı partiler tipolojisinde en yaygın olanıdır. Pek çok ülkede her iki tip birden bulunur. Avrupa demokrasilerinde muhafazakâr, liberal, sosyal demokrat, sosyalist ve komünist partiler bunun tipik örneklerini oluşturur (Kapani, 2010, s. 185).

1.4.2.1. Kadro Partileri

Günümüz Avrupa’sının muhafazakâr, liberal ve sağ radikal partilerinin büyük ölçüde girdiği sınıflanma grubu kadro partileridir. Kadro partileri, oy hakkının belirli miktarda vergi verenlere, belirli miktarda toprak sahibi olanlara verildiği, bir başka tanımla sınırlı oy hakkının geçerli olduğu ve siyasal iktidarı belirleme hak ve yetkisinin aristokrat ve burjuva sınıfının siyaset sahnesindeki temsilcileridir (Öztekin, 2003, s.82).

Kadro partileri, az sayıda üyeden ve aktif seçkin gruplarından oluşan parti modellerindedir. 19. yüzyıl batı demokrasilerindeki seçme ve seçilme hakkının varlıklı kişilere tanındığı sınırlı oy sisteminde, partiler bu karaktere sahiptir. Genellikle siyasal yelpazenin sağ kanadında yer alan bu partiler için önemli olan sayısal çoğunluk değil üyelerin niteliğidir. Seçme ve seçilme hakkının varlıklılara sağlanma amacı, bu kişilerden yararlanarak parti adaylarına parasal destek ve oy sağlamaktır (Kapani, 2010, s. 185).

Tarihte öncelikle İngiltere’de rastlanılan Whig’ler ve Tory’ler olarak anılan, sonradan Muhafazakar Parti ve Liberal Parti haline dönüşen bu tür partilerde önemli olan, parlamentodaki kadronun oluşumu ve politik etkinliğidir. Bunların alt yapıları ‘komite’ şeklindedir. Milletvekili yahut parlamento üyesi olacak kişinin seçilmesinde halka ya da parti

örgütüne danışma niteliği veren ve sadece bununla sınırlı bir etkinlik yapan kadrolar olarak ortaya çıkmışlardır (Sav, 2011).

Kadro partilerinin üyeleri genel olarak parlamento kökenlidir. Kadro partilerinde teşkilât ile üyeler arasında sıkı bir bağ yoktur, bu sebeple disiplin eksikliğine rastlanabilir. Bunun nedeni, üyelerin güçlerini partiden değil kendi kişisel özelliklerinden almalarıdır. Bu sebeple genel olarak muhafazakar partiler kadro partileri sınıfına girmektedir.

1.4.2.2. Kitle Partileri

Bu tür partiler, 20. yüzyılın başlarında demokrasinin gelişmesine paralel olarak geniş halk kitlelerine ulaşılması ile ortaya çıkmıştır. Kitle partilerinde, büyük ölçüde sosyalizmin etkisi görülür. Kadro partilerinde üyelerin sosyal özellikleri önem kazanırken, kitle partilerinde üyelerin sayısal çoğunlukları ön plana çıkar. Kitle partileri yapısal olarak büyük ve katı örgütlere ihtiyaç duyarlar bu sebeple parti içinde bürokrasi hakimdir. Kitle partileri, kadro partilerinin aksine merkeziyetçi yapıdadır. Üyelerini sıkı disiplin altına alarak eğitirler ve ideolojik bir çerçevede yetiştirirler. Kitle partileri ocaklar şeklinde örgütlenen, partinin ideolojisine sıkı şekilde bağlanan üyelerden oluşurlar. Partilere yeni üyelerin kazandırılması ve eğitilmesi ocaklar vasıtasıyla gerçekleştirilir.

Sanayi devrimi, işçi sınıfının gelişmesi ve genel oy hakkının tanınmasının da bir sonucu olarak, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra doğan sosyalist partiler ile 20. yüzyılda kurulan komünist ve faşist partiler, bu modelin en belirgin kategorilerini oluştururlar. Kitle partilerinin ortak özellikleri, çok sayıda üyeden oluşan bir tabana, belli bir ideoloji etrafında sıkı disiplinli, merkezî ve hiyerarşik bir örgütlenmeye dayanmaları, malî güçlerini de esas olarak üyelerinden almalarıdır. 20. yüzyılda liberal kadro partileri kitle partisi modelinden az çok etkilenecek üye sayılarını artırma, kitlelere açılma ve daha disiplinli olarak örgütlenme yoluna gitmişlerdir. Kitle partileri için üyeler sadece malî yönden değil, siyasal yönden de önem taşır. İdeolojik çizgileri daha belirgin ve tutarlıdır (Kapani, 2010, s 186).

Kitle partileri, özellikle sosyal düşüncelerin, sosyalizmin, Marksist düşüncenin ve işçi sınıfının örgütlenme gereğinin ortaya çıkmasından sonra daha fazla öne çıkmışlardır. Örgütlenme aşağıdan yukarıya doğru sıkı ve yoğun biçimde geliştirilmiştir. Bir başka kitle partisi türü olan faşist partilerin örgütlenmesi ise milis yoluyla olmuştur. Bunlar gösteriyor ki, siyasal partilerin amaçlarına ulaşmalarında örgütlenme yöntemi ve modeli önemlidir, tek örgütlenme modeli yoktur. Her parti kendi siyasal, toplumsal ve ideolojik amaçlarına uygun bir örgütlenme modeli geliştirir (Sav, 2011).

Ergun Özbudun (1962), Maurice Duverger'in Kara Avrupası'nın sosyalist partilerini temel unsur olarak ocaklara dayanmaları sebebiyle kitle partileri sınıfına soktuğunu ileri sürmüştür. Sosyalist partilerin geniş ve devamlı bir bürokrasiye sahip olması gerektiğini, doktrinin önemli bir rol oynadığını ve sadece siyasal alanda kalmayarak toplum, ekonomi, aile gibi alanları da kuşattığını öne sürmüştür.

1.4.2.3. Bireysel Temsil Partileri

Bireysel temsil partilerinde parlamenterlere fazla sorumluluk yüklenmez; üyelerinin ilişkileri zayıftır ve üyeler sadece seçim dönemlerinde ön plana çıkarlar. Bu tür partiler disiplin ve ideoloji yönünden zayıftır. Modern demokrasinin politik gerçekleriyle bağdaşmadığı için günümüzde önemini yitirmiş bir parti türüdür (Kapanı, 2010, s. 189). Bireysel temsil partilerinde politikacı-seçmen ilişkisi güçlü değildir.

1.4.2.4. Toptan Bütünleşme Partileri

Bu tür partiler, üyeleri ile çok sıkı ilişkilerde bulurlar. Toptan bütünleşme partileri isminden de anlaşılacağı gibi, ideolojiye fazlasıyla önem verirler, üyeleriyle birlik içerisinde hareket ederler. İdeoloji, parti üyelerini birleştiren unsurdur. Üyelerinden sıkı sorumluluklar beklenir ve disiplinsizlik, itaatsizlik gösteren üyeler partiden uzaklaştırılır. Parti içi çalışmalar en üst düzeyde tutulan bu tür partilerde ast-üst ilişkisi çok önemlidir (Çubukçu, 2005, s. 51). Toptan bütünleşme partilerine en belirgin iki örnek komünist ve faşist partilerdir. 'Türkiye Komünist Partisi' bu tür partiler içerisinde düşünülebilir. Almanya'ya bir dönem damgasını vuran Adolf Hitler'in Nazi Partisi de faşist partiler arasında dünyada gösterilebilecek en belirgin örnektir.

1.4.2.5. Merkez Partileri

Merkez partileri belli ideolojiye sahip olmayan kendi bünyesinde farklı görüşler barındırabilen parti çeşitlerindedir. Katı düşüncelerden uzak ve geniş halk kitlelerine ulaşmaya çalışırlar. Merkez partileri hem sağ hem de sol cemahta bulunurlar. En önemli özellikleri, belli bir sosyal gruba ait olmamalarıdır. Merkez partilerinde, ideoloji kavramına fazla önem verilmediği için üyelerin özel yaşamlarıyla fazla ilgilenilmez. Parti kadroları seçmen gözünde daha çok itibar kazanacak üyelerden oluşturulur (Tokgöz, 1999, s. 45).

Türkiye, şekil olarak merkez partilerin fazla olduğu bir ülkedir. Fakat içerik olarak araştırıldığında söz konusu partilerin var olan özelliklere ne kadar uyum sağladığı tartışma konusudur. Yukarıda sözü edilen Türkiye Komünist Partisi'nin bir merkez partisi olmadığı,

savunduğu belli bir ideoloji olması bakımından açıktır. Fakat Milliyetçi Hareket Partisi'nin bir merkez partisi olarak nitelendirilmesi tartışılabilir.

1.4.2.6. İdeolojik Partiler

Belirli ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşmak için politikalar kuran ve iktidar kazanmaya ya da politik popüleriteye bağımlı kalmayan siyasal parti türlerine “ideolojik” partiler adı verilir (Parlaktuna ve Bahçe, 2006, s.5).

Bu tür partiler kesin ve katı düşünce sistemine sahip olabilirler, üye olmak isteyenlerin partinin düşünce sistemini iyi benimsemeleri gerekir. Üyelerin özel, sosyal ve ticari hayatları benimsedikleri ideolojiye göre yönlenir. İdeolojik partilerde üst düzeyde bir otorite hissedilir, çekirdek kadro değişmez verilen ve uygulanacak tüm kararlar bu kadro dahilinde değerlendirilir (Tokgöz, 1999, s.42-43). Ast-üst ilişkilerinin fazlasıyla önem kazandığı bu tür partiler, yapı ve düşünce itibarıyla demokratik parti sisteminin dışında kalır.

Ömer Çaha (2002, s.221-222) “Türkiye’de Siyasal Partiler ve Avrupa Birliği” adlı makalesinde, resmî ideolojiye değinerek, Türkiye’de parti demokratikleşmesinin önünde bulunan en büyük engelin, partilerin taşımış olduğu “resmi ideoloji” kavramı olduğunu öne sürmektedir. Ayrıca ideolojiyi, bugünün dünyasında inişe geçen bir kavram olarak nitelendirmiştir. Özellikle devrimci, dönüştürücü ideolojilerden bugünün dünyasında uzak kaldığını belirtmiştir. Bu tür ideolojilerden biri olan faşizmin de, İkinci Dünya Savaşı ile Avrupa’da tarihe gömüldüğünü belirtmiştir. Türkiye de siyasal parti sorunlarının “ideoloji” kavramından ortaya çıktığını ve hem siyasal hem de sosyal yaşamı kuşatan ideolojinin dünyada “bilgi toplumu” olarak ilerlenmesi yönünde engel teşkil ettiğini belirten yazar, eğitim anlayışından yasal mevzuata kadar her alanda katı düşünceler sistemi olan ideolojilerden uzak kalınması gereğini savunmuştur.

1.4.2.7. Marjinal Partiler

Marjinal Partiler, çağdaş hukuk sisteminden ayrı kalmış, varlığını her şekilde sürdürmeye çalışan saplantılı bir parti çeşididir. Bu tür partilerin üyeleri toplum dışında kalmış, adından da anlaşılacağı gibi, toplum kurallarına muhalefet etmeyi amaç edinmiş üye tiplerinden oluşur. Bu sebeple terör hareketlerine destek veren partiler bu tür parti grubuna girerler. Marjinal partiler, bazı durumlarda dış ülkelerin yönlendirmesi ile faaliyette bulunabilirler. Hücre şeklinde örgütlenen bu partilerde kararları partiye egemen kişiler verir. Bu tür partilere üye olmak ne kadar zor ise üyelikten çıkmakta neredeyse imkânsızdır (Tokgöz, 1999, s.47-48).

Türkiye’de bu tür partilere rastlamak mümkündür. Yakın zamanlarda bu tür partilere verilebilecek en belirgin örnek Barış ve Demokrasi Partisi’dir.

1.5. Seçmenler

Siyasal yaşamın önemli iki aktöründen diğeri seçmenlerdir. Bir ülkenin siyasi yaşamını düzenleyen yasalar gereğince, oy kullanma hakkını elde etmiş ve demokratik olarak seçimlerde kendi siyasi iradesini özgürce kullanabilen kişilere, “seçmen” adı verilir (Çabukel, 2007).

Politik ekonomide, politikacı arz eden olarak nitelendirildiğinde, seçmen de talep eden kısımda yer alır. Burada talep eden, piyasayı yönlendirir. Bunun anlamı, seçim döneminde en belirleyici unsur seçmenlerdir. Seçmenler çeşitli yönlerden tiplere ayrılırlar.

1.5.1. Seçmen Tipleri

Seçmenlerin farklı gruplara ayrılmasında en büyük neden belirsizliktir çünkü kararları net olan seçmenler belirsizlik içinde kalanları etkileyebilirler. Belirsizlik olgusu, ‘ikna’ sürecini doğurur. İknanın “davranışların, niyetlerin, duyguların, kanaatlerin değiştirilmesi ya da değiştirilmemesine yönelik olarak iletişim unsurlarından yararlanılan psikolojik süreç” olarak tanımlanması mümkündür (Özkan, 2007, s. 51).

Belirsizlik seçmenleri, sahip oldukları bilgiler bakımından farklılaştırmakta ve bazı seçmenler diğerlerine göre bilgi üstünlüğüne sahip olabilmektedir. Bilgi sahibi olan seçmenler, destekledikleri partiye duydukları bağlılığın yoğunluğuyla diğer seçmenleri de ikna etme yoluna gidebilirler. Bu durumu Anthony Downs, “Taraftarlık Yoğunluğu” olarak nitelendirmiştir (Downs, 1957, s.82-83).

Belirsizlik, bilgisizlik ve ilgisizlik kavramlarından farklıdır. “Siyasal ilgisizlik” seçim sonucunun seçmenleri ilgilendirdiği halde seçime katılmamalarıdır. “Siyasal bilgisizlik” ise, okuma-yazma düşüklüğü, yanlış ve taraflı bilgilendirme ya da bilgilendirmenin engellenmesi gibi çeşitli sebeplerden dolayı seçmenlerin yeterince haberdar olmamasını sağlayarak etkilenmelere açık olmasıdır (Odabaş ve Güngör, 1999, s.627).

Siyasal iktidarı belirlemek için sandığa giden seçmenlerin en çok ihtiyaç duydukları konuyu “siyasal bilgi” oluşturmaktadır. Siyasal bilgi de ancak sağlıklı bir siyasi iletişim ile kurulabilir. Siyasal kadroların halka yeterli bilgi vermemeleri, seçim kampanyalarında içten olmamaları, sorunları ve nedenlerini dürüstçe ortaya koymamaları, seçim nutuklarında gerçekçi olmamaları, seçmenlerin ihtiyaç duydukları bilgilerden çok göz boyamaya yönelik

abartılı konuşmalar yapmaları halkın tercihinin sandığa doğru olarak yansımaları engeller (Özkan, 2007, s.50).

Seçmenlerin ayrılmasında, karar dereceleri önemlidir. Bazı seçmenler, yeterli bilgiye sahip olmadıkları için kararsızdırlar ve her türlü bilginin etkileyebileceği gruba girerler. Bu bağlamda seçmenler üç gruba ayrılabilirler: Karar vermemiş olan “şaşkınlar”, deneme-yanılma süreciyle bazı partiler lehine karara ulaşmış “yarı bilgili pasifler” ve deneme yanılma sürecinde bugünkü hükümet ile öncekiler arasında bir fark olmadığını düşünen “yarı bilgili nötrler”. Söz konusu seçmenlerin seçim günü kararsız kalmaları durumunda, yarı bilgili pasifler oy kullanır, şaşkınlar ve yarı bilgili nötrler çekimser kalırlar.

Açıklanması gereken bir diğer seçmen tipi, alışkanlık üzerine oy verenlerdir. Bu tür seçmen gruplarının fikirlerini değiştirmek zordur, çünkü seçim dönemlerinde farklı partiler hakkında bilgi sahibi olsalar da oy verecekleri partiler bellidir. Bu seçmen tiplerinde “ideoloji” kavramı da önem kazanır. Belirli ideolojik gruba dâhil olan seçmenlerin fikirleri değiştirilemeyeceği için ne olursa olsun aynı partiye oy vereceklerdir. Bu tür seçmenlere “fanatik” veya “sadık” seçmen adı verilmektedir.

Tahrikçi bir seçmen, karar bakımından pasif bir seçmenin karar eşiklerini aşması durumunda onu desteklediği parti yönüne çekebilir. Bu durumda pasif seçmen kararsızlıktan çıkarak tahrikçi hale gelebilir. Şaşkın seçmenler de yeni bilgilerle donatılarak kararsız kalmaktan kurtarılabilir. Pasif veya kararsız seçmenlerin karar eşiklerini etkileyerek onları kendi politikalarına doğru çekmek için de siyasal politika değişikliklerine gitmek siyasal partilerin işidir.

Geçmişe dönük oylama modellerinde politik eşikler, seçmenlerin ekonomik olaylara ilişkin değerlendirmelerinde politik eşikler önemli rol oynar. Geçmişe bakarak oy kararı verecek seçmenler genellikle ekonomik verilerden yararlanır. Geçmişte meydana gelen enflasyon, işsizlik ve büyüme oranları, oy verme kararını yönlendiren önemli değişkenlerdir (Downs, 1957, s.86).

İKİNCİ BÖLÜM

KAMU TERCİHİ TEORİSİ VE DOWNS'CU YAKLAŞIM

Bu bölümde, iktisat-siyaset ilişkisini temel alan Kamu Tercih Teorisi ve Anthony Downs'un rasyonellik yaklaşımı açıklanmıştır.

2.1. Kamu Tercih Teorisi

Kamu tercihi, politik süreçte alınan karar ve uygulamaları iktisat biliminin kullandığı araç ve varsayımlara dayalı olarak açıklayan bir disiplindir. Kamu tercihi teorisi; Politikanın Ekonomi Teorisi, Yeni Politik İktisat, Kollektif Karar Alma Teorisi gibi adlar ile de anılmaktadır (Kaplan,2004). Teorik temelleri 18. yüzyılın başlarına kadar uzanmakla birlikte Kamu Tercih Teorisi aslında gelişimi itibariyle yeni bir disiplindir. 18. ve 19. yüzyıllarda bazı matematikçiler (Condorcet, Borda, Laplace ve Lewis Carroll) siyasal karar alma sürecinde oylama mekanizmasının matematiksel analizi ile ilişkilendirilmişlerdir (Aktan, 2000, s. 25).

Bu matematikçilerin çalışmaları 1950'li yılların başlarında Arrow ve Black'ın iki önemli çalışması ile tekrar gün ışığına çıkarılmıştır. Kenneth Arrow'un Sosyal Seçim ve Bireysel Değerler (Social Choice and Individual Values, 1951) ve Duncan Black'ın Komiteler ve Seçimler Teorisi (The Theory of Committees and Elections, 1958) adlı eserleri modern kamu tercihi teorisinin gelişiminde yeni ufuklar açabilecek çalışmaların esaslarını teşkil etmiştir. Daha sonra, Anthony Downs, 1957 yılında Demokrasinin Ekonomi Teorisi (An Economic Theory of Democracy) ve Mancur Olson 1965'de Kollektif Faaliyetin Mantığı (The Logic of Collective Action) adlı önemli eserlerini yayımlamışlardır (Aktan, 2000, s. 26).

Kamu tercihi alanında önemli diğer bir eser, 1962 yılında James M. Buchanan ve Gordon Tullock tarafından yazılan ve "Oybirliğinin Hesabı" (The Calculus of Consent) olmuştur. Aralarında Geoffrey Brennan, Richard Wagner, Robert D. Tollison, Viktor J. Vanberg, Charles Rowley, Roger Congleton'un da yer aldığı bir çok bilim adamı kamu tercihi ve anayasal politik iktisadın gelişimine önemli katkılarda bulunmuşlar, bu katkıları hala sürdürmektedirler (Odabaş, 2001, s.2-3).

Kamu tercihi teorisi alanında yapılan çalışmaların başlangıcı 1950'lere dayanmaktadır. Bu teori, Amerika'da siyasal süreçleri eleştiren bir düşünce sistemi olarak ortaya çıkmıştır

(Akçagündüz, 2010, s.29). Bu teorinin geliştirilmesinde katkıda bulunanlar iktisat kökenli bilim adamlarıdır. İktisat biliminin araç ve metotlarını politik sürece uygulayan bu teorisyenler, yaşadıkları dönemdeki temel sorunları incelemişlerdir. Bu sorunlar; devlet teorisi, seçim sistemleri, seçmen davranışları, siyasal partiler, bürokrasi ve Keynesyen görüşlerin eksiklikleri gibi yönetsel sistemin temel kavramları olmuştur (Akçagündüz, 2010, s.29). Kamu tercihi teorisinde, bireylerin kişisel faydalarını artırmaya çalıştıkları varsayılır. Politik karar alma sürecinde seçmenler “faydayı” politikacılar da politik kârları en yüksek düzeye çıkarmaya gayret ederler.

Kamu tercihi teorisi, iki önemli düşünce okulu etrafında şekillendirilmiştir. Bunlar Anthony Downs ve George Stigler’in temsil ettiği “Chicago Okulu” ile James Buchanan ve Gordon Tullock tarafında temsil edilen “Virginia Okulu” dur (Çoban, 2003, s.76-78).

2.1.1. Kamu Tercihi Teorisinin İnsan Davranışına İlişkin Saptamaları

Kamu tercihi teorisiyle ilgili çalışmalarda insanlar ön planda tutulmuş, bunlarla ilgili iki önemli saptamada bulunulmuştur. Bunlardan biri bireycilik, diğeri akılcılıktır (rasyonalite).

- Bireycilik: Politika biliminde bireycilik iki anlam taşımaktadır. İlkinde birey, değerlendiren, seçen ve tercihte bulunan bir birim olarak kabul edilir. İkincisinde devlet, birey için var olan bir kurumdur. Bu anlamda bireycilik devleti açıklamak için geliştirilmiş teoriler arasında yer alır ve Buchanan tarafından metodolojik bireycilik olarak adlandırılır.

Metodolojik bireycilik teorisinde bireycilik bir analiz yöntemidir. Bireysel tercihler kurumsal yapı tarafından etkilenebilir. Ancak iktisat teorisinde bireysel tercihler her türlü kurumsal etkinin dışında ele alınırlar. Seçmenlerin politik karar alma mekanizmalarında yer almalarını sağlayan en önemli neden fayda maksimizasyonu amacıdır. Seçmenlerin politik karar alma sürecinde aktif bulunmaları elde edecekleri faydanın, politik katılım sonucu elde edeceği maliyetten fazla olmasına bağlıdır. Bunun yanında seçmenlerin politik süreçte pasif olarak yer almaları mümkündür. Beklediği faydanın oy kullanma maliyetinden yüksek olması durumunda seçmen politik sürece katılır.

$$F_i - (F_{i0} + M_i) > 0 \quad (2.1)$$

F_i seçmen i 'nin politik sürece katılmak için beklediği faydayı, F_{i0} , seçmenin politik sürece katıldığı için vazgeçtiği faaliyetlerin değerini göstermektedir. M_i , oylamaya katılmanın maliyetidir. Faydanın maliyet ve vazgeçilen faaliyetlerin değerinden yüksek olması durumunda seçmen politik sürece katılır. Seçmenlerin vatandaşlık görevi amacıyla oylamaya katılmalarının yanında siyasal partiler tarafından cezalandırılmaları ya da ödüllendirilmeleri

önemlidir. İktidara gelen siyasal partilerin oy verenlere daha fazla hizmet vermesi seçmenlerin oylamaya katılma oranlarını yükseltebilir. Bu durumun formülü şöyledir:

$$(F_i + \ddot{O}_i + O_i + C_i) - F_{i0} + M_i > 0 \quad (2.2)$$

F_i , seçmen i 'nin beklediği faydayı gösterirken $\ddot{O}_i$, sandığa gitmek için sağlayacağı özel çıkarıdır. Oy vermektan duyduğu tatmin (vatandaşlık görevi) O_i , cezalandırmanın gerçekleşmesine bağlanan ağırlık C_i olarak gösterilmiştir (Bulutoğlu, 2008, s. 117).

Kamu tercihi teorisinde ortak davranışlar yerine bireysel davranışlar ön plandadır. Bu, inceleme alanı olarak alınan çıkar gruplarında bireylerin topluca hareketleri yerine kişisel hareketlerini temel alınması anlamına gelir. Bu konuda yapılan araştırmaların sonunda bireylerin kamu çıkarları yerine kişisel çıkarları peşinde koştukları, oylarını buna göre yönlendirdikleri sonucuna varılarak bir diğer ifade ile 'Rasyonel Egoist' oldukları saptamasına varılmıştır (Çoban, 2003, s.78-80).

- Akılcılık (Rasyonalite): Akılcılık bir davranış biçimidir ve iktisat teorisinin temelini oluşturur. Akılcılık klâsik iktisatçıların özgün çalışmalarında yer alır. Klâsik iktisatçılar, kanunlar ve kurumlar çerçevesinde, kendi kişisel çıkarları peşinde koşan bireylerin toplum çıkarlarına da hizmet ettiklerini görmüşler ve böyle bir model geliştirmişlerdir. Kamu tercihi yaklaşımının aynı zamanda önemli bir ilkesi de olan 'akılcılık', aynı zamanda "homo economicus" olarak da isimlendirilen bireye ait bir davranış biçimidir. Buchanan'a göre, her birey kendi çıkarını maksimize edecek şekilde bir davranış gösterir. Bu ilke içerisinde birey, kendi kişisel çıkarlarını maksimize etmeye çalışan bir varlık varsayımı ile modelleştirilmektedir (Odabaş, 2001, s. 3).

- Politik Mübadele: Politik süreç içerisinde bireyler arasında mübadele söz konusudur. James Buchanan (Buchanan, 1987(a), s.246), piyasa sürecinde bireylerin kendi faydalarını maksimuma ulaştırma çabası içinde olduklarını belirtmiştir. Seçim sürecinde ise bu fayda, piyasadan temin edemeyecekleri kamusal mal ve hizmetlerdir. Buchanan, politik mübadelenin kurulu bir anayasal düzen içerisinde gerçekleşmesi ve bu yasal düzen içerisinde toplumun bütün üyelerini ilgilendirmesi sebebiyle politik mübadelenin ekonomik mübadeleden daha karmaşık olduğunu vurgulamıştır. Buchanan'ın Politik mübadele kavramını, 19. yüzyıl iktisatçıları "catallaxy" olarak tanımlamışlardır. İktisat bilimine catallaxy olarak yaklaşıldığında, dikkatler mübadeleye ve ticarete çevrilmiştir. Politik süreçte bu mübadele seçmenler ve siyasal partiler arasında olan gönüllü sözleşme olarak görülmektedir. Piyasayı geliştirmek için mübadele süreci içerisinde ticaret ve sözleşme ilkeleri düzenlenmektedir.

Siyasal süreçte de toplumsal refahı artırmaya yönelik politikalar uygulamayı hedefleyen siyasal partilerin anayasal kurallarla düzenlenen ilkelere uyması beklenir (Buchanan, 1987(a), s.247). İnsan davranışlarına ilişkin rasyonellik kavramı politik mübadele ile birleştirildiğinde Kamu Tercih Teorisi ortaya çıkmaktadır.

Kamu tercihi teorisyenleri, bireylerin kamusal alanda karar verirken kamu yararını maksimize etmeye çalıştıklarına inanmazlar. Bu bağlamda bireyler seçmen iken faydalarını, siyasal partiler oylarını, bürokratlar bütçelerini, çıkar grupları da rantlarını maksimize etmek için çalışırlar. (Kaplan, 2004). Politikacıların başlıca istekleri, seçildikten sonra da kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederek destek gruplarını artırmaya yöneliktir. Burada seçmenlerden oy elde etme amacıyla ortaya çıkan maliyetler, seçmen çıkarlarına yönelik maliyetlerden daha fazla olacaktır. Bu sebeple rasyonel bir politikacı için doğrudan seçmen çıkarlarına yönelmek destek gruplarının artmasına neden olacaktır (Aktan, Dileyici, 2007, s.18-19).

2.1.2. Kamu Tercih Teorisi ve Anthony Downs

Anthony Downs politik iktisadın öncü bilim adamlarındandır. “Demokrasinin Ekonomi Teorisi” ve “Bürokrasinin İçinde” adlı eserleriyle bu alana önemli katkılarda bulunmuştur. Kamu Tercih teorisinin 1950’li yıllarda Amerikalı iktisatçıların ilgi alanına girmesiyle birlikte Anthony Downs, 1957 yılında ‘Demokrasinin Ekonomi Teorisi’ isimli araştırması ile siyasete ekonomi açısından yaklaşımı ortaya atan öncü araştırmacılardan biri olmuştur. Çalışmasında, seçmen–parti ilişkisini göz önüne alan Downs, “Tek bir seçmen, seçim sonucunu tek bir oyla değiştiremeyeceğini bildiği halde neden oy kullanır?” sorusunu sormuş; bu soru, seçmen davranışını açıklamayı amaçlayan bir teorinin anahtar sorularından biri olmuştur. Buna yönelik geliştirilen “ortanca seçmen” teoremi bu konudaki literatürün yönünde belirleyici olmuştur.

Seçmenin seçim sonuçlarına etki gücünün zayıf olmasının yanında, seçmen tercihinin tam olarak yansıtılması da mümkün olmaz. Downs araştırmalarında, siyasal partilerin tek amacının ‘iktidarı kazanmak ve sürdürmek’ olduğunu belirtmiştir. Bu görüş, “oy potansiyelinin maksimizasyonu” fikrinin kaynağı olmuştur. Seçmenin politikada her olup biten konusunda haberdar olması mümkün değildir. Haberi olsa da ancak bazı konularda uzmanlaşabilmektedir. Bu noktada siyasal partilerin davranışı, seçmen çoğunluğunu sağlayabileceği politikaları belirleyip ona göre şekil almaktır (Saraçoğlu, 2000, s.5). Anthony Downs, oylama yöntemleri içerisinde çoğunluk modeline ağırlık veren bir araştırmacı

olmuştur. Çoğunluk modeli, siyasal partilerin tercihlerinde çoğunluğa sahip seçmenlerin karar verici olmalarıdır (Mueller, 1976, s.400). Downs, uzlaşmaya hazır ya da herhangi bir parti hakkında kayıtsız seçmenlerin, büyük seçmen grubunun tercihine yakın hareket edeceklerini, çoğunluğun tercihlerini dikkate alan siyasal partilerin de buna uygun politikalar belirleyerek oylarını artırmaya yöneleceklerini belirtmiştir (Downs, 1957, s.122).

Downs ‘Rasyonel Seçmen’ hipotezinde, bireylerin, politik süreçte oylamaya katılmalarını, faydalarını maksimize etme çabalarına bağlar. (Güneş, 2001, s. 134). Politika davranışlarını öz çıkar temelli firma davranışlarına benzer kabul ederek politik karar verme süreçlerini iktisat alanına taşıyan Downs, siyasal parti davranışında “Akılcı Seçmen hipotezinden ortaya çıkan “Kişisel Çıkar Önderliği Aksiyomunu” çıkış noktası almıştır. (Downs, 1957, s.27). Downs, “Seçmen tercihlerinin akılcı olması, uygulanacak politikalar hakkında bilgilendirilmelerine bağlıdır. Ancak bu şekilde seçmenler hangi partiye oy verecekleri konusunda doğru karar verebilirler.” görüşüne karşıdır. Çünkü, seçmenin, rasyonel olsa da uygulanacak politikalar hakkında bilgi edinmeyi çok önemsemeyeceğini belirtmiştir. Buradan hareketle seçmen bilgisini incelemek amacıyla yapılan ampirik çalışmalar da Downs’un bu görüşünü destekleyerek, seçmenlerin konuyla tamamen ilgilenmediklerini ortaya koymuştur. Seçmenlerin bilgileri, çıkar noktaları doğrultusunda gerçekleşir. Bunun yanında organize çıkar grupları tarafından seçmenler, bu grupların kendi çıkar alanlarına çekilmek için yanlış bilgilendirebilirler. Böyle bir durumda seçmen bilginin doğru ya da yanlışlığı ile ilgilenmeden sadece kendisini ilgilendiren konu hakkında fikir sahibi olur (Aktan ve Dileyici, 2001).

Demokratik sistemlerde kamusal karar alma mekanizmasında en etkili organ siyasal partilerdir. Downs, siyasal partilerle ilgili yaptığı analizinde, partilerin siyasal süreçteki çalışmalarını, firmaların fiyat sürecinde yaptıkları çalışmalara benzetmiştir. Downs’a göre siyasal partiler, marjinal vergi artışı nedeniyle kaybedilen oy sayısını, kamu harcamalarındaki artış sebebiyle kazanılan oy sayısına eşitlemeye çalışırlar. Bunun anlamı şudur: Siyasal partiler, kamu harcamalarını finanse etme amacıyla yapılan uygulamalardan kaynaklanan oy kaybını, seçmenlerin yararına yaptıkları harcamalarla karşılayıp, eşitlemeye çalışırlar (Aktan, Dileyici, 2001).

Anthony Downs, siyasal partiler konusunda “parti içi güç savaşı” analizinden bahsetmektedir. Bunun anlamı, iktidardaki parti üyeleri ile oy verenlerin tamamen aynı fikirde olmamaları sebebiyle parti içi güç savaşının analizinin gerekli olmasıdır. Downs, siyasal partileri ortak amaçları hedef edinen “takım” olarak nitelendirmektedir. Görüş ayrılıklarına

düşülmesi durumunda, kişiler rasyonel hareket edeceklerinden doğru olan yönünde karar verilecektir. Siyasal parti hedeflemelerini ise Downs, kişilerin ortak çıkarda buluşabilmeleri ile nitelendirmektedir. Downs modelinden yola çıkılarak yapılan modellemelerde de, partilerin iktidara gelebilmek için verdikleri vaatleri, parti üyelerinin kendi kişisel hırs ve isteklerini karşıladığı ölçüde yerine getirdikleri varsayılmaktadır. Burada, ‘kişisel çıkar önderliği aksiyomu’ ortaya çıkmaktadır. Downs’a göre iktidar partileri, özel hedefleri doğrultusunda politika uygulamaktadırlar. (Downs,1957, s.28-29), Downs’un bu analizi, Türkiye bakımından düşünüldüğünde, her iktidar döneminde tartışma konusu olan milletvekili dokunulmazlığının kaldırılması uygun bir örnek teşkil edebilir. Aslında, dokunulmazlığın kaldırılması politikacılar için seçmenin güvenini oluşturmaktadır. Kişisel çıkarlarına ters düşmeyen, sicili temiz olan milletvekilleri dokunulmazlığın kaldırılmasını desteklerken, ters düşen milletvekilleri ise karşıdır.

Downs, analizinde, ‘ideoloji’ kavramına da değinmiştir. Downs’a göre ideolojiler, partilerin hangi politikalarla oy kazanacaklarını belirlemede yardımcıdır. Böylece ideolojiler, her politikanın seçmen üzerinde ki etkisini teker teker incelemek yerine belirli politikaların etkilerini inceleyerek karar verme sürecindeki belirsizlikleri ortadan kaldırır. Downs, partilerin dürüst davrandıklarının söylenebilmesi için seçim öncesi politikaların, ideolojilerin ve vaatlerin tutarlı olması gerekliliğini savunur. Burada ideoloji şöyle önem kazanır: Partilerin belirli sosyal gruplara yönelmesi, o grupların tutarlılığı konusunda süreklilik göstermektedir; böylece siyasal partilerin davranışları da tutarlılık gösterecektir (Downs, 1957, s.114).

Downs kamu tercihi yaklaşımında, siyasal partiler, baskı ve çıkar grupları, bürokratlar, vergi mükellefleri ve seçmen davranışları önemli bir yer tutar.

2.1.2.1. Kamu Tercihi Teorisinde Seçmenlerin Parti Tercihi

Kamu tercihi teorisyenlerinden Anthony Downs, “Ekonomik Siyaset Kuramı” çerçevesinde fayda-maliyet esasına göre bencil-rasyonel bireylerin düşünceleri çerçevesinde siyasal davranışları incelemiştir. Downs, demokrasi incelemelerinin merkezine parti rekabetini, seçimler ve seçmenlerin öncelikleri ile ilişkilerini yerleştirmiş, rekabet eden partilerin siyasetini de buna eklemiştir. Downs, siyasal aktörlerin kamu yararına yönelik hareket ettikleri düşüncesine karşı çıkmıştır. Siyasal olayların analizinde mümkün olduğu kadar kişisel çıkarlara yönelik hareket edildiğini belirtmiştir. Seçmenlerin karar alternatifleri arasındaki dengeyi sağlaması, seçime katılan adayların ve partilerin farklılaşma beklentisine dayar. Partilerin farklılaşma beklentilerini de, seçmenin, A partisi zaferiyle B partisinin zaferinden beklediği faydalar arasındaki farklılık olarak tanımlamıştır. Seçmen B partisine

oranla A'dan daha fazla yarar sağladığında oyunu A'ya verirken; B partisinden beklentisi çıkarına daha fazla uyuyorsa B partisine verir. Seçmenlerin iki partiden de beklentileri yoksa ilgisizleşecekleridir. Bunun anlamı, seçime katılmamalarıdır (Akçagündüz, 2010, s.31).

2.1.2.2. Kamu Tercih Teorisinde Baskı ve Çıkar Grupları

Bu konuda kamu tercihi teorisyenleri, baskı ve çıkar gruplarının hangi durumlarda ortaya çıkacağını incelemişlerdir. Buradan hareketle alınan kararlar küçük bir gruba yarar sağlıyor ve daha büyük gruplara dağılıyorsa, daha az maliyetle daha fazla alana yayılabilen grup baskı grubunu oluşturmaktadır (Çoban, 2003, s.79). Buradan yola çıkıldığında, gerçek hayatta alınan kararlar bir grubun menfaatini pozitif yönde etkilerken diğerininkini negatif etkileyebilir. Örneğin, karar mekanizmalarının vermiş olduğu bir genel af kararının çıkması mahkûmları olumlu yönde etkilerken, toplumda önemli bir tepki yaratabilir. Burada oylarını maksimize etmeyi amaç edinen karar mekanizmaları önemli bir baskı grubu haline gelir. Bu durum, haksızlıklara ve dengesizliklere sebep olabilir. Politik yozlaşma sonucu, sosyal amaçlı verilen kararlar toplumun tamamı yerine bir kısım çıkar gruplarına aktarılmaktadır (Kayabaşı, 2005, s.57).

Kamu Tercih Teorisinde seçmenler, oylamadan kaynaklanan maliyetin elde edecekleri faydadan yüksek olması halinde politik sürece katılmak istemezler. Seçmenin bireysel oyunun küçük bir etkiye sahip olduğunu bilmesi gerçek bilgi edinme çabasının önüne geçmektedir. Seçmenler rasyonel tercih yapabilmek için bilgilenme maliyetine katlanmalıdırlar. Seçmenlerin bir bölümü tarafından bilgi edinme maliyetini göze alınarak araştırma yapılır. Düşük gelirli seçmen grubu tarafından bu maliyet göz ardı edilemez. Medya ve baskı-çıkar gruplarının etkisi yoksul seçmenler üzerinde daha çok etkilidir. Seçmenlerin bilgisiz olması toplumda yer alan bireylerin eğitim ve kültür seviyesinin eşit olmamasından kaynaklanmaktadır. Böylece siyasal partilerin, medyanın ve baskı-çıkar gruplarının yanlış yönlendirmeleri seçmenlerin yanlış bilgilendirilmesine sebep olabilmektedir. (Downs, 1957, s. 54-55).

2.1.2.3. Kamu Tercih Teorisine Göre Bürokratların Davranışları

Piyasa ekonomisinde mal ve hizmetlerin firmalar tarafından sunulmasına benzer şekilde kamu ekonomisinde hizmetlerin sunulması devlet daireleri ya da bürokratlar tarafından yapılmaktadır. Siyasal organlar devlet egemenliğini temsil etmekte ve seçmenler tarafından belirlenmektedir. Devlet idaresinde çalışanlar ise bürokrasiyi oluşturmaktadırlar (Bulutoğlu, 2008, s.135). Anthony Downs ve Gordon Tullock bürokrasinin ekonomik teorisi ile ilgili en

önemli çalışmaları yapmışlardır. Downs ve Tullock çalışmalarında bürokrasinin özel çıkar yaklaşımı üzerinde durmuşlardır. (Aktan, 1990, s.220) Bu araştırmacılara göre bürokratlar da toplum çıkarları yerine, kendi çıkarlarını maksimize eden kararlar verebilirler. Burada bürokratların gelirleri, statüleri ya da iş bağlantılarını kuvvetlendirecek yönde karar almaları ve diğer karar verenleri bu yönde etkilemeleri mümkün görülmektedir. Yasal kurumların faaliyetleri bürokratların istekleri doğrultusunda yönlendirilebilir. Ancak, bürokratların kendi çıkarlarını gözetirken toplum çıkarları yönünde de hareket etmeleri sağlanabilmektedir. Ekonomide bir çiftçi kendi çıkarlarını maksimize etme arzusunu diğer insanların ihtiyaçlarını karşılama mekanizmasına dönüştürebilir. Böyle bir mekanizma, bürokrasi için gerçekleştirilebilmektedir. Niskanen bu konuyla ilgili görüşlerini “Bürokrasi ve Temsili Devlet” adlı eseriyle ortaya koymaya çalışmıştır. Niskanen (Özkıvrak, 2002, s. 146), bürokratların hükümete karşı monopolcü avantajlara sahip olduğunu, bürokratların istedikleri yönde hükümetleri yönlendirebileceklerini varsaymıştır. Hükümetlerle bürokratlar arasında monopol ilişkisi olduğunu öne süren Niskanen, bürokratlar ile hükümetler arasında bir pazarlık olması durumunda, bürokratların daha avantajlı olduğunu savunmuştur. Ayrıca bürokratların fayda amacıyla ücretlerini artırmak ve ücret dışı gelirlerini yükseltmek için hareket ettiklerini belirtmiştir.

2.1.2.4. Kamu Tercih Teorisyenlerine Göre Vergi Mükelleflerinin Davranışları

Kamu tercihi teorisyenleri, vergi mükellefi vatandaşların bu konudaki davranışlarını da incelemeye almışlar; vergi istisnalarının, indirimlerinin mükellefleri olumsuz davranışlara itebileceğini öne sürmüşlerdir. ABD’deki meydana gelen “mortgage krizi” buna bir örnek olarak gösterilebilir. Ev için verilen kredi faizlerinin vergiden düşülmesi yönünde verilen vaatler, kişileri ihtiyaçları dışında ev almaya yönlendirmiş ve kaynakların verimsiz şekilde kullanımına sebep olmuştur. (Akçagündüz, 2010, s.33). Türkiye’de bu duruma hemen her iktidar döneminde uygulanan vergi afları örnek gösterilebilir. Politikacıların oylarını ya da kişisel çıkarlarını maksimize etme amacıyla gerçekleştirilen aflar, vatandaşlarda rahatlık sağlayarak vergiden kaçma problemi ortaya çıkabilir.

2.2. Kamu Tercih Teorisinde Seçmen Davranışları

Siyaset olgusu, ancak topluluk halinde yaşayan insanlar arasında doğar. Her topluluğun yerleşmiş olduğu bir doğal çevre vardır. Topluluk ile kendisini çevreleyen doğal koşullar arasında sürekli bir etkileşim söz konusudur. Bu etkileşimin ürünü olan teknolojik düzey ve doğal çevrenin doğrudan sağladığı olanaklar, o toplumun ekonomik yapısının belirlenmesinde temel etkeni oluşturur. Ekonomik yapı ise siyasal gelişim üzerinde önemli bir etki yapar. Bun

yanında, siyasal davranışlara etki eden faktörler arasında bireyin yaşadığı aile, toplumdan kazandığı kültürel özellikler büyük önem taşır. (Kışlalı, 2010, s.37). Siyasal davranışlara etki eden faktörlerin tümü seçmen davranışlarını da etkiler.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde siyasal iktidarın belirlenmesinde seçmen davranışı en önemli faktördür. İktisat teorisinde siyaset-ekonomi ilişkilerini irdeleyen araştırmaların önemli bir bölümüne göre seçmen davranışları kişisel çıkar güdüsüyle belirlenir. Buna göre siyasal iktidarların cari ve geçmiş dönem performanslarını değerlendiren seçmenler kendilerine en çok faydayı sağlayan ve temel iktisadî sorunların üstesinden gelebilen partilere oy verirler. (Çinko, 2009, s.103). Bu nedenle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde siyasal partiler politika uygulamalarında seçmen davranışlarını esas alırlar. Bu nedenle seçmen davranışlarının iyi analiz edilmesi gerekir. Bu sebeple aşağıda kamu tercihi teorisi seçmen davranışı yönünden ele alınmaktadır.

Kamu Tercihi Teorisyenleri temsili bir demokraside seçilenlerle ilgili üç farklı analiz yapmışlardır. Bunlar: Seçmen davranışlarının nasıl oluştuğu, temsilcilerin seçilme yöntemleri ve temsilcilerle seçmenlerin karar alma süreçleridir. Bu analizler sonucunda seçmenlerin kişisel çıkarlarına göre oy verdikleri saptanmıştır (Çoban, 2003, s. 80-85).

Oy maksimizasyonunu hedefleyen siyasal partiler, kararsız ve ortada kalan seçmenleri yanlarına çekmek isterler. Bu konudaki yaklaşımlara “ortanca seçmen kuramı” adı verilmektedir (Eren, 2010). İktidarı hedefleyen siyasal partiler, oylarını artırma düşüncesiyle ortada bulunan seçmenleri memnun etme yoluna gideceklerdir. Böylece belli karara varamayan ve politik görüşe sahip olmayan seçmenler kendilerine gıda, elbise, yakacak vb. somut fayda sağlayabilen ya da çıkarlarına uygun vaatlerde bulunan siyasal partilere yöneleceklerdir. Bu nedenle ortanca seçmen kuramı, oy kararlarında gelecek etkileri zor gören, miyop olarak nitelendirilen seçmenler üzerinde daha etkilidir. Bu tür seçmenlerin sayıları toplumda arttığı zaman politik süreci etkileme potansiyelleri de artacaktır. Bu sebeple bilinçli olmayan seçmenin kamu hizmet arzını etkilemesi mümkün olabilmektedir (Kaplan, 2004).

Örneğin, genel seçimlerin tatil zamanına rastlaması durumunda bir seçmen oy çoğunluğu sağlayacak bir partiyi tahmin edebilir ve oyunun bir şey değiştirmeyeceğine inanabilir. Böyle bir durumda yapacağı tatili daha önemli görüp oy kullanmayabilir. Fakat kendi menfaatine yarar sağlayabilecek bir referandumda yapacağı tatili göz ardı ederek oylamaya katılabilir. Seçmen, kamu hizmetleri piyasasının talep eden kısmındadır. Piyasada mal talebinin gerçekleşmesi için sadece gelirini göz önüne alır. Burada kime nasıl oy vereceği ise çeşitli

etkenlere bağlıdır. Oy vereceği adayın görüntüsü, iletişim kabiliyeti ve vaatlerinin seçmen menfaatini hangi oranda etkileyeceği önemlidir. Bir adayın, seçmen için yapabilecekleri ne kadar fazla ve bunun seçmene olan maliyeti ne kadar az ise o kadar fazla oy alır (Sakal, 1998, s.217).

2.2.1. Downs Yaklaşımında Seçmen Davranışı

Downs yaklaşımının temel amacı siyasal yönetimin davranış modelinin geliştirilmesidir. Bu açıdan seçmenlerin ve politikacıların davranış biçimlerini açıklamaktadır. Bu yaklaşıma göre partilerin öncelikli amacı iktidara gelmektir. Partiler oylarını maksimize etmek isterken seçmenler, faydalarını maksimize etmek isterler. Seçmenler oylarını genellikle partilerden hangisinin, beklediği faydayı maksimize edeceğine bakarak oy verir. Ayrıca iki parti varsa oyunu tercih ettiği partiye, ikiden fazla parti olması durumunda diğer seçmenlerin de tercihlerini göz önüne alarak oy verecektir. Tuttuğu partinin kazanma şansını yüksek görüyorsa partisine, kazanma şansı yoksa tutmadığı partinin önünü kesmek için başka bir partiye oy verebilir. Seçmen ileriye dönük olarak şimdiki seçimde kazanma şansı olmasa bile gelecek seçimde kazanacağını düşündüğü partisine oy verebilir. Tüm bu olasılıkların dışında seçmen çekimser kalabilir veya oyunu kullanmayabilir (Savaş, 1998, s.159).

Politikacılar ise yeniden seçilme şanslarını artırıcı şekilde hareket ederler. Oylarını maksimize etmeye çalışan hükümet bazı seçmenlere maliyetler yüklerken bazılarına da sübvansiyon yoluyla fayda sağlamaktadır. Politikacılar açısından kamu yatırımları, kendisine oy kazandırıp kazandıramayacağı bakımından önem taşır (Güneş, 2001, s. 141).

Rasyonel bir seçmenin fayda değerlendirmesi aşağıdaki model ile ifade edilmiştir (Downs, 1957, s.38-40).

$$E(U_{t+1}^A) - E(U_{t+1}^B) \quad (2.3)$$

Modelde t seçim günü sona eren dönemi, t+1 seçimi izleyen dönemi, U^A seçim günü sona eren dönemde iktidar partisinden beklenen faydayı, U^B seçim günü sona eren dönemde iktidar dışı muhalefet partisinden beklenen faydayı, E beklenti operatörünü belirtmektedir.

Modelde, seçmenlerin, bir sonraki seçim dönemi boyunca kendilerine diğer partilerden daha yüksek fayda sağlayacağına inandıkları partiye oy verdikleri varsayılmıştır. Seçmenler, hangi partinin en yüksek fayda sağlayacağını bulmak için, her bir partinin iktidarda olması halinde elde edeceklerine inandıkları faydalar arasında karşılaştırma yapar. İki partili sistemde, söz konusu karşılaştırma şöyle yapılmaktadır: Bu ifadeye göre seçmen, iki partiden

“beklenen fayda farklılığı” pozitif ise iktidardaki partiye, negatif ise muhalefet partisine oy vermekte; fark sıfır ise çekimser kalmaktadır. Rasyonel bir seçmen, siyasal partilerin her vaat ettiklerini yapamayacaklarının farkındadır. Seçmen davranışının böyle olması karşısında, partilerin bugünkü performanslarından hareketle neler yapabileceğinin tahmin edilmesi önem kazanır. Ancak gerçek hayatta bu tür tahminler yanıltıcı olabilir bu sebeple Downs oylama kararını sadece geleceğe ilişkin olaylar yerine, bugünkü olaylara dayandırmanın daha rasyonel bir davranış olacağını ileri sürmektedir.

Bununla birlikte çok partili sistemde iki partili sistemde mevcut olmayan bir durum ortaya çıkmaktadır ki bu durum rasyonel bir seçmenin tercih ettiği parti dışında bir partiye oy verebilmesidir. Bu durumun Downs yaklaşımında seçmen davranışına ters düştüğü söylenebilir ancak Downs, seçimlerin esas amacının hükümeti seçmek olduğunu belirterek gerçekte böyle bir çelişkinin olmadığını ileri sürer. Bu sebeple Downs’un yaklaşımında, seçimler yalnızca hükümet seçme aracı olarak ele alınmaktadır ve rasyonel davranış bu çerçevede tanımlanmaktadır.

2.2.2. Makroekonomik Göstergeler ve Oylama Davranışı

Hükümetlerin uyguladıkları makroekonomik politikalar, Kamu Tercih Teorisinin gerçek hayata uyarlanmasıdır. Downs yaklaşımına göre oy verme davranışında bu politikaların hangi ölçüde dikkate alındığı, seçmenlerin rasyonellikleriyle ilgilidir. Oylama davranışını ekonomik göstergelere dayanarak gerçekleştiren seçmen, rasyonel seçmendir (Downs, 1957, s.39).

Bilgi edinme sürecinin maliyetli olması, seçmeni hazırda olan bilgiye yönlendirir. Hükümet performans değerlendirmesinde enflasyon, işsizlik oranı, gelir artış oranı gibi hazır göstergeler daha kolay değerlendirilebilir. Ülke içi gelişmeler, skandallar, isyanlar, iç ve dış politik krizler gibi siyasal olaylar, ölçümü zor durumlardır. Bu nedenle ekonomik değişkenler seçmenlere performans değerlendirmesinde belirleyici rol oynar. Oylama kararlarının ekonomik bakımdan incelendiği araştırmalar, çoğu ülkede benzer sonuçlar vermiştir. Yüksek işsizlik ve enflasyon oranları oy kaybına sebep olurken, yüksek gelir artışının oy kazanmaya yardımcı olduğu ortaya konmuştur (Price, 1997, s. 409).

2.2.3. Oy-Popülerite (Vote-Popularity) Fonksiyonları

Hükümet politikalarının değerlendirilmesinin standart ifade biçimi, eş zamanlı kuadratik kayıp fonksiyonudur (Price, 1997, s. 409). Bu fonksiyon aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

$$L = a\pi^2 + b(u - u^*)^2; \quad a, b > 0$$

(2.4)

Fonksiyonda L kayıp fonksiyonunu, π enflasyon oranını, u fiili işsizlik oranını, u* doğal işsizlik oranını belirtmektedir.

Downs yaklaşımında bu fonksiyon rasyonelliğin bir ifadesi olarak nitelendirilir. Bu fonksiyonda, sıfır düzeyindeki enflasyon ve sıfır düzeyindeki doğal işsizlik oranı gerçek hayatta mümkün olmayacak bir durumdur. Ancak olabildiğince düşük enflasyon ve doğal işsizlik oranı, vatandaşın refahını yükseltmekte ve bunu başaran politikacılar ödüllendirilirken, başaramayanlar düşük oy düzeyiyle cezalandırılmaktadır.

Ekonomik oy verme teorisi, VP (oy popülarite) fonksiyonu ile ortaya konmuştur. Nannestad ve Paldam (1994, s. 214) VP fonksiyonunu şöyle açıklamaktadır:

V-Fonksiyonu: V oyu göstermekte ve hükümete verilen oylardaki değişiklikleri ekonomik ve siyasal değişkenler aracılığıyla açıklamaktadır. Bu nedenle fonksiyonun e kısmı ekonomik, p kısmı politik değişkenleri ifade etmektedir.

P-Fonksiyonu: P popülarite anketini göstermekte ve benzer şekilde tanımlanmaktadır.

VP-Fonksiyonu: Oy ve popülariteyi, V fonksiyonu ve P fonksiyonu birlikte ifade etmektedir. Bu sebeple VP fonksiyonlarından söz edilmektedir.

Siyasal partilerin ekonomik göstergelere yönelik değerlendirilmesi, oy popülarite (VP) fonksiyonu ile ifade edilmektedir. Bu fonksiyonda, seçmenlerin oylama yapmadan önce, ekonomik durumları gözlemlediklerini ve oylama davranışlarını buna göre gerçekleştirdiklerini belirtmektedir. Downs'u çıkış noktası alan ekonomik oylama davranışı alanındaki ilk analizler, Amerikan seçmenleri kapsamında 1970'li yıllarda yapılmıştır. Popülarite fonksiyonları için Mueller'in (1970), oylama davranışı için Kramer'in (1970) yaptığı analizler, literatürde önemli yer tutmaktadır. Bu çalışmalarda aşağıdaki genel değerlendirme fonksiyonu kullanılmaktadır (Telatar, 2004, s.349):

$$ONAY_t = F \left[a \cdot onay_{t-1}, (1-a) \cdot \sum_{i=1}^n (eko.değer)_{t-p}^i, (1-a) \cdot \sum_{j=1}^n (pol.değer)_{t-p}^j \right] \quad (2.5)$$

Burada ONAY, iki alternatifli bir değerlendirme göstergesidir. İlki hükümet için onaylama oranı, ikincisi hükümetin bir seçimdeki destek oranıdır. Zaman aralığı t olarak, ekonomik ve politik faktörlerin iki değerlendirme göstergesini etkileyebilmeleri için gerekli zaman p olarak gösterilmektedir. “eko.değiş.” ekonomik değişkenleri, “pol.değiş.” siyasal değişkenleri ifade etmektedir.

a katsayısı, seçmen hafızasını göstermektedir. Katsayı seçmenlerin sadece bugünkü performansı dikkate almaları durumunda sıfıra, geçmişini baz almaları durumunda 1'e yaklaşmaktadır. Seçmenlerin hangi döneme göre oy verdiğini belirleyen bu katsayıya, "indirgenme parametresi" adı verilmektedir. Bu parametre, seçmenlerin ne derece geleceğe, ne derece geçmişe yönelik oy verdiğini açıklar. Oylama kararlarında Miyopluk/Rasyonalite olarak tanımlanan bu durum aşağıda açıklanacaktır.

2.2.4. Oy Kararında Miyopluk ve Rasyonalite

Seçmenlerin hangi durumlara yönelik oy verdikleri önemlidir ve çeşitli ampirik çalışmalara konu olmuştur. Bu konuda önemli bulgulara ulaşan Hibbs (1982(a), s.459), Almanya, İngiltere ve ABD için yaptığı bir çalışmada, bugünkü hükümet zamanında gerçekleşen verileri geçmiş verilerle karşılaştırarak bu ülkelerdeki seçmenlerin önceki dönemlerde gerçekleşen ekonomik göstergeleri dikkate alarak oy verdiği sonucuna ulaşmıştır. Hibbs (1982a, s.435), bugünkü ve geçmiş ekonomik olaylara ilişkin a katsayısını çoğu çalışmada 0,8 bulmuş, bu katsayının 1'e yakın olması seçmenlerin önceki dönemlerdeki verilere bakarak oylama davranışını gerçekleştirdiğini göstermiştir. Chapell ve Keech (1985) tarafından yapılan çalışmada, elde edilen sonuçlar da bu bulguyu desteklemiş, seçmenlerin gelecek için verdikleri oyda bugünkü değerleri dikkate aldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar, seçmenlerin oy kararlarında ne derece "miyop", ne derecede "rasyonel" oldukları konusunun önemini vurgulamaktadır.

2.2.4.1. Politik Miyopluk

Oy kararındaki miyopluk, seçmenlerin kısa dönem ekonomik etkilere göre hareket etmeleri anlamına gelir. Politika oyununda, seçmenlerin davranışları politikacıların davranışlarıyla benzerlik gösterir. Tıpkı politikacılar gibi seçmenler de, kısa dönemde faydalarını arttıracak politikalara oy verirler. Bu mübadele özellikle seçim dönemlerinde en üst düzeye çıkar. İki tarafta da seçim sonrası yani uygulanan politikanın uzun vadeli sonuçları düşünülmez (Kayabaşı, 2005, s. 66). Politikacı kamu çalışanlarına yapılacak bir zammın ileride nasıl ve hangi kaynak kullanılarak finanse edileceğini hesaplamaz. Para basarak ücretleri arttırır, ya da vergi oranlarını düşürür; bunun karşılığını seçim sandığında alır ve sonra bunu, ağır vergilerle finanse eder (Aktan, 2000, s.9). Bu etkileri uzun dönem için analiz edemeyen miyop seçmen, dönemlik karar verir.

2.2.4.2. Rasyonel Geçmişe Dönük Oylama

Geçmişte sergilenen ekonomik politikaları takip eden, bugünkü politikaların gelecekte yaratması beklenen sonuçları dikkate alan ve oylama davranışını bunun doğrultusunda gerçekleştiren vatandaş, “Rasyonel Geçmişe Dönük” oy veren seçmendir. Bu çalışmanın amacını oluşturan Downs’cu oylama davranışı, “Rasyonellik Yaklaşımı” temeli üzerine kurulmuştur. Böylece geçmiş ekonomik göstergeleri dikkate alarak geleceği tahmin eden seçmen, Downs’cu yaklaşıma göre rasyonel seçmendir.

Geçmişe dönük oylama modellerinde kullanılan ekonomik değişkenler genel olarak işsizlik, enflasyon, reel gelir, kamu harcamalarıdır. Bunlar arasında seçmenler tarafından etkili görülen işsizliktir. Enflasyon, seçmenler açısından ayırımı zor bir değişkendir. Bunun nedeni herhangi bir ekonomik veya finansal kararı daha riskli hale getirdiği için bir belirsizlik unsuru olduğu gibi, yaratacağı dağıtımsal sonuçların öngörülmemesi sebebiyle tesadüfi bir nitelik taşımaktadır (Telatar, 2002, s.368). Hibbs (1982(a) ve 1982(b)), ekonomik koşulların, farklı gelir grubundaki kişilerde değişik etkileri olduğu sonucuna ulaşmıştır. Araştırmacı, düşük gelir grubundaki seçmenlerin işsizliğe önem verdiğini, yüksek gelir gruplarının enflasyon üzerinde yoğunlaştığını belirtmiştir.

“Rasyonel” nitelikteki seçmenler, seçim döneminde yaratılan ekonomik genişleme politikalarından etkilenmeyen, gerekli öğrenme sürecini tamamlamış, kandırılmayan seçmenlerdir. Rasyonel beklentilerin dahil edildiği geçmişe dönük oylama modellerinde enflasyonun oylama kararını etkilediği varsayımı altında seçmenlerin enflasyon beklentileri şu şekilde olmalıdır (Telatar, 2004, 378-379):

$$\pi_t^e = E(\pi_t | I_{t-1}) \quad (2.6)$$

Eşitlikte π_t^e , t-1 döneminde t dönemi için oluşturulan enflasyon beklentisini, π_t , t döneminde gerçekleşen enflasyon oranını, I_{t-1} , t-1 döneminde seçmenler tarafından oluşturulan mevcut bilgiyi belirtmektedir.

Bu eşitliğe göre rasyonel seçmenler, t dönemine ilişkin beklentilerini oluştururken, sahip oldukları tüm bilgiyi kullanırlar. Bu bilgi, geçmişi içinde bulunduran, geleceği de buna göre kestirebilen seçmenin bilgisini oluşturur. Burada iktidar partisinin ekonomi yönetiminde sahip olduğu yetenek düzeyi ve göstergeleri doğru olarak yansıtması büyük önem taşır. Çünkü seçmenin sahip olduğu bilgi düzeyi somut verilere dayanmaktadır. Ancak rasyonel seçmen,

bu verilerdeki kandırmaya yönelik değişimlerin farkında olan, oy kararını buna göre yönlendirebilen seçmendir.

2.3. Araştırmanın Amacı

Siyasal etkinliklerin iki önemli aktöründen biri olan seçmenlerin, oylama davranışında hangi iktisadi gelişmeleri dikkate aldıkları siyasal partilerin politika uygulamaları için önemli bir göstergedir. Literatürde 1925’den bu yana bu konuda birçok ülkede çalışmalar yapılmış, seçmenlerin oy verme davranışları analiz edilmiş, teoriler geliştirilmiştir. Bu kapsamda, Kamu Tercih Teorisi önemli bir yer tutar. Kamu Tercih Teorisinde seçmenlerin oy verme davranışlarını, dolayısıyla siyasal partilerin aldıkları oyları etkileyen faktörler genel olarak ekonomik ve sosyal faktörler olarak iki grupta ele alınmıştır.

Bu çalışmada Anthony Downs’un ortanca seçmen kuramı ve rasyonellik hipotezinden hareketle Türkiye’de genel seçimlerde en çok oy alan partilerin oy yüzdeleri üzerinde etkili olan faktörler ampirik olarak araştırılacaktır. Bu faktörler, genel seçim yıllarından hemen önceki yıllara ait ekonomik ve sosyal göstergeleri içermektedir. Araştırmada; 1987, 1991 ve 2002 yıllarındaki genel seçimler üzerine odaklanılacaktır. Seçim yıllarının belirlenmesine ait bilgiler dördüncü bölümde açıklanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LİTERATÜR ÖZETLERİ

Seçmen davranışı üzerindeki ekonomik etkilerle ilgili ilk araştırmalar, 1920-1930 yılları arasında yapılmıştır. Bu dönemde gelişen zor ekonomik şartlar karşısında oylama davranışı gerçekleşmiş, veriler ancak ekonominin düzgün gittiği zamanlarda toplanmış ve değişkenler arasındaki ilişki daha yüzeysel incelenmiştir. (Monroe, 1978, s. 139)

Bahnhart (1925), Kötü ekonomik gelişmeler esnasında popülist partinin yükselişi ile ilgili yaptığı çalışmada, 1880-1890 yılları arasında Nebraska'da meydana gelen tarımsal zorluklar ve kıtlık nedeniyle cumhuriyetçi partinin çöküşünü ve popülist partinin ortaya çıkmasını konu almıştır. Bu dönemde kurulan yeni partilerin ekonomik zorluklarla nasıl başa çıktıklarını işleyen araştırmacı ekonominin, oylama davranışında etkili bir faktör olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışma, ekonomik oylama davranışıyla ilgili ilk araştırmalardandır.

Tibbitts (1931), Parti seçiminin ekonomik gelişmelerle ilişkisi üzerine yaptığı çalışmada Amerika'nın kuzeydoğu bölgesinde 1882 ve 1884 yıllarında ekonomik gelişmelerin partiler üzerindeki etkisi kesit analiziyle incelenmiştir. Ekonomi konusunda seçmenlerin kısa dönemli hafızalarının olduğu, sadece buhran ve bolluk dönemlerinin dikkate alınarak, arada geçen sürenin önemsenmediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca buhran dönemlerinin devresel dalgalanmalara yol açarak görevdeki partilere oy kaybı yaşattığı belirtilmiştir.

Ogburn ve Coombs (1940), 1932-1936 yılları arasında Başkan Roosevelt seçimindeki değişimleri yatay kesit analiziyle inceledikleri araştırmada, birkaç ekonomik göstergenin seçim üzerinde etkisini çalışmışlardır. İmalat sektöründeki ortalama ücretlerle satışları, çiftçi başına düşen ortalama çiftlik sayısını köy ve kasabalarda çalışan bütün çiftçi sayılarıyla oranlayan araştırmacılar, üç eyalette Roosevelt seçimiyle ekonomik göstergeler arasında pozitif, iki eyalette negatif ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ancak ulaşılan genel kanı, bu yıllar arasında gerçekleşen refah ile Roosevelt seçimleri arasında sistematik bir ilişkinin olmadığı yönündedir.

1920-1950 yılları arasında yapılan çalışmalar, bireylerin neden oy verdikleri ve aileden gelen oylama davranışı, etnik köken, dini inançlar gibi sayısallaştırılması zor olan sosyal özellikler üzerine kurulmuştur. Bu nedenle elde edilen sonuçlar fazla somut değildir. 1960 yılından itibaren politika kararlarında etkili olan ekonomik göstergeler, genel olarak Amerikan seçmenleri kapsamında çalışılmıştır. Ekonomik değişkenler her ne kadar politika

uygulamalarında önemli bir yer tutsa da, sosyal özelliklerin oylama davranışı üzerinde etkisi inkar edilemez.(Monroe, 1978, s. 142).

Mueller (1970), Amerikan seçimlerinde iki farklı başkan dönemleri arasındaki popülerliğini incelenmiştir araştırma da, 1945 yılında başlayan Truman döneminden 1969 yılında sona eren Johnson dönemine kadar geçen sürede oylama davranışını analiz etmiştir. Araştırmasında, regresyon analizi yöntemiyle 24 yıllık zaman periyodunda başkanların popülerliğini açıklayan dört değişken kullanmıştır. Başkan popülerliğini bağımlı değişken olarak aldığı modelinde, azınlıkların kurduğu koalisyonları, uluslar arası krizler ya da anlık olaylar karşısında başkan popülerliğindeki yükselmeyi temsil eden bayrak etrafında toplanmayı, ekonomik faktörleri ve savaşın başkan popülerliği üzerindeki etkisini bağımsız değişkenler olarak almıştır. Elde edilen katsayılar, ekonomik faktörler ve savaş etkileri başta olmak üzere, bu değişkenlerin başkan popülerliğini yüksek düzeyde açıkladığını göstermiştir. Ekonomik krizlerin kötü etkiye sahip olduğu belirlenen modelde, Kore savaşının Başkan Truman üzerinde önemli bir negatif etkiye yol açtığını, ancak Vietnam Savaşının Başkan Johnson üzerinde önemli bir etki yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumu Truman'ın savaş yıllarındaki partizan politikalarına ve orduya müdahale etmesine, aynı zamanda bu dönemde meydana gelen ırk ayrımcılığının ülkede yarattığı iç krizlere de bağlamıştır.

Kramer (1971), Amerikan seçmenlerin oy davranışları üzerindeki kısa dönem etkilerini incelemiş, 1896-1964 yılları arasında Amerika'da gerçekleşen seçim dönemlerini ele almıştır. Dönemin modern istatistiksel tekniklerini kullanan araştırmacı hipotezinde, gelir artışının görevdeki hükümet üzerindeki olumlu etkisi ile fiyat artışları ve işsizliğin olumsuz etkilerini test etmiştir. Modelinde 1896-1964 yılları arasında gerçekleşen kongre seçimlerindeki Cumhuriyetçi partilerin paylaştığı oyları bağımlı, aynı dönemdeki reel gelir, enflasyon ve işsizlik gibi makroekonomik göstergeler bağımsız değişken olarak almıştır. Elde edilen katsayılar, seçmenler üzerinde işsizlik göstergelerinin anlamlı bir etkisi olmadığı, doğru uygulanan reel gelir ve enflasyon politikalarının oy davranışında anlamlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ekonomik değişkenlerin politika üzerinde önemini vurgulayan Kramer'in bu çalışması, Amerika dışında gerçekleştirilen analizlere de ışık tutmuştur.

Yukarıda belirtilen Mueller ve Kramer'in çalışmaları, Anthony Downs'u(1957) çıkış noktası almıştır. (Nannestad ve Paldam, 1994, s.215).

Stigler (1973), seçim dönemlerindeki ekonomik gelişmelerle ilgili yapmış olduğu çalışmada, Kramer'in (1971) model katsayılarını küçük değişikliklerle tekrar analiz etmiştir. Zaman periyodunu genişleterek 1900-1970 yıllarını almış, işsizlik verilerine ulaşamadığı için daha öncesini almamıştır. Diğer farklılık değişkenler üzerinde gerçekleşmiş; Kramer'in

bağımlı değişkenindeki azınlık partilerinin oylarını dışlayarak iki büyük partiyi ele almıştır. Ayrıca Stigler, Kramer'in (1971) dikkate almadığı savaş yıllarını modeline dahil etmiştir. Bu değişikliklerin nedeni, araştırmacının seçmen rasyonalitesini incelemek istemesidir. Ancak, kısa dönemli ekonomik etkilerin oy davranışında etkili olmadığını gören araştırmacı, oluşturduğu modelinde işsizliğe göre reel gelir artışının seçmen davranışları üzerinde daha etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Stigler (1973), bu sonuçtan hareketle rasyonel beklentilere sahip seçmenlerin hükümet çalışmalarını takip etmeleri durumunda, politik etkiler sebebiyle ekonomideki devresel dalgalanmalardan hükümeti sorumlu tutmamaları gerektiği görüşünü savunmuştur. Bu görüş, farklı araştırmacılar tarafından sorgulanmış, rasyonellik anlayışı bazı eleştirilere uğramıştır.

Tufte (1975), Amerikan genel seçimlerindeki belirleyici ekonomik faktörleri konu aldığı çalışmada, seçmenlerin ekonomi yönetiminde başkan performansını değerlendirirken, neleri dikkate aldığını araştırmıştır. Araştırmacı modelinde iki basamak izlemiştir; ilkinde reel gelir artışındaki seçim yılında gerçekleşen performansı bir önceki yıllarla karşılaştırmış, ikincisinde başkanın partisindeki sandalye sayısı ile oy kaybını karşılaştırmıştır. Modelinde 1938-1970 dönemleri arasında dört yılda bir gerçekleşen seçimleri ele almıştır. Gözlem sayısını yetersiz görmesine karşın elde ettiği sonuçların, Kramer'in model katsayılarıyla uyumlu olduğunu saptamıştır. Güvenilirlik derecesinin yüksek çıkması, elde ettiği sonuçları desteklemiştir. Model sonucunda, gelirdeki 100 dolarlık değişimin oylarda %3,5 oranında farklılık meydana getirdiği sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca, model tahmininde elde ettiği sonuçları 1970 yılındaki seçime uyarlamış ve düşük gözlem sayısına rağmen güvenilir denebilecek sonuçlara ulaşmıştır.

Kernell (1977), Başkan popülaritesi ile oy davranışı arasındaki ilişkiyi konu aldığı çalışmada, ekonomik değişkenlerin politik önemi yerine, başkan performansının seçmen davranışlarını ne ölçüde etkilediğini incelemiştir. Bu çalışmada başkan performansını beğenmeyen seçmenlerin, politika uygulamasında daha fazla dikkate alındıklarını belirtmiştir. Araştırmacı, 1978 yılında bunu takiben yaptığı çalışmada, bu kez ekonomik değişkenlerin politik önemini konu almıştır. Fiyat değişimlerinin, seçmenin gözündeki başkan popülarliğini etkilediği, ancak işsizliğin bunun üzerinde anlamlı etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Fair (1978), Başkan seçimlerinde ekonomik göstergelerin etkisini araştırdığı çalışmada, ABD Başkan seçimlerini etkileyen ekonomik değişkenleri, literatürde bu konuda yapılan çalışmaları esas alarak incelemiştir. Cumhuriyetçi ve Demokrat partileri ele aldığı modelinde, 1889-1976 yılları arasında yapılan seçimleri değerlendirmiştir. İki parti arasındaki oy paylaşımını bağımlı; kişi başına düşen GSMH, işsizlik ve GSMH deflatörünü

bağımsız değişkenler olarak almıştır. Başkan seçimlerine yönelik ekonomik oylama davranışında, kişi başına düşen GSMH ve işsizliğin anlamlı etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Hibbs, Rivers, Vasilatos (1982(a)), makroekonomik performansta geçmişe dönük hükümet politikalarının önemini Amerika, İngiltere ve Almanya kapsamında araştırmışlardır. Bu ülkelerde oluşturulan işsizlik ve enflasyon politikalarının farklı gelir grupları üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmacılar, seçmenlerin hangi göstergelere yönelik oy verdiği üzerinde durmuştur. Seçmenlerin geçmiş hükümet performansı ile iktidar döneminde gerçekleşen performansı dikkate alarak oy verdikleri sonucuna yüksek (alfa) değeriyle ulaşmışlardır. Amerika için düşük gelirli işçi seçmenlerin işsizliği, orta ve yüksek gelirli seçmenlerin enflasyon politikalarını dikkate alarak oy verdiği sonucuna ulaşmışlardır. İngiltere’de ve Almanya’da ise, aynı şekilde işçi grubunun geçmiş işsizlik göstergelerini dikkate aldığını ancak Amerika’dan farklı olarak enflasyon bakımından sınıflar arası farkın etkili olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Hibbs, Rivers, Vasilatos (1982b), meslek grupları ve partizan grupların Amerikan Başkanlarına yönelik politik desteklerinde ekonomik ve sosyal olayların etkilerini incelemiştir. Bu etkilerin değerlendirilmesinde (1982(a)) da belirtilen çalışmalarında kullandıkları modeli geliştirerek dinamik bir model oluşturmuşlardır. İşsizlik, enflasyon ve reel gelir artışını ekonomik değişkenler; Vietnam savaşı, Watergate skandalı ve uluslararası krizleri sosyal değişkenler olarak almışlardır. Mesleki gruplarda politikaya ilgi duyan öğrencileri çalışma kapsamına almış, Watergate skandalı ve bundan doğan krizlerin bu grupların oy davranışlarında anlamlı bir faktör olduğunu belirtmişlerdir. Demokrat ve bağımsızlar tercihlerinde ekonomik bakımdan işsizlik ve reel gelir artışını, sosyal bakımdan Vietnam savaşının anlamlı olduğu, Cumhuriyetçi grupların ise enflasyon göstergelerini dikkate alırken, Vietnam gelişmelerini önemsemedikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Chapell ve Keech (1983), rasyonel seçmenlerin geleceğe yönelik oy kararlarında geçmiş ekonomik göstergeleri dikkate almalarını değerlendirmişlerdir. Literatürdeki geçmişe dönük oylama modellerini zaman serileriyle analiz ettikleri çalışmada, hükümet popülaritesini açıklamaya yönelik makroekonomik değişkenlerini tekrar incelemiştir. Elde edilen analiz sonuçları hükümetlerin geçmiş dönemde gerçekleşen yüksek enflasyon ve işsizlik karşısında cezalandırılırken artan gelir karşısında ödüllendirildiklerini göstermiştir. Araştırmacılar, seçmenlerin bugünkü ekonomiye yönelik politika seçimlerinin gelecekte yaratacağı sonuçları dikkate aldıklarını ve hükümetlerin göstergeleri manipüle etme ihtimalini de göz önünde bulundurarak rasyonel karar verdiklerini belirtmişlerdir.

Powell ve Whitten (1993) ekonomiye yönelik oylama davranışı analizinde politik gelişmelerin değerlendirilmesi ile ilgili çalışmada, ele aldıkları makroekonomik değişkenler yanında politik gelişmelerin etkilerini incelemişlerdir. Bu çalışmada, 19 gelişmiş ülkede gerçekleşen 102 seçim dönemi kapsamında ekonomik ve politik faktörlerin zaman serisi analizini yapmışlardır. Çalışmada üç çeşit modelleme yapmışlar, ilk modelde sadece makroekonomik bağımsız değişkenleri (büyüme, enflasyon ve işsizlik) bağımsız, görevdeki hükümetin bir geçmiş döneme göre oy kazanç veya kaybını bağımlı değişken olarak almışlardır. Bu modelleme sonucunda elde edilen katsayılar, güvenilirliğin düşük düzeyde olduğunu göstermiştir. Bu sebeple ele alınan ülkelerde sadece makroekonomik değişkenlerin istatistiksel bir manidarlık göstermediği saptanmıştır. Bu sonuçtan sonra görevdeki hükümetin politika yapma konusundaki sorumluluğunun, oy davranışında bir sapma meydana getireceğinden hareketle kısa dönemli sapmaların bağımsız değişkenlere eklendiği bir model oluşturulmuştur. Bu modelde güvenilirlik bir öncekine göre artmış, hükümetin yerine getirdiği sorumlulukların ekonomik değişkenlerle birlikte oy kazancına katkıda bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Oluşturulan son modele sağ, sol ve merkez partilerinin enflasyon, işsizlik ve partilerin ideolojik özelliklerini değişkenlerini eklemişler; böylece güvenilirliği öncekilere göre daha yüksek bir model oluşturmuşlardır. Model sonucunda, ele alınan ülkelerde sağ partilerin enflasyon üzerinde etkili olduğu, sol ve merkez partilerinde işsizlik göstergeleri üzerinde etkili olduğuna ulaşılmıştır. Yaptıkları üç modelin ortak sonucu ise sadece ekonomik değişkenlerin doğrudan oylama davranışında etkili olmadığı, bunun yanında politik gelişmelerin ve ideolojilerin dikkate alınması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomiye yönelik oy davranışında büyümenin yüksek çıkması oy kazancına, düşük enflasyon ile işsizliğin oy kaybına sebep olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Price (1997), yaptığı politik devresel dalgalanmaların ve makroekonomik güvenilirliğin değerlendirilmesi ile ilgili çalışmada, makroekonomik politika oyunları ile ilişkilendirdiği modern politik devresel dalgalanma teorilerini, rasyonel beklentiler varsayımıyla değerlendirmiştir. Literatürde bu konuda yapılan çalışmaları tekrar inceleyen araştırmacı, seçmen davranışlarını etkileyen ekonomik faktörler yanında stratejik politika oyunlarındaki güvenin politik devresel dalgalanmalardaki önemini belirtmiştir. Bu konuyu Merkez Bankası bağımsızlığı ile açıklayan araştırmacı, partizan ve oportünistik devresel dalgalanma modellerinin ülkelerde uygulanan para ve maliye politikalarında önemli bir yere sahip olduğu ve makroekonomik politika kararlarında dikkate alınması gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

Literatürde, ekonomik oylama davranışına yönelik ilk ampirik çalışmalar genel olarak Amerika ve diğer gelişmiş ülkeler üzerinde yapılmıştır. Seçmen davranışlarında ekonomik

göstergelerin incelendiği araştırmalarda, bazı göstergeler anlamlı bulunurken bazıları anlamsız bulunmuştur. Genel olarak işsizlik, enflasyon ve kişi başına düşen gelir gibi makroekonomik değişkenlerin incelendiği bu araştırmalarda, gelir seviyesi yüksek olan toplumlarda enflasyon önem kazanırken düşük gelirli toplumlarda işsizlik ve gelir göstergelerinde rasyonellik yönünden belirleyici katsayılara ulaşılmıştır. Ancak bu konuda yapılan çalışmalarda, kullanılan istatistiksel yöntemlerin gelişmesine karşın, oy verme davranışlarını etkileyen bağımsız değişkenlerin sadece ekonomik göstergelerle sınırlı kalması seçmen davranışlarını açıklamakta yetersiz kalmıştır. Bu yetersizlikte, seçmen davranışlarını etkileyen sosyal ve politik faktörlerin ölçülmesindeki zorlukların önemli rol oynadığı söylenebilir.

Türkiye’de, iktisadi gelişmelere yönelik seçmen davranışlarını açıklayan araştırmalara fazla rastlanmamaktadır. Bu konuda yapılan ilk çalışmalar, 1960 yılına dayanır. Düzensiz siyasal gelişmeler sebebiyle yapılan araştırmalar düzgün bir seyir izlememiştir. Bu konuda yapılan diğer çalışmalar Kamu yönetimi alanında sosyal yönlüdür. Seçmen davranışlarını açıklayan Türkiye kapsamındaki iktisadi ve sosyal bazı araştırmalar aşağıda özetlenmiştir.

Bulutay ve Yıldırım (1968), Türk seçmenlerinin oy verme eğilimlerindeki iktisadi sebepleri araştırmışlar, 1950-1965 yılları arasındaki seçimlerde seçmen davranışları üzerinde ekonomik etkilerin ağırlığını analiz etmişlerdir. Kişi başı milli gelir ve tarımsal ürün fiyatları değişkenleriyle yaptıkları analizde, özellikle gelir artışının Türk seçmenleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Türk seçmenlerinin oy verme davranışlarında ekonomik faktörleri göz önünde bulundurdıkları sonucuna ulaşmışlardır. Bu çalışma, ekonomik oylama davranışını Türkiye kapsamında araştıran öncüler arasında yer almıştır.

Bulutay (1970), Türk toplumsal hayatında iktisadi ve siyasal gelişmelerin etkisini incelediği çalışmasında, tarım ürünlerinin fiyatlarıyla seçmen davranışları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 1964-1968 arası dönemleri veri aldığı araştırmada, milli gelirin ne kadarını tarım kesiminin oluşturduğu, bu gelirin tarım sektöründeki halka nasıl dağıtıldığı ve bunun seçmen oylarını ne şekilde etkilediğini analiz etmiştir. Türkiye’de bu sektördeki gelirin büyük kısmının daha üst sınıflara dağıldığı sonucuna ulaşan araştırmacı, bu sonucun Türkiye’nin kapitalistleşmesine yönelik önemli bir gösterge olduğunu belirtmiştir.

Bakırtaş (1998), Kamu tercihi Teorisinden hareketle ortaya çıkan politik ekonomik dalgalanmalar kuramı kapsamında, Türkiye’deki politik yapının ekonomi üzerindeki etkisini incelemiştir. Geleneksel fırsatçı politik dalgalanmaları Phillips eğrisi yardımıyla analiz eden araştırmacı, gelişmiş ülkeler için yapılan bu çalışmayı Türkiye’ye uyarlamıştır. Ancak, elde edilen sonuçlar, bu çalışmanın Türkiye için anlamlı olmadığını göstermiştir.

Eren ve Bildirici (1999), Siyasal konjonktür dalgalanmalarının Türk seçmenleri üzerindeki etkilerini regresyon denklemiyle inceledikleri araştırmalarında, makroekonomik değişkenlerde meydana gelen değişimlerin seçmen davranışlarıyla olan ilişkisini ele almışlardır. 1960-1999 yılları arasındaki dönemleri 1983-1990 ve 1990-1999 olarak ikiye ayıran araştırmacılar, ilk dönemde, meydana gelen enflasyon, işsizlik, büyüme, din, reel asgari ücret ve terör göstergelerini kullanmış, ikinci dönemde modele atıl işsizlik oranları ile gecekondü oranları dahil etmişlerdir. Yukarıdaki incelemeyi seçimlere katılan siyasal partiler için ayrı ayrı yapan araştırmacılar, her iki dönemde de bu değişkenlerin seçmen davranışlarında anlamlı olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Onur (2001), Seçimlerin ekonomi ve devlet bütçesi üzerindeki etkisini incelediği çalışmada, uyarlanmış beklentilere dayanan fırsatçı politik konjonktür dalgalanmaları modelini Türkiye için test etmiştir. Çalışmada, 1950-2000 yılları arasında gerçekleşen 13 seçim dönemi sonuçlarını panel regresyon tahmin yöntemi ile değerlendirmiştir. Konsolide bütçe açığını bağımlı; GSMH'daki büyüme, emisyon hacminin büyümesi, transfer harcamaları ve vergi göstergelerini bağımsız değişkenler olarak almış, enflasyon ve işsizlik göstergelerini durağan oldukları için analizine dahil etmemiştir. Araştırmada, Türkiye'de gerçekleşen seçimlerde konsolide bütçe açığının büyüdüğü, politikacıların fırsatçı ve seçmenlerin geçmişe yönelik oy verdikleri sonucuna ulaşmıştır.

Avşar (2002), "Seçmen davranışının sosyo-ekonomik boyutları ve mesleğin seçmen davranışı üzerindeki etkileri" konulu tez çalışmada, seçimlerin en önemli aktörü seçmen davranışlarıyla ilgili temel kavramları ele almıştır. Araştırmacı bu çalışmada, seçmen davranışları üzerinde etkili olan sosyo-ekonomik faktörleri ve bu faktörlerin seçmen tercihinine ne şekilde yön verdiğini incelemiştir. Sosyo-ekonomik faktörlerde en önemli unsurlardan biri olan meslek kavramını çalışmış, farklı meslek gruplarına ait bireylerin oy verme davranışlarını analiz etmiştir. Araştırmanın ampirik bölümünü Isparta ili çerçevesinde gerçekleştirmiştir. Araştırmada, yüksek eğitim düzeyinin sosyal statüyü artırdığı, yüksek bir gelir seviyesi oluşturduğu, bunun oy verme bilincini geliştirdiği; fakat bazı yüksek meslek grupları için, önlerindeki engeller sebebiyle katılımın düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Meslek gruplarında katılımın düşük olmasının sebepleri arasında özellikle memurların önündeki hukuki mevzuatları göstermiştir. Ayrıca, bir derneğe, sendikaya veya mesleki kuruluşa üye olanların siyasete daha aktif düzeyde katıldıkları sonucunu vurgulamıştır.

Aydın ve Özbek (2004), ailenin seçmen davranışları üzerindeki etkisini demografik özellikler yönünden incelemişlerdir. Araştırma, Kocaeli il sınırları içinde ikamet eden ve 3 Kasım 2002 seçimlerinde oy kullanan seçmenlerden alınan bir örneklem üzerinde

gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze anket yöntemi kullanılan çalışmada çoklu karşılaştırmalarda tek yönlü varyans analizi ve ikili karşılaştırmalarda t testine başvurulmuştur. Elde edilen sonuçlar, seçmenlerin aileden etkilenmelerinde cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, çalışma durumu, medeni durum ve aileyle birlikte yaşama durumlarının anlamlı olduğunu göstermiştir. Araştırmacılar, bunların yanında seçmenlerin hane halkı büyüklükleri, gelir düzeyleri ve aile türlerini de çalışmalarına dahil etmişler ancak; istatistiksel bir manidarlık elde etmemişlerdir. Politika uygulamalarında aile etkisinin göz ardı edilemeyeceğini, politikacıların seçim turları esnasında küçük bir çocukla ilgilenmelerinin dahi sempatanlığa yol açarak oy verme davranışını etkileyebileceğini belirtmişlerdir.

Bakırtaş ve Koyuncu (2005), seçimsel politik dalgalanmalar hipotezinin Türkiye için geçerliliğini test ettikleri çalışmalarında, 1987-2003 yılları arasındaki enflasyon oranları, alıcı fiyatları ile gayrisafi yurtiçi hasıla, M1 parasal büyüklüğü, bankalar arası faiz oranları ve kamu kesimi nihai tüketim harcamalarının aylık göstergelerini bağımlı; iki seçim arasında geçen süre, Türkiye'deki hükümet sıklıkları ve seçim sıklığını bağımsız değişkenler olarak almışlardır. Seçim zamanı olan ve olmayan dönemleri kukla değişken olarak modele dahil etmişlerdir. En küçük kareler yöntemi kullanılan analiz sonucunda, hipotezin Türkiye'de kamu harcamaları ve gayrisafi yurtiçi hasıla için geçerli olduğu; M1, bankalararası faiz oranları ve enflasyon oranları için geçerlilik göstermediği sonucuna ulaşmışlardır.

Çubukçu (2005), "Genel ve Yerel Seçim Ayrımına Göre Seçmen Davranışlarının Analizi" adlı tez çalışmasında, siyasi partilerin seçilebilmek amacıyla seçmenleri kendi doğrultularına çekebilmek için farklı pazarlama stratejileri uyguladıklarını belirtmiştir. Bu kapsamda siyaset pazarlaması kavramının ortaya çıkmasına sebep olan siyaset, siyasal katılma, siyasal partiler, siyasal partilerin işlevleri ve çevre unsurları ile siyasal iletişim kavramlarını incelemiştir. Bu kavramlar çerçevesinde uygulanan siyaset pazarlamasını seçmen davranışlarının analizinde kullanarak seçmenlerin karar verme süreçlerinin partiler üzerindeki önemini vurgulamıştır. Çalışmasını, Erzurum ve Trabzon illerindeki son genel ve yerel seçim üzerinde gerçekleştirmiştir. Olgular ve olaylara davranışsal bir açıdan bakarak siyasal olaylar karşısında toplumun yaklaşımlarının, düşüncelerinin ve eğilimlerinin neler olduğunu iyi tahlil edilmesi gerektiğini ve seçmen davranışlarında sosyolojik, psikolojik, rasyonel ve ideolojik faktörlerin etkili olduğunu vurgulamıştır. Seçmen davranışlarının Erzurum ve Trabzon illerinde yukarıdaki özellikler yönünden farklılık gösterdiğini; buna dayanarak demografik ve sosyo-kültürel özelliklerin seçmen davranışlarında dikkate alınması, siyasal partilerin politika uygulamalarını bu farklılıkları göz önüne alarak gerçekleştirmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Akarca ve Tansel (2006), 1950-2004 arasındaki genel ve yerel seçimler kapsamında ekonomik performans ve politik sonuçlar arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Seçimlerde en fazla alınan oy yüzdesini bağımlı; kişi başına düşen GSMH, enflasyon oranı, iktidar partisinin görevdeki yıl sayısı ile on tane kukla değişkenini bağımsız değişkenler olarak almışlardır. Makroekonomik değişkenlerin seçmenler üzerindeki etkilerini regresyon denklemiyle değerlendiren araştırmacılar, model analizlerinde bu yıllar arasında gerçekleşen genel ve yerel seçimlerde Türkiye seçmenlerinin geçmiş göstergeleri hesaba kattığı ve kişi başına düşen GSMH değişkenine enflasyona oranla daha duyarlı oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Akarca ve Tansel (2007), 1995 seçimlerinde rol oynayan ekonomik ve sosyal faktörleri değerlendirdikleri çalışmalarında, Türk seçmenlerinin ekonomik koşullarda meydana gelen değişimlere duyarlılıklarını, geçmiş göstergelerin etkisini ve koalisyon hükümetleri durumunda seçmenlerin nasıl tepki verdiğini incelemişlerdir. Bu yılda seçime giren siyasi partilerin ekonomik ve sosyal bakımdan belirleyici politikalara sahip olmadıkları sonucuna ulaşan araştırmacılar, yaptıkları değerlendirmelerde, Türkiye seçmenlerinin oy verme eğilimlerinde sosyo-ekonomik çevrelerinden etkilenme düzeylerinin yüksek olduğunu, geçmişi göz önüne almadıklarını ve koalisyon durumunda en önemli gördükleri partiyi tuttuklarını belirtmişlerdir.

Dalgıç (2006), “Türkiye’deki seçmen davranışlarını etkileyen sosyo-ekonomik faktörler” adlı tez çalışmasında, 2007 seçimi öncesi Türkiye’de seçmenlere ait sosyal, ekonomik ve demografik özelliklerin oy verme davranışını nasıl etkilediğini incelemiştir.

Çalışmanın örneklemini olarak Türkiye genelini temsil edeceği varsayımıyla, İstanbul iline ait seçim sonuçları alınmıştır. Veri analizinde çapraz tablolardan ve ikili karşılaştırmalardan yararlanılmıştır. Eğitim, cinsiyet, yaş, medeni durum, hane halkı nüfusu, ev mülkiyeti, parti üyeliği ve gelir gibi özelliklerle ilgili bilgilerin anket yöntemiyle toplandığı çalışmada, özellikle gelir düzeyinin seçmen davranışlarını önemli düzeyde etkilediği sonucuna varılmıştır. Gelir düzeyi yüksek seçmenlerin daha bilinçli ve rant amaçlı oy verdikleri, hane halkı nüfusu 5 ya da daha fazla seçmenlerin birbirinden etkilenme düzeylerinin yüksek olduğu, mülkiyet sahipliğine ilişkin politikaların önem kazandığı ve seçmenlerin parti üyeliğine olumlu bakmadığı belirtilmiştir.

Seçmen davranışları ampirik analizinin modelleme yoluyla yapıldığı yabancı ülkelerde ve Türkiye’de yapılan araştırmalar Tablo 2.1 ve 2.2’de özetlenmiştir.

TABLO 2.1 YABANCI ARAŞTIRMALAR ÖZET TABLOSU					
Yazar ve Yıl	Ülke	Zaman	Analiz Yöntemi	Bağımlı Değişken(ler)	Bağımsız Değişken(ler)
C. Tibbitts, (1931)	ABD	1882-1884	Yatay kesit	Oy Sayısı	Seçim kampanya masrafları Ekonomik krizin sebep olduğu oy kaybı sayısı*
W.F. Ogburn ve L.C. Coombs (1940)	ABD	1932-1936	Yatay kesit	Başkanın oy oranı	İmalat sektöründeki ortalama ücretler*
					Köy ve kasabalardaki çiftçi sayısı*
J.E. Mueller (1970)	ABD	1945-1969	Zaman serisi	Başkanın görevde kaldığı yıl sayısı	Azınlık partilerin aldığı oy sayısı Uluslararası kriz sayısı* Savaşta ölen ve gazi sayısı*
G.H. Kramer (1971)	ABD	1896-1864	Zaman serisi	Oy sayısı	Reel gelir* Enflasyon* İşsizlik
G. Stigler (1973)	ABD	1900-1970	Zaman serisi	Oy sayısı	Savaşta ölen ve gazi sayısı Reel gelir* Enflasyon* İşsizlik
E.R. Tufte (1975)	ABD	1938-1970	Zaman serisi	Oy sayısı	Sandalye sayısı Reel gelir*
S. Kernell (1977-1978)	ABD	1930-1970	Zaman serisi	Başkanın görevde kaldığı yıl sayısı	Enflasyon* İşsizlik
R.C. Fair (1978)	ABD	1889-1976	Zaman serisi	Oy oranı	Kişi başına düşen GSMH* İşsizlik* GSMH Deflatörü
D.Hibbs, R.D. Rivers, N. Vasilatos (1982a)	ABD	1961-1979	Zaman serisi	Başkanın görevde kaldığı yıl sayısı	İşsizlik* Enflasyon* Reel gelir*
	İngiltere			İktidar partisinin görevde kaldığı yıl sayısı	

	Almanya			İktidar partisinin görevde kaldığı yıl sayısı	
D.Hibbs, R.D. Rivers, N. Vasilatos (1982b)	ABD	1979-1981	Zaman serisi	İktidar partisinin görevde kaldığı yıl sayısı	Reel gelir İşsizlik* Enflasyon* Vietnam savaşında ölen ve gazi sayısı* Her seçim döneminde Watergate olaylarının sayısı* Uluslararası Kriz sayısı*
H.W. Chapell ve W.R. Keech (1985)	ABD	1957-1980	Zaman serisi	Başkanın görevdeki yıl sayısı	Reel gelir* İşsizlik* Enflasyon*
G.B. Powell ve G.D. Whitten (1993)	17 Gelişmiş ülke	1969-1988	Yatay kesit	Hükümetin oy kazancı	Büyüme* Enflasyon İşsizlik Kısa dönemli oy sapmaları* Sağ-sol ve merkez partiler zamanında gerçekleşen enflasyon, işsizlik ve büyüme*
S. Price (1997)	İngiltere	1950-1990	Yatay kesit	Oy sayısı	Enflasyon* İşsizlik*

(*) : 0,05 düzeyinde modelde anlamlı görünen değişkenleri göstermektedir.

TABLO 2.2 TÜRKİYE'DEKİ ARAŞTIRMALAR ÖZET TABLOSU					
Yazar ve Yıl	Ülke	Zaman	Analiz Yöntemi	Bağımlı Değişken(ler)	Bağımsız Değişken(ler)
T. Bulutay ve N. Yıldırım (1968)	Türkiye	1950-1965	Zaman serisi	Oy sayısı	Kişi başına düşen GSMH* Tarımsal ürün fiyatları
T. Bulutay (1970)	Türkiye	1964-1968	Zaman serisi	Oy sayısı	Tarımsal ürün fiyatları

					Kişi başına düşen GSMH*
E. Eren ve M. Bildirici (1999)	Türkiye	1960-1999	Panel veri	Oy yüzdeleri	Enflasyon İşsizlik Büyüme Kuran kursuna kayıtlı kişilerin Asgari ücret değişimleri Terörden ölenlerin oranı
					Atıl işsizlik oranları
					Gecekondu oranları
S. Onur (2001)	Türkiye	1950-2000	En küçük kareler yöntemi ve Panel veri	Konsolide Bütçe açığı	Emisyon hacmi* GSMH
İ. Bakırtaş ve C. Koyuncu (2005)	Türkiye	1987-2003	En küçük kareler yöntemi	Enflasyon Alıcı fiyatlarıyla GSYİH M1 parasal büyüklüğü Bankalar arası faiz oranları Kamu kesimi nihai tüketim harcamaları	İki seçim arasında geçen ay sayısı* İki seçim arasındaki sürenin yasal seçim süresine oranı
A.T. Akarca ve A. Tansel (2006)	Türkiye	1950-2004	En küçük kareler yöntemi	Oy yüzdesi	Reel gelir* Enflasyon* İktidar süresi
A.T. Akarca ve A. Tansel (2007)	Türkiye	1995	En küçük kareler yöntemi	Oy sayısı	Geçmiş seçim dönemlerindeki enflasyon Geçmiş dönemlerdeki koalisyon sayısı* GSMH büyümesi* Kişi başına düşen GSMH* 6 yaş üstü eğitim gören nüfus İstihdam edilen kadın sayısı*

(*) : 0,05 düzeyinde modelde anlamlı görünen değişkenleri göstermektedir.

Seçmen davranışlarını açıklamaya yönelik geniş literatürden seçilen ve önemli olduğu düşünülen araştırmalar yukarıda özetlenmiştir. oy davranışlarında hangi makroekonomik ve sosyal göstergelerin dikkate alındığına yönelik literatür 1925'lere kadar dayanmaktadır. Seçmen davranışlarını etkileyen faktörlerin çalışıldığı araştırmalarda bazen sadece ekonomik bazen sosyal bazen de ikisinin birden etkileri gözlenmiştir. Yurt dışında yapılan araştırmalarda yöntem olarak zaman serisinin kullanıldığı ve oldukça uzun dönemi kapsadığı görülmektedir. Türkiye'de seçim dönemleri arasında tutarlılık olmaması, dönemler arası önemli olayların olması verinin düzenli ve bu konudaki araştırmalara uygun şekilde alınmaması sebebiyle araştırmacıların veri sıkıntısıyla karşılaştığı görülmektedir.

Yabancı literatürde genellikle enflasyon, işsizlik ve gelir gibi makroekonomik göstergelerin yer aldığı ekonomik değişkenler, araştırmanın yapıldığı yıllarda meydana gelen uluslararası krizler ve olayların sosyal değişkenler olarak yer aldığı görülmektedir. Belirtilen ülkelerde yapılan araştırmalarda vurgulandığı gibi, enflasyon ve işsizlik göstergelerinin istatistiksel olarak anlamlı sonuçları, seçmenlerin ekonomik düzeylerine göre değişmektedir. Genellikle yüksek gelirli seçmen grupları enflasyonu daha fazla dikkate alırken düşük gelirli seçmen gruplarının işsizliği daha çok dikkate aldığı gözlenmektedir. Bunların yanında meydana gelen krizler ve skandallar gibi olumsuzlukların seçmenler üzerinde etkili olabildiği de görülmektedir. Türkiye'de yapılan araştırmalarda kullanılan makroekonomik göstergeler, yabancı ülkeler gibi enflasyon, işsizlik ve gelir gibi ekonomik değişkenler etrafında toplanmaktadır. Bazı çalışmalarda parti ayrımı gözetilmeksizin oy sayısı ve oranı esas alınırken, Türkiye'deki siyasal parti sayısının fazlalığından dolayı bazılarında, farklı ideolojideki partilerin iktidarda olduğu dönemlerdeki değişkenlerin etkileri de incelenmiştir. Bu araştırmalarda siyasal partilerin hitap ettiği gelir grubuna göre seçmenlerin enflasyon ya da işsizlik değişkenine olan duyarlılıkları değişmektedir. Ele alınan sosyal göstergelerde terör, kadın istihdamı, eğitim düzeyi ve din olgusu gibi Türkiye'nin çözüm aradığı sosyal durumlara yönelik değişkenlerin de incelendiği araştırmalar vardır.

Bu araştırmada farklı olarak, seçmen davranışlarını etkilediği düşünülen işgücüne katılma oranı, sanayi ve tarımda istihdam edilen nüfusun toplam istihdam içindeki payları, kişi başına düşen genel bütçe gelirleri gibi ekonomik göstergelerin; nüfus artış hızı, kentleşme oranı, yeterli içme suyu olan köy oranı ve asfalt yolu olan köy oranı gibi sosyal değişkenlerin oy yüzdelerini ne şekilde etkilediği analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu göstergelerin seçimi, anlamlı sonuç veren değişkenler göz önüne alınarak yapılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AMPİRİK ANALİZ

Bu bölümde araştırmanın değişkenleri, verinin toplandığı iller ve seçim dönemleri, verinin elde edilmesi ve başvuru analizi yöntemi açıklanmıştır.

4.1. Veri Seti

Seçimlerde en çok oyu alan siyasal partinin aldığı oy oranı bağımlı değişken olarak alınmıştır. Seçmen davranışlarını etkileyen faktörler ekonomik ve sosyal olmak üzere iki grupta ele alınmış; ekonomik faktörler iş gücüne katılma oranı, tarımdaki istihdamın toplam istihdam içindeki payı, sanayide istihdam edilen nüfusun toplam istihdam içindeki oranı ve kişi başına toplam bütçe gelirleri ile sınırlandırılmıştır. Sosyal faktörlerden nüfus artış hızı, kentleşme, yeterli içme suyu olan köy oranı ve köylerdeki asfalt yol oranı dikkate alınmıştır. Değişkenlerin seçilmesinde Türkiye İstatistik Kurumunca (TÜİK) yayınlanan mevcut veri seti belirleyici hatta önemli bir kısıt olmuştur. Çalışma üç farklı zaman diliminde üç genel seçime odaklandığından bu seçim yıllarına ilişkin kurulacak ekonometrik denklemlerde bağımsız değişkenler arasında tutarlılık olması yapılacak yorum ve mukayeseler açısından önem taşımaktadır. Fakat TÜİK tarafından hazırlanan ve düzenlenen veri setlerinin zaman içinde tanım değiştirmesi ve 2000’li yıllarla birlikte TÜİK’in coğrafi bölge tanımından NUTS bölge tanımına geçmesi hem Türkiye geneli hem de bu çalışmada kullanılan iller bazındaki verilerde devamsızlık, eksiklik ve tutarsızlık oluşmasına yol açmıştır. Örneğin, uluslararası literatürde sıklıkla kullanılan il bazında milli gelir/büyüme ve enflasyon göstergeleri Türkiye’de 2001 sonrasında yoktur.

Araştırmada 26 ile ilişkin göstergeler kullanılmıştır. Bu iller şunlardır: İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Antalya, Bursa, Denizli, Diyarbakır, Kocaeli, Konya, Kayseri, Mersin, Eskişehir, Gaziantep, Erzurum, Malatya, Samsun, Trabzon, Zonguldak, Afyon, Bilecik, Edirne, Kahramanmaraş, Sinop, Van, Şanlıurfa. Araştırma 1987, 1991 ve 2002 seçim dönemlerini kapsamaktadır. Seçim dönemlerinin bu şekilde sınırlandırılmasında yine veri setinin kısıtları ve seçim yılları ile il bazındaki ekonomik/sosyal göstergeler arasındaki uyum sağlama çabası rol almıştır.

Bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait veri kümeleri Türkiye İstatistik Kurumu’nun resmi internet sitesindeki adalet ve seçim istatistikleri bölümünden ve aynı Kurumun “İl

Göstergeleri 1980-2003” isimli, 2902 numaralı yayınından elde edilmiştir. Ekonometrik tahminlerde kullanılan veri seti eklerde verilmektedir.

4.2. Ekonometrik Yöntem

Belli bir konuda, farklı birimlerden toplanan, zamanın belirli bir anına ait veri kümesine “yatay kesit verisi” adı verilir. Örneğin, belli bir yılda Türkiye’de üretilen otomobil sayılarının üretici firmalara göre sayıları; işletmelerin, bölgelere göre herhangi bir zamandaki işçi sayıları birer yatay kesit verisi olarak adlandırılabilir (Güriş ve Çağlayan, 2010, s.8). Bu araştırmada, il bazında belirli yıllara ait sosyal ve ekonomik göstergeler kullanıldığından yatay kesit analizine başvurulmuştur. Ayrıca, seçim yılları arasında geçen sürelerin düzenli olmaması ve her seçim dönemiyle ilgili veriye ulaşılamaması da yatay kesit analizinin kullanılmasını zorunlu kılmıştır.

Sosyal bilim dallarındaki araştırmalarda, çoğu zaman etki altındaki (bağımlı) bir değişkenle buna etkide bulunan bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiler çalışma konusu yapılır. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiler hatta bazı durumlarda bağımlı değişkene etkide bulunan bağımsız değişkenlerin neler olduğu ve bunların dereceleri önceden bilinemez. Bağımlı değişkene etkide bulunan bağımsız değişkenlerin saptanmasında ve ilişkilerin kurulmasında matematiksel modellerden yararlanır. Kurulacak matematiksel model çoğu zaman bir denklemdir veya denklem sistemidir. Söz konusu çalışmalarda ilişkilerin saptanmasında kurulan denklem regresyon denklemi olarak adlandırılır (Fergusson, 1976, s. 15).

Değişkenler arasındaki ilişki kesin olarak bilinemediğinden regresyon denklemi matematikteki gibi kesin olarak yazılamaz. Önce, bağımlı değişkenle ilişkisi olabileceği düşünülen bağımsız değişkenler hakkında bilgi toplanır; bu bilgi yardımıyla matematiksel ve istatistiksel metotlardan yararlanılarak regresyon denklemi kestirilmeye çalışılır. Bu denklem, ilgili konuda, düşünülen bağımsız değişkenlerin, üzerinde çalışılan bağımlı değişkene etkide bulunup bulunmadıklarının, bulunuyorlarsa etki derecelerinin ne olduğunun saptanmasında, hatta bağımlı değişkenle ilgili öngörülerde bulunulmasında ve bağımlı değişkenle ilgili durumların kontrol edilmesinde kullanılır.

Regresyon denklemi bağımlı değişkeni açıklayan bağımsız değişkenlerin sayısına ve değişkenler arasındaki ilişkinin derecesine göre farklılık gösterir. Bu sayı ve derecenin tahmin edilmesinde, değişkenler hakkında toplanan bilgi yardımıyla oluşturulan noktaların dağılımı bilgi verici olur. Bu dağılıma göre, bağımlı değişken bir tek bağımsız değişken cinsinden

yazılabiliyorsa regresyon denklemi bir değişkenli, dolayısıyla bağımlı değişkene etkide bulunan değişken sayısı bir; birden çok bağımsız değişken cinsinden yazılabiliyorsa, regresyon denklemi çok değişkenli; dolayısıyla bağımlı değişkene etkide bulunan değişken sayısı birden fazladır. Diğer taraftan denklemde bağımlı değişken bağımlı değişkenlere birinci dereceden bir fonksiyonla bağlanabilirse regresyon denklemi birinci dereceden (doğrusal), daha üst dereceden bir fonksiyonla bağlanabilirse regresyon denklemi iki veya daha üst dereceden bir denklemdir. Regresyon denkleminin birinci veya daha üst dereceden olması, üzerinde çalışılan bağımlı değişkenle bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin derecesini belirtir. Birinci dereceden ise, üzerinde çalışılan bağımsız değişkenler bağımlı değişkene birinci dereceden, iki veya daha çok ise bağımsız değişkenler bağımlı değişkene daha üst derecelerden bağlı anlamına gelir. Regresyon denklemi tek değişkenli doğrusal olabileceği gibi, hem çok değişkenli hem de doğrusal olabilir. Birinci dereceden tek değişkenli regresyona basit doğrusal, birinci dereceden çok değişkenli regresyona da çoklu doğrusal regresyon adı verilir. Sosyal bilimlerdeki araştırmalarda çoğu durumda doğrusal çoklu regresyon denklemine başvurulur. (Köksal, 1985, s. 56)

Basit doğrusal regresyon genel haliyle Y bağımlı, X de bağımsız değişkeni göstermek üzere

$$Y = f(X) \quad (4.1)$$

ve çoklu doğrusal regresyon da Y, bağımlı X'ler de bağımsız değişkenleri göstermek üzere

$$Y = f(X_1, X_2, \dots, X_n) \quad (4.2)$$

denklemleriye ifade edilir.

$$Y = \alpha + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \dots + \beta_n X_n + \varepsilon_i \quad (4.3)$$

Bu denklemdeki α sabiti regresyon sabitini, $\beta_1, \beta_2, \beta_3, \dots, \beta_n$ regresyon katsayılarını ve ε_i de denklemin kestirilmesindeki hatayı belirtir. Bu araştırmada seçimlerde en çok oyu alan partinin aldığı oy oranlarında etkili olabilecek sosyal ve ekonomik faktörlerin belirlenmesi çalışıldığından doğrusal çoklu regresyon analizine başvurulmuştur. Bu analizde, en çok oyu alan partinin oy oranı Y bağımsız değişkeni, her bir ekonomik ve sosyal faktör de $X_1, X_2, X_3, \dots, X_n$ değişkenlerini oluşturmuştur.

Bağımlı değişkenle bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin yazılması (4.3) numaralı regresyon denklemindeki α sabiti ile $\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_n$ regresyon katsayılarının tayin edilmesiyle

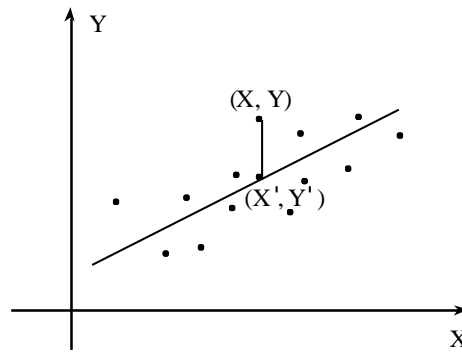
sağlanır. Sabitin ve regresyon katsayılarının tayin edilmesinde en küçük kareler yönteminden yararlanır.

En küçük kareler yönteminde, üzerinde çalışılan bağımlı ve bağımsız değişkenlerin değerlerini barındıran bir örneklem alınır. Bu örnekleme göre, bağımlı ve bağımsız değişkenlerin belirttikleri noktalara en yakın olarak geçen bir doğru oluşturulur. Bu, denklemi yazılmak istenen ve aranan ilişki için varsayılan, (4.3) numaralı denklemle ifade edilen doğrudur. Aslında bu doğru, henüz bilinmeyen bir doğrudur. Bu varsayılan doğrunun denkleminin yazılması, noktaların Y koordinatları ile bu noktalardan X eksenine indirilen dikmelerin varsayılan doğruyu kestiği noktalara ait Y değerleri arasındaki farkların karelerinin toplamının en küçük olacak şekilde hesaplanmasına dayanır. Bu ifade matematiksel olarak $\sum (Y' - Y)^2$ doğru üzerindeki kestirilen ordinatlar ve Y örneklemden elde edilen ordinatlar olmak üzere

$$\sum (Y' - Y)^2$$

biçiminde yazılır. Bu doğru Şekil 4.1'deki gibi gösterilir (Korum, 1991, s. 25).

α sabiti ile $\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_n$ katsayılarının hesaplanması oldukça karmaşık matematiksel

Şekil 4.1: Regresyon doğrusu

işlemleri gerektirir, bu iş için geliştirilmiş bilgisayar programları vardır. Bunlardan biri, bu araştırmada da kullanılan SPSS'tir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, (4.3) numaralı regresyon denklemini yardımıyla elde edilecek tahmin değerlerinde hata bulunacaktır.

Çoklu regresyon denkleminde bağımsız değişkenlerin topluca, bağımlı değişkendeki değişkenliğin ne kadarını açıkladığı önemli bir husustur. Bu soruyu belirleyicilik (determination) (R^2) ve düzeltilmiş belirleyicilik (DzR^2) katsayıları cevaplandırır. Regresyon denklemindeki bağımsız değişken sayısı arttıkça bağımlı değişkenin belirleyicilik katsayısı yükselir, bağımsız değişkenlerin toplu olarak bağımlı değişkeni açıklamadaki gücü artar.

Regresyon denkleminin yeterli açıklayıcılıkta olması için kaynaklar (Kalaycı, 2005, s.259) genellikle 4-5 bağımsız değişkenin yeterli olduğunu daha fazla bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni açıklamaya katkısının fazla olmadığını belirtmektedir. Eldeki araştırmada bağımsız değişkenlerin sayıları modellere göre 3 ile 5 arasında değişmektedir.

4.3 Analiz ve Bulgular

Modeller oluşturulurken ilgili seçim döneminde en çok oy alan partinin oy yüzdesi (LOO) bütün modellerde bağımlı değişken olarak alınmış, bazı bağımsız değişkenler bütün dönemler için ortak alınırken bazıları hem seçim dönemlerine hem de modellere göre değiştirilmiştir.

Araştırmada ekonomik, sosyal ve alt yapıya ilişkin olmak üzere üç tür bağımsız değişken grubu üzerine odaklanılmıştır. Göz önüne alınan ekonomik değişkenler iş gücüne katılım oranı (IKO), tarım istihdamının toplam istihdam içindeki payı (TIO), sanayide istihdam edilen nüfusun toplam istihdam içindeki payı (SIO), kişi başına belediye giderleri (KBG), kişi başına genel bütçe gelirleri (GKBG) ve kişi başına kamu yatırımları olurken (KYK); sosyal değişkenler nüfus artış hızı (NHZ), kentleşme oranı (KN), hanehalkı ortalama büyüklüğü (HHB) ve üniversite mezunlarının oranını (UNO) içermekte; alt yapıya ilişkin değişkenler de yeterli içme suyu olan köy oranı (ISKO) ve köylerdeki asfalt yol oranı (KAO)' nından oluşmaktadır. Araştırmada istatistiksel olarak anlamlı bulunan ve bu yönde dikkate alınan bağımlı ve bağımsız değişkenler modellere göre Tablo 4.1 'de özetlenmiştir.

Araştırmada kullanılan teorik model kapalı formda denklem 4.4'deki gibi ifade edilebilir.

$$Y=f\{TIO, SIO, IKO, KBG, KYK, GKBG; NHZ, KN, HHB, UNO, ISKO, KAO\}$$

(4.4)

Bulgular seçim dönemlerine göre aşağıda açıklanmaktadır:

Araştırmada 1987 yılı için dört, 1991 ve 2002 yılları için ikişer model tahmin edilmiştir. Tahmin edilen model sayısının yıllara göre farklı olması, araştırmada anlamlı bulunan değişkenlerin göz önüne alınmasından kaynaklanmaktadır. Modeller, "1987-Model 1" örneğindeki gibi, seçim dönemleri içinde adlandırılmıştır. Kullanılan değişkenler ve tahmin sonuçları her seçim dönemi için tablolar halinde gösterilmiş, bulgular ve yorumlar buna göre yapılmıştır.

TABLO 4.1
Modellerde Kullanılan Bağımsız Değişkenler

Seçim Dönemi	Model	Bağ. Değ. (LOO)	Bağımsız değişkenler								
			IKO	TIO	SIO	GBGK	NHZ	KN	ISKO	KAO	
1987	1	X	X		X			X		X	
	2	X	X			X				X	
	3	X	X	X				X	X	X	
	4	X	X	X				X		X	
1991	1	X		X				X	X		X
	2	X		X					X		X
2002	1	X	X				X		X		
	2	X	X				X		X		X

(*) 0,05 düzeyinde, (**) 0,01 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

1987 dönemine ait bulgular ve yorumlar

Bu seçim dönemi için dört model üzerinde çalışılmıştır. Modellere ilişkin sonuçlar Tablo 4.2'de gösterilmiştir.

TABLO 4.2
1987 SEÇİM DÖNEMİ REGRESYON ANALİZİ SONUÇLARI

	N	DEĞİŞKEN	KATSAYI	STANDART HATA	T İSTATİSTİĞİ	OLASILIK
MODEL 1	26	Sabit	6,975	2,098	3,324	0,003
	26	SIO	-0,646*	0,272	-2,375	0,027
	26	ISKO	0,282**	0,090	3,130	0,005
	26	IKO	-0,692*	0,287	-2,407	0,025
	26	NHZ	-0,302	0,224	-1,349	0,191
SONUÇ		R ² : 0,43	Dz R ² : 0,32	F: 3,97	F Ols: 0,01	DW: 1,87
MODEL 2	26	Sabit	6,302	2,076	3,035	0,006
	26	SIO	-0,590*	0,273	-2,154	0,042
	26	ISKO	0,270**	0,091	2,957	0,007
	26	IKO	-0,600*	0,284	-2,108	0,046
SONUÇ		R ² : 0,38	Dz R ² : 0,29	F: 4,25	F Ols: 4,52	DW: 1,92
MODEL 3	26	Sabit	2,710	2,637	1,027	0,316

	26	KN	0,187	0,172	1,089	0,289
	26	NHZ	-0,357	0,247	-1,448	0,163
	26	TIO	0,380	0,194	1,954	0,064
	26	ISKO	0,244*	0,095	2,567	0,018
	26	IKO	-0,602	0,400	-1,504	0,14
SONUÇ		R ² : 0,39	Dz R ² : 0,24	F: 2,60	F Ols: 0,05	DW: 1,83
MODEL 4	26	Sabit	4,846	1,771	2,735	0,012
	26	NHZ	-0,283	0,238	-1,189	0,247
	26	TIO	0,267	0,165	1,616	0,120
	26	ISKO	0,259*	0,094	2,740	0,012
	26	IKO	-0,703	0,391	-1,796	0,086
SONUÇ		R ² : 0,35	Dz R ² : 0,23	F: 2,92	F Ols: 0,04	DW: 1,74

(*) 0,05 düzeyinde, (**) 0,01 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Modellerin açıklama performansına ait düzeltilmiş R² istatistikleri sırasıyla (0,32), (0,29), (0,24) ve (0,23) bulunmuştur. Yatay kesit analizlerde ve özellikle örneklem hacminin bu çalışmada olduğu gibi kısıtlı olduğu durumlarda zaten yüksek bir R² istatistiği beklenmemektedir fakat yine de elde edilen bu değerler modelin açıklama gücünün düşük olduğunu göstermektedir.

1987-Model 1 sonuçlarına göre SIO ve IKO'nun 1987 seçimlerinde en çok oy alan partinin oylarına etkisi olumsuz ve ISKO'nun etkisinin olumlu olduğu 0,01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. NHZ'nin etkisi 0,10 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu durum, nüfus artış hızının oy verme davranışına etkisinin negatif olduğunu göstermektedir. Köylere içme suyu götürmenin en yüksek oyu alan partinin oylarını artırdığını, ISKO'da meydana gelen bir birimlik artışın oy oranlarını 0,282 birim artırdığını söylemek mümkündür. Buna karşılık iş gücüne katılım oranı ile oy yüzdesi arasında ters yönlü bir ilişki olduğu ve IKO'da meydana gelen bir birimlik artışın oy oranını 0,692 birim azalttığı, aynı şekilde sanayide istihdam edilen oranlarda meydana gelen bir birimlik artışın oy oranını 0,646 birim azalttığı söylenebilir.

1987-Model 2'ye ait regresyon denklemi ile 1987-Model 1'e ait regresyon denklemi NHZ dışında hemen hemen aynıdır. Bu durum, NHZ'nin anlamlı çıkmadığı sonucu dikkate alındığında 1987 seçimlerine ait modelleri sonuçlarının tutarlı olduğunu gösterir.

1987-Model 3'e ait regresyon denklemine göre, 1987 seçiminde en yüksek oyu alan partinin oylarında KN, TIO ve ISKO değişkenlerinin pozitif, NHZ ve IKO'nun ise negatif

etkide bulunduğu gözlenmektedir; ancak bunlardan sadece ISKO'nun etkisi 0,05 düzeyinde anlamlı bulunmuş, diğerleri anlamlı bulunmamıştır.

Elde edilen bu sonuca göre, köylere yeterli içme suyu götürmenin en çok oyu alan partinin oy oranında artışa neden olduğu söylenebilir.

1987-Model 4'ün regresyon denklemine göre, TIO ve ISKO bağımsız değişkenlerinin en yüksek oyu alan partinin oy oranına katkısı pozitif, NHZ ve IKO'nunkiler negatiftir. Ancak, bunlardan sadece ISKO'ya ait regresyon katsayısı 0,05 düzeyinde anlamlı, diğerleri değildir. Bu sonuca göre, köye yeterli içme suyu götürme bağımsız değişkeninin seçimde en yüksek oyu alan partinin oy oranına katkısının anlamlı düzeyde etkili olduğu ve bu değişkende meydana gelen "1" birimlik artışın oy oranında 0,259 birimlik artışa neden olduğu söylenebilir.

1987 seçim sonuçlarına ait dört modelden elde edilen bulgular aşağıdaki gibi özetlenebilir: En yüksek oyu alan partinin oy oranına, ekonomik değişkenlerden sanayide istihdam edilen nüfusun toplam nüfusa oranının olumsuz etkide bulunduğu, aynı güçte olmamakla beraber iş gücüne katılma oranının da etkisinin olumsuz olduğu; tarımdaki istihdamının toplam istihdam içindeki payının olumlu veya olumsuz bir etkisinin olmadığı söylenebilir. Sosyal değişkenlerden yeterli içme suyu olan köy oranının en yüksek oyu alan partinin oy oranını manidar şekilde artırdığı, nüfus artış hızının ve kentleşmenin oy yüzdesine olumlu veya olumsuz bir katkısının olmadığı gözlenebilir. Bulgularda bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenle ilişkisinin Bu şekilde sonuçlar vermesi bazı nedenlerden kaynaklanabilir. Bunlar şöyle açıklanabilir:

Cumhuriyetin kurulmasından bu yana ekonomik kalkınmanın ana hedefi sanayileşmedir ancak tarım sektörü ekonomide sahip olduğu ağırlığı hâlâ koruyarak sosyo-ekonomik yaşamın temel dayanaklarından biri olmuştur. (Eroğlu, 2002, s. 4). Tarım sektörü, ülkemizde birçok sektörü besleyen bir yapıya sahiptir. Bu sebeple ekonomiye ürün, talep ve üretim yanlı katkıları vardır. 1980'li yıllarda tarım sektörünün istihdam içerisindeki payı %60'larda seyrederken sanayi sektörünün istihdam içerisindeki payı %10'larda seyretmiştir. Bu verilere göre oy oranlarını tarım istihdam oranlarının pozitif, sanayi istihdam oranlarının negatif etkilemesi açıklayıcı olabilir. Sanayi sektöründe istihdam için kalifiye ve eğitilmiş elemana ihtiyaç vardır. Analize veri sınırlılığı sebebiyle bu yıllardaki eğitim oranları alınamamıştır ancak bu yıllarda sanayi istihdamı ile oy oranı arasındaki negatif ilişki eğitim düzeyinin düşüklüğü, bu nedenle kalifiye elemanın yetişmemesiyle de açıklanabilir.

1985-1989 yılları arasında ortaya konan V. Kalkınma Planı, ilk kez bir siyasal parti ve hükümetin hazırladığı planı kesintisiz olarak uygulaması bakımından önem kazanan bir süreçtir. Kalkınma planlarının en önemli özelliği ekonomik ve toplumsal gelişmenin her yönünü kapsamıştır. Milli gelir, toplam sermaye kaynakları ve bunların kullanımının üretim, iş bulma ve dış ekonomik ilişkilerin belirlenmesine dayanmaktadır. Bu ekonomik değişkenler yanında eğitim, sağlık, alt yapı hizmetleri gibi sosyal faktörlerde kalkınma planının kapsamına alınmıştır. Planlı kalkınma dönemlerinde kamu gelirlerini artırma amacıyla gelir vergileri ve dolaylı vergiler artırılmıştır. Bunların en önemlisi 1980 kararlarından sonra KDV uygulamasıdır. Genel olarak bu plan kapsamında uygulanan vergi düzenlemelerinin en önemli kaynağı alınan maaş ve ücretler olmuştur. Çalışan kesimden alınan vergilerin oylar üzerinde olumsuz etki yaratabileceği düşünülebilir. Bu dönemin hükümeti tarafından açıklanan 1985-1989 yıllarını kapsayan V. beş yıllık kalkınma planında sanayi sektörünün geliştirilmesine yönelik hedeflerde ekonomideki tarım payının %15,5'e düşeceği ve sanayi payının %33,7'ye çıkacağı öngörülmüştür. Fakat gerçekleşen sayılar sırasıyla %17,4 ve %28,8 olmuştur. (Eroğlu, 2002, s. 145) Beklenenin tersine gelişen bu durum plan döneminde sanayileşmenin gerileyerek tarım payının arttığını göstermektedir. Bu plan sonucunda tarım payının artması bu sektörde istihdam edilen seçmenlerin oylarını olumlu, sanayide istihdam edilen seçmenlerin beklentilerini bununla paralel oylarını olumsuz etkilemiş olabilir.

Özellikle 1980'lerden sonra Türkiye'de dışa açık sanayileşme politikaları izlenmiştir. Sanayi sektörünün daha nitelikli eleman ihtiyacına karşılık geçiminin çoğunu tarımdan kazanan ve bu düzene alışan halkımızda bu durum ters etki göstererek oy oranlarına olumsuz etki göstermiş olabilir. 1980'den sonra artan sanayileşme politikaları sebebiyle tarımda çalışan halkın sanayi ve hizmetler sektörüne kaydırılmasıyla zaman içinde yapısal bir dönüşüm esas alınmıştır. Bu dönüşümde tarım sektörüne olan teşvikler azalmış kalifiye olmayan genç nüfus açıkta kalmıştır. Bu sebeple işgücüne katılım oranı ile oy oranları arasındaki ilişkinin de bu yıla ait bütün modellerde negatif olması bu şekilde yorumlanabilir.

Bu seçim döneminde uygulanan iktisadi politikaların en önemli hedefi "Piyasa Ekonomisine" geçişi hızlandırmak ve tamamlamak olmuştur. Ancak kontrolün dengeli yapılamaması hedefin düzgün gerçekleştirilememesine sebep olurken yaşanan bu tür başarısızlıklar, seçmenlerin oy davranışına ters etkide bulunmuş olabilir.

Türkiye Cumhuriyetinin nüfusu Cumhuriyetin ilk kurulduğu yıllarda yaklaşık 16 milyon civarındadır. Türkiye'nin nüfusu geçen zamanla birlikte artarak bu gün yaklaşık 74 milyona ulaşmıştır. Nüfus artış hızında belirli dönemler arasında önemli dalgalanmalar olmaktadır.

Türkiye, nüfusun en yüksek arttığı dönem 1955-1960 yılları arasındadır. 1975 yılından sonra nüfus, azalarak artan bir eğilime girmiş 1980-90 yılları arasında nüfus artış hızı ortalama %2,3 civarında gerçekleşmiştir. Nüfus artış hızı 80'li yıllardan itibaren azalışa geçerek 2000'li yıllarda ortalama %1,5 dolaylarına gerilemiştir. (Eroğlu, 2002, s.9) Buna rağmen nüfusun artması demek, bağımlılık oranının artması ve daha fazla gencin yetişmesi demektir. Türkiye, genç nüfusa sahip olması bakımından diğer ülkelere göre önemli bir yerdedir. Bu durum daha fazla iş, kaynak, eğitim ve kuvvetli bir ekonomiye sahip olmayı gerektirir. 1980'li yıllarda gerçekleşen olayların etkisiyle Türkiye ekonomisinde meydana gelen olumsuzluklar, bu dönemde nüfus artış hızı ile oy oranlarının negatif ilişkiye sahip olmasını açıklayabilir.

Bu yıllarda sanayileşme politikalarıyla birlikte üretimde makineleşmeye gidilmesi köylerden kentlere göçü hızlandırmıştır. Vatandaşların daha iyi eğitim almaları ve iş bulmaları bakımından kentleşme artış göstermiştir. Kentleşme ile birlikte kişilerin yaşam standartlarının, sosyal imkânlarının gelişmesi ve daha güzel hizmet alınması, siyasal partilerin oy oranlarıyla kentleşme arasındaki pozitif ilişkiyi açıklayabilir.

1987 yılı seçimlerine yönelik modellerde en tutarlı sonucu yeterli içme suyu götürülen köy oranları vermektedir. Bu değişken ile oy oranları arasındaki ilişkinin her modelde pozitif ve anlamlı etki göstermesi, vatandaşların somut ve yararlanabildikleri alt yapı hizmetlerine oy verdiklerini açıklar.

Downs'cu görüşte hükümetlerin seçilme şanslarını artırmaya yönelik çalışmalarında kamu yatırımlarının oldukça önemli olduğundan bahsedilmektedir. (Güneş, 2001, s. 141). Bu görüş, beşinci kalkınma planının uygulandığı bu dönemdeki kamu yatırımlarının, altyapı alanlarında yoğunlaştırılmasının oy oranlarını artırıcı etkisini destekleyebilir. Ayrıca Downs yaklaşımındaki çoğunluk modelinde siyasal partiler, çoğunluğu yakaladıkları gruplara yönelik politikalar belirleyerek oylarını artırmak isterler. Bu yıllarda Türkiye'de halkın büyük bölümünün tarım kesiminde olması, partilerin bu gruba yönelik çalışmalar yapmasını ve vaatler vermesini açıklayabilir. Siyasal partilerin çoğunluğu yakalayarak yaptıkları çalışmalar, tarımdaki istihdam oranları ile oy yüzdeleri arasındaki pozitif ilişkide açıklayıcı olabilir. Analizin yapıldığı seçim yılında halen yüksek kırsal nüfusa sahip ülkemizdeki tarım ve hayvancılıkla geçinen halkın eğitim ve imkânlarının daha kısıtlı olması ve ekonomik verileri takip etmesinin zorluğu nedeniyle alt yapı değişkeninin bu modellerde anlamlı çıkması açıklanabilir bir sonuçtur.

1991 Seçim Dönemine Ait Bulgular ve Yorumlar

1991 dönemi seçim sonuçları için iki model üzerinde çalışılmıştır. Modellere ilişkin sonuçlar Tablo 4.3'te sunulmuştur.

	N	DEĞİŞKEN	KATSAYI	STANDART HATA	T İSTATİSTİĞİ	OLASILIK
MODEL 1	26	Sabit	-9,473	2,084	-0,454	0,654
	26	TIO	0,444*	0,174	2,545	0,019
	26	KAO	0,147	0,104	1,421	0,171
	26	NHZ	-0,197	0,113	-1,737	0,098
	26	KN	0,269	0,205	1,313	0,204
SONUÇ		R ² : 0,30	Dz R ² : 0,15	F: 2,04	F Ols: 0,12	DW: 1,73
MODEL 2	26	Sabit	-4,103	1,911	-0,214	0,832
	26	TIO	0,398*	0,160	2,484	0,021
	26	KAO	0,123	0,097	1,260	0,222
	26	KN	0,217	0,188	1,153	0,262
SONUÇ		R ² : 0,28	Dz R ² : 0,17	F: 2,63	F Ols: 0,07	DW: 1,81

(*) 0,05 düzeyinde, (**) 0,01 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Birinci ve ikinci modelde elde edilen düzeltilmiş R² istatistikleri sırasıyla (0,15) ve (0,17) bulunmuştur. Bu değerler her iki model için de bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklamadaki güçlerinin yüksek olmadığını göstermektedir. Bu durum 1987 yılındaki modellerde olduğu gibi yatay kesit analizlerinin ve örneklemin kısıtlı olmasıyla açıklanabilir.

Elde edilen sonuçlara göre, 1991 seçimlerine ait her iki modelde de, tarım istihdamının toplam istihdam içindeki payının, seçimi kazanan partinin oy yüzdesini artırıcı etkisinin bulunduğu söylenebilir. Ayrıca, köylerdeki asfalt yol oranı ve kentleşme yine her iki modelde de en yüksek oyu alan partinin oy yüzdesini artırıcı bir rol oynadığı ancak bunların 0,05 düzeyinde anlamlı görünmediği sonucuna ulaşılmıştır. Bunların dışında, birinci modelde dikkate alınıp ikinci modelde alınmayan nüfus artış hızı faktörü, en yüksek oyu alan partinin oy yüzdesinde olumsuz bir etki yaptığı gözlenmekte fakat bu etki 0,05 düzeyinde anlamlı olmayıp ancak 0,10 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

1991 yılı seçimlerine ait bulgular 1987 yılındaki modellerde elde edilenlerle benzerlik göstermektedir. 1991 yılına ait analizlerde önceki dönemden farklı olarak köylerdeki asfalt yol oranı alt yapı değişkeni olarak alınmıştır. Ayrıca bir önceki yılda yapılan analizden farklı olarak tarım istihdam oranı 1991 yılındaki modellerde anlamlı etkiye sahiptir. Bu durum 1990'ların ilk yarısında Türkiye'de istihdamdaki nüfusun yarısına yakınının tarım sektöründe olmasından kaynaklanabilir.

Türkiye’de 1990’lı yıllarda tarımsal istihdamın toplam istihdama oranı %45 dolaylarında seyretmektedir (Mütevellioglu, 2011, s.86). TÜİK sonuçlarına göre verinin alındığı 1990 yılında toplam ihracat içinde gelişim oranı sanayi sektöründe %35’lerdeyken tarım sektöründe %43 oranlarında seyretmiştir. Bu oranın halen yüksek olması ve Türkiye’nin Avrupa Birliğine girme yolunda uyguladığı ortak tarım politikası sayesinde tarımı geliştirici teşviklerin yapılması, bu yıllarda tarımda istihdam edilen seçmenlerin oylarının pozitif ve anlamlı etkisini açıklayabilmektedir. Ayrıca tarım kesiminde çalışan halkın genellikle kırsal kesimde yaşadığı için daha tutucu tavır sergilediklerini, bunda en yüksek oy oranına sahip partinin oy oranlarını artırdığı söylenebilir.

1987 seçim dönemine ait modellerde kullanılan nüfus artış hızının oy davranışına olan etkisi 1991 dönemi için de incelemeye konu edilmiştir. Ancak aradan geçen dört yıllık sürede, nüfus artışının oy oranlarına olan ters ve istatistiksel olarak anlamlı görünmeyen etkisi bu yılda yapılan analizde de değişmemiştir. Nüfus, yapısı itibariyle hızlı değişiklik göstermeyen bir değişkendir. Çünkü eğitim, kaynak, konut vb. nüfus artış hızını etkileyen faktörlerin yaşama etkisi daha uzun zaman aralıklarında olabilmekte ve bunların oylara yansımaları zaman alabilmektedir. Bu sebeple bir önceki seçim dönemine göre bir değişim göstermemesi açıklanabilir bir durumdur. Türkiye, gelir dengesizliklerin bulunduğu bir ülkedir. Bu sebeple aynı sosyal haklara sahip olmayan nüfusun yoğun olduğu ülkelerde bir siyasal kültür ve anlayışın oluşturulması zorlaşabilmektedir.

Nüfus artış hızı gibi kentleşme oranlarında da 1991 seçim döneminde 1987 yılı seçim dönemindekine benzer durum söz konusudur. Toplum yapısının sanayileşmeyle birlikte değişim göstermesi, köyden kente göçü artırmış, kent hayatının sağladığı sosyo-ekonomik imkânlar şehirleşme oranının artmasına neden olmuştur. Bu pozitif ilişki kentleşme oranlarındaki artışın anlamlı sonuç vermese de oy davranışlarını olumlu etkilemesini açıklayabilmektedir. Araştırmanın birinci bölümünde siyaset anlayışını etkileyen sosyal faktörlerde modernleşmenin siyaset anlayışındaki etkisinden bahsedilmiştir. 1987 ve 1991 seçim dönemleri için elde edilen bulgular, kent yaşamının getirdiği modernleşme ile birlikte siyasal faaliyetlere katılımın, siyasette aktif rol almanın oyları pozitif yönde etkilediğini destekleyebilir. Kent yaşamındaki halkın iletişim ve teknolojiye daha açık olması sebebiyle toplumsal olaylarda daha duyarlı davranarak kadercilikten uzak bir tavır sergileyebilmektedir. Bu durum da kentleşme ile oy oranı arasındaki pozitif ilişkiyi açıklayabilmektedir.

1987 yılındaki seçim analizinde olumlu ve anlamlı görünen ilişkinin dört modelde de tutarlılık gösterdiği tek değişken alt yapı yani yeterli içme suyu oranı olan köy değişkenidir.

Bundan yola çıkarak 1991 seçim döneminde farklı bir alt yapı değişkeni olarak köylerdeki asfalt yol oranının oy oranlarındaki etkisi incelenmiştir. Bu değişkenin oy oranları üzerinde olumlu ancak anlamsız olduğu gözlenmektedir. Elde edilen bu bulgu bir önceki yıllarla karşılaştırıldığında seçmenlerin içme suyu hizmetine daha duyarlı olduğu söylenebilir. Yeterli içme suyu sağlanamayan köylerde halk, en yakın su kaynağını hem içme suyu hem de gerekli tarımsal ihtiyaçların giderilmesinde kullanmaktadır. Bu durum sağlığı olumsuz etkileyebilmektedir; bu nedenle köylülerin içme suyuna daha duyarlı olmaları açıklanabilir bir sonuçtur. 1987 ve 1991 yıllarındaki modellerde elde edilen bulgulara göre altyapıya yönelik kamu hizmetlerinin kırsal kesimde yaşayan seçmenlerin oylarını pozitif yönde etkilediği ortak yorumu yapılabilir. Bu, kırsal kesimdeki seçmenin yararlanabildiği hizmetlere önem verdiği anlamına gelebilir.

2002 Seçim Dönemine Ait Bulgular ve Yorumlar

2002 dönemi seçim sonuçları 1991 döneminde olduğu gibi iki model altında incelenmiştir. Regresyon analizi sonuçları Tablo 4.4'teki gibi bulunmuştur.

TABLO 4.4 2002 SEÇİM DÖNEMİ REGRESYON ANALİZİ SONUÇLARI						
	N	DEĞİŞKEN	KATSAYI	STANDART HATA	T İSTATİSTİĞİ	OLASILIK
MODEL 1	26	Sabit	1,843	5,243	3,515	0,002
	26	GKBG**	0,003	0,001	3,332	0,003
	26	KN	-0,683	0,237	-2,88	0,009
	26	IKO	-1,889	0,674	-2,801	0,01
SONUÇ		R ² : 0,205	Dz R ² : 0,097	F: 1,895	F ols: 0,1599	DW: 2,875
MODEL 2	26	Sabit	1,352	5,707	2,370	0,026
	26	GKBG**	0,003	0,001	4,514	0,000
	26	IKO	-1,214	0,764	-1,590	0,127
	26	KN	-0,368	0,272	-1,354	0,190
	26	KAO	-0,159	0,087	-1,836	0,081
SONUÇ		R ² : 0,281	Dz R ² : 0,144	F: 2,047	F ols: 0,124	DW: 1,812

(*) 0,05 düzeyinde, (**) 0,01 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

2002 yılı seçim regresyon analizinde, her iki modelin düzeltilmiş belirleyicilik katsayısı çok yüksek olmamakla beraber, ikinci modele ait olan Dz R² (0,144) birinci modele ait olan Dz R² (0,097)'den daha büyüktür. Bu durum, ikinci modele KAO değişkenin eklenmesinden ileri gelmiştir.

Her iki modelde de GKBG bağımsız değişkeninin LOO bağımlı değişkenini açıklamadaki katkısı pozitif yönlü ve 0,01 düzeyinde ve anlamlı bulunurken IKO bağımsız değişkenin etkisi negatif bulunmuş, fakat bu etki 2002-Model 1'de 0,01 düzeyinde anlamlı

görülürken 2002-Model 2’de anlamlı görülmemiştir. 2002-Model 2’ye eklenen KAO değişkeni denkleme negatif katsayı ile girmiştir. Ancak bu değişken 0,10 düzeyinde anlamlı çıkmıştır.

2002 seçim dönemiyle ilgili bulgularda ekonomik değişkenlerden işgücüne katılım oranlarının oy oranlarına olan negatif ve anlamsız etkisi dikkat çekicidir. 2001 yılında Türkiye’de siyasal gerilimden meydana gelen ekonomik kriz, işyerleri ve fabrikaların kapanmasına sebep olarak istihdamda önemli gerilemelere sebep olmuştur. Bu dönemde meydana gelen siyasal gerginlikten hükümeti sorumlu tutan seçmenlerin verilen vaatlere inanma dereceleri yükselmiştir. Bu durum, 2002 yılında yeni bir partinin yeni bir umut olma düşüncesiyle iktidara gelmesiyle de açıklanabilir. Böyle bir tepki, negatif ilişkiye sebep olarak istihdamdaki azalmanın oy oranlarındaki artışla sonuçlanmasını açıklayabilir. Türkiye’de istihdam, her eğitim ve kültür düzeyindeki bireyin dikkate alabileceği önemli bir konudur. Bu sebeple siyasal partilerin seçmenleri etkileme yöntemlerinde ilk başvurdukları istihdama yönelik verilen vaatlerdir. Türkiye İş Kurumu tarafından yayınlanan bir raporda (Mütevellioglu, 2011, s.130), Türkiye’nin ulusal bir istihdam politikası geliştirilemeyen ülkeler arasında olduğu, aktif işgücü piyasasında OECD ülkeleri arasında yetersiz deneyim ve kapasiteye sahip olduğu belirtilmiştir (Sapançalı, 2008, s.27). İşçiye iş bulmak ve istihdama yönelik sıkıntıların giderilmesinden sorumlu olan kurum “Türkiye İş ve İşçi Kurumu” tarafından, Türkiye’de bu konuya yönelik yeterli bütçe olmaması ve iller düzeyinde istihdamın artırılmasına yönelik çalışmaların yetersiz kalması sebebiyle çalışmaların düzgün yürütülemediğini belirtmiştir.

Türkiye’de işgücü piyasasına yönelik uygulanan en önemli politika, işsizlik sigortasıdır. Bu sigorta 1999’da kurulmasına karşın oldukça sınırlı işlemektedir. Özellikle Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırıldığında işgücü piyasası programları ülkemizde çok sınırlı kalmaktadır (Tunalı, 2003, s. 92). Bütün bunların etkisiyle ülkemizdeki bu açıkları iyi tespit edebilen siyasal partilerin ilk vaatleri istihdam, özellikle işsizlik sigortası ve yoksulluğa yönelik vaatlerdir. Bu durumda negatif bir etkiyle işgücü katılım oranında meydana gelen azalmanın yeni bir partiye olan inancı artırarak oy oranlarında artış yaratması mümkün olabilir.

Downs ve görüşlerinden ortaya çıkan modellerde siyasal partilerin iktidara gelebilmek için verdikleri vaatlerin toplumun hassas noktalarına yönelik olduğu ve çoğunluk modelinde siyasal partiler tarafından seçmen çoğunluğuna uygun politikalar gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Aynı zamanda seçmenlerin her konuda tam bilgiye sahip olamayarak ve bilginin doğru ya da yanlışlığı ile ilgilenmeyerek baskı ve çıkar gruplarının da etkisiyle kararlar

verebilecekleri belirtilmiştir (Aktan ve Dileyici, 2001). Downs'un bu görüşü, Türkiye'de siyasal partilerin seçmen çoğunluğunun duyarlı olduğu işgücü piyasasına yönelik politikalar belirlemesi ve tam bilgiye sahip olmayarak işgücüne katılım oranlarındaki azalışa karşılık, verilen vaatlerin oy oranlarını artırıcı yöndeki etkisini açıklayabilir.

Bu konuya farklı bir açıdan bakıldığında, iş gücüne katılımın yarattığı psikolojik etkiler ve özsaygıya etkisi değerlere, tutumlara, sosyal desteklere, aile yapılarına, ulusal geçmişlere ve kültürel yapılara göre değişebilmektedir (Rowley ve Feather, 1987, s. 330). Ataerkil bir toplum anlayışının ve bağımlı genç nüfusun yüksek olduğu ülkemizde, kişilerin işgücüne katılmaması yaşam standartlarında bir değişime neden olmayabilir. Bu sebeple işgücüne katılım oranında meydana gelen bir azalma ya da artışın oy oranları üzerinde etkisiz olması bu yönden de açıklanabilir.

2002 yılına ait modellerde elde edilen diğer bulgular, kentleşme ve köylerdeki asfalt yol oranlarının oy oranları üzerinde negatif ve yüksek düzeyde anlamlı olmayan bir ilişki olmasıdır. Bu bulgular, 2000'li yıllar itibariyle kent nüfusunun kırsal nüfusa oranla hızlı artışıyla birlikte seçmenlerin bu değişkenlere duyarsız kalmasını açıklayabilir. Kentleşme oranının artması siyasal katılımı ve sosyal yaşamı olumlu etkilemesine rağmen altyapı yetersizlikleri, trafik, çarpık kentleşme, gecekonduların artması, hırsızlık gasp vb. suçların artması ve kalabalıktan meydana gelen stres gibi sosyal ve psikolojik etkiler bu yılda yapılan analizdeki negatif ilişkiye neden olabilir. Kentleşme oranlarındaki artışla aynı yönlü kırsal nüfusun iş ve daha iyi sosyal olanaklara sahip olma düşüncesiyle yaptığı göçler, seçmenlerin köylerdeki asfalt yol oranına duyarsız kalmasına sebep olurken bu bağlamda anlamsız bir ilişki görülebilir.

Bu seçim dönemine ait analizde en tutarlı ve anlamlı sonucu bireysel vergi yükünü gösteren kişi başına düşen genel bütçe gelirleri vermektedir.

Kamu Tercih Teorisi Buchanan'ın kamu maliyesi teorisi içinde durduğu en önemli konulardan bir tanesi vergilemedir. Vergi ödeyenler ile bu vergilerle finanse edilen hizmetlerden faydalananların aynı politik toplumun üyeleri olduğu üzerinde durmuş ve toplumdaki herkesin vergi öderken ve kamu hizmetlerinden faydalanırken aynı şartlarda olduğunu belirtmiştir (Buchanan, 1976(a), s.17). Bireysel vergi yükünün aynı zamanda kişilerin gelirlerinde bir azalmaya sebep olduğu düşünüldüğünde, burada ortaya çıkan sonucun beklenenin aksine gerçekleştiği söylenebilir ancak bu değişkenin anlamlı ve pozitif etkisi Türkiye'deki seçmenlerin vergilerle finanse edilen kamu hizmetlerine duyarlı oldukları anlamına gelebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Politik alanın iki temel unsuru siyasal partiler ve seçmenlerdir. Siyasal partilerin seçimlerden elde edecekleri fayda oy kazancıdır bu sebeple seçmenlerin kamusal mal ve hizmetlere olan taleplerine yönelik politika belirlerler ve bunlara yönelik vaatlerde bulunurlar. Seçmenler, kişisel çıkar ve faydalarını maksimize edeceğine inandıkları vaatlere ve önceki dönemlerde olan gelişmelere bakarak oy verirler. Downs'cu görüşün çıkış noktası olan kişisel fayda ve çıkar önderliği aksiyomu, gerçek hayatta seçmen-siyasal partiler arasındaki politika oyununda kendini bu şekilde göstermektedir. Seçmenlerin oy davranışlarını etkileyen ekonomik, sosyolojik, psikolojik ve ideolojik yönde birçok faktör vardır ve bunların analizi, partilerin politika uygulamalarında önem taşır.

Bu çalışmada, Türkiye'de 1987, 1991 ve 2002 seçimlerindeki seçmen davranışları, Anthony Downs'un oy davranışları hakkındaki görüşleri ve rasyonellik hipotezi esas alınarak incelenmiştir. Seçmen davranışının önemi, politik karar alma sürecinin talep yanında olmasından kaynaklanmaktadır. Politikacılar seçmenlerin taleplerine yönelik kamusal mal ve hizmet arz ederler. Bu sebeple hangilerinin ne kadar üretileceğinde seçmenlerin ekonomik oylama davranışları ve hangi faktörleri göz önüne aldıkları önem taşır. Bunu saptamaya yönelik ortaya atılan ilk teori Kamu Tercih Teorisidir. Bu teori, iktisat-siyaset ilişkisini konu almaktadır.

Kamu Tercih Teorisinde seçmenler politik karar alma sürecini belirleyen aktörlerdir. Teoriye göre politik karar alma sürecinde dört aktör vardır. Bunlar siyasal partiler, baskı ve çıkar grupları, bürokratlar ve seçmenlerdir. Hepsinin ortak amacı fayda maksimizasyonudur. Siyasal partiler oylarını, baskı ve çıkar grupları rantlarını, bürokratlar bütçelerini ve seçmenlerde kişisel çıkarlarını maksimize etmeye çalışırlar.

Siyasal partiler, hedef aldıkları gruplara göre çeşitlenmektedir. Muhafazakâr gruba hitap edenler kadro, sosyalist gruplara hitap edenler kitle, ideolojik gruplara yönelenler toptan bütünleşme ve tüm bunların ortasında politika uygulayanlar merkez partileri olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Downs'cu görüşe göre partiler, hitap ettikleri gruplar ne olursa olsun kamu yararına değil çıkarlara göre hareket ederler. Bu bağlamda tüm partilerin amacı ortaktır ve oy kazanmaktır.

İktisat teorisinde ekonomik birimler adaptif ve rasyonel beklentilere göre hareket ederler. Bu durum seçmen davranışlarına da uyarlanmıştır. Seçmenlerin, rasyonel karar

vererek kendilerine en yüksek faydayı getireceğine inandıkları partiye oy vermeleri beklenir. Literatürde bu konuda yapılan çalışmalarda sadece işsizlik, enflasyon ve büyüme gibi ekonomik göstergelerin kullanıldığı çalışmaların seçmen davranışlarını açıklamada etkisi zayıf kalmıştır. Bunun nedenini Nannestad ve Paldam (1994) ekonomik etkilere ilişkin bulguların her zaman açık olmayacağı ve ülkeler arası tutarsızlıkların olabileceği şeklinde açıklamıştır. Bu sebeple ekonomik etkilerin yanında çoğu analizde sosyal etkileri de test edilmiştir. Kamu Tercihi Teorisi çerçevesinde ele alınan oy-popularite fonksiyonları bunu açıklamaya yöneliktir. Bu fonksiyonlar aracılığıyla seçmenlerin hangi ekonomik ve sosyal faktörlere tepki verdikleri ortaya konur.

Downs'cu görüşte, seçmenlerin vaatlere inanarak kısa dönemli etkilere göre oy davranışını gerçekleştirmeleri (miyoplukları) ya da geçmiş göstergeleri göz önüne almaları rasyonellikleriyle ilgilidir. Bu görüşe göre rasyonel bir seçmenin kararında önce işgücü veya enflasyon göstergeleri göz önüne alınmalıdır. Oy popülarite fonksiyonlarında ekonomik ve sosyal gelişmelerin etkileri oldukça hızlı biçimde gerçekleşmekte, çoğunlukla bir yıl içinde azalmaktadır. Bu sonuç, Downs'un seçmenlerin miyopluğu olarak tanımladığı bulgunun bir parçasıdır. (Nannestad ve Paldam, 1994, s. 217).

Seçmen davranışlarının rasyonel olması bilgileriyle yakın ilişkilidir. Downs, seçmenin hiçbir zaman tam bilgiye sahip olamayacağından bahsetmiştir. Bu sebeple çıkar gruplarının çalışmaları ve yanlış bilgilendirmeye açık olan seçmenlerin vaatlere inanma dereceleri yüksektir. Böyle bir durumda kısa dönem hareketlerine göre karar verilebilir. Bu sebeple Downs, işgücü ve enflasyonun geçmiş göstergelerine bakarak oylama davranışını gerçekleştiren seçmene “rasyonel seçmen” denebileceğini belirtmiştir.

Bu konudaki literatür, Downs'un seçmen davranışlarındaki görüşlerinden hareketle gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Downs'u çıkış yolu alan çalışmalarda genel olarak başkan popülarliğinin seçmen davranışları üzerindeki etkisini inceleyen araştırmacılar, analizlerini uzun zaman serileriyle gerçekleştirmiş, ele aldıkları reel gelir, enflasyon ve işsizlik değişkenlerine uluslararası krizler, savaşta ölenlerin sayısı gibi sosyal olabileceği düşünülen değişkenleri eklemişlerdir. Analize alınan dönemler içinde, gelir ve enflasyon değişkenlerinin yanında seçmenlerin kriz ve savaş gibi sosyal olumsuzluklara da duyarlı olduklarına dair bulgular elde edilmiştir. Bu çalışmalar, ekonomik değişkenler yanında seçmen davranışlarını açıklamada sosyal değişkenlerin de incelenmesi gereğini vurgulamıştır. Araştırmaların çoğunda elde edilen bulgular, reel gelir ve enflasyonun anlamlı olduğunu göstermiştir. Ekonomik buhran dönemlerini kapsayan zaman aralıklarında çalışmaların çoğunda işsizliğin anlamlı etki göstermemesi dikkati çeken husus olmuştur. Bazı çalışmalarda farklı olarak

geçmişe yönelik oylama davranışı analiz edilmiştir. Genel olarak elde edilen bulgularda, bugünkü ekonomik değişkenlerin verilen oy kararlarında etkili olduğu görülmüştür. Bu çalışmaların ortak görüşü, seçmenlerin verecekleri oyun iktidar partisinin performansını ne derece algıladıklarıyla ilgilidir. Bu algılama, olayların ne kadar geçmişte olduğuna bağlanmıştır. Ancak burada bilgi ve yanlış yönlendirme gibi durumlar ortaya çıkabilir, böyle bir durumda seçmenlerin geleceği ne derece doğru görebildikleri bir çelişki yaratabilir.

Seçmen davranışlarıyla ilgili Türkiye’de yapılan araştırmaların sayısı, yabancı literatür kadar fazla olmamıştır. Ülkemizde yapılan çalışmalarda, kişi başına düşen gelir, tarımsal ürün fiyatları, işsizlik, GSYİH, enflasyon ve kamu harcamalarının yanında sosyal faktörlerden din, gecekondü oranları ve terör gibi değişkenlerin oy sayısı veya oranları üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlar genel olarak gelir, enflasyon ve kamu harcamalarının oy davranışlarında etkili olduğunu göstermektedir. Bazı araştırmalarda yabancı çalışmalardaki gibi geçmişe yönelik oy davranışları analiz edilmiştir. Bazı bulgularda, seçmenlerin geçmiş göstergelere duyarlı oldukları gözlenirken bazılarında Türkiye’de sosyo-ekonomik çevreden etkilenme düzeyinin yüksek olduğu ve seçmenlerin kısa dönemli etkilere duyarlı oldukları gözlenmiştir. Özellikle Eren ve Bildirici (1999)’nin bulgularında işsizlik ve enflasyon göstergeleriyle oy oranları arasındaki pozitif yönlü ilişki dikkat çekicidir. Bu durum, seçmenlerin oy davranışlarını beklenenin aksine gerçekleştirdiği anlamına gelebilir.

Eldeki çalışmada, incelenen literatürden farklı olarak 1987, 1991 ve 2002 seçimlerine etkide bulunduğu düşünülen sanayi ve tarım istihdam oranları, işgücüne katılım oranları ve kişi başına düşen genel bütçe gelirleri (vergi yükü) ekonomik değişkenler; kentleşme, nüfus artış hızı, içme suyu olan köy oranı ve köylerdeki asfalt yol oranları sosyal değişkenler olarak ele alınmış ve bunların seçmen davranışlarına etkisi incelenmiştir. Veri, 26 ilden toplanmış, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından datanın alındığı yılların kesikli olması sebebiyle yatay kesit olarak düzenlenmiş, regresyon analizi yapılmıştır. 1987 seçim denemi için dört, 1991 ve 2002 dönemleri için ikişer olmak üzere toplam sekiz model oluşturulmuştur. Elde edilen bulgularda işgücüne katılım oranının her üç seçim dönemindeki negatif katsayısı dikkat çekicidir. Bu durum, kararlı bir şekilde, iş gücüne katılma oranının artmasının seçmen davranışlarını olumsuz bir faktör olarak etkilediği şeklinde yorumlanabilir. Bununla paralel olarak 1987 seçim dönemindeki modellerde sanayide istihdam edilen nüfusun toplam istihdam içindeki payının artması oy oranlarını azaltmakta ya da tam tersi etki göstermektedir.

Bulgularda saptanan sanayide istihdam edilen nüfusun toplam istihdam içindeki payının regresyon denkleminde negatif katsayı ile girmesi ilginç görülebilir. Bu durum, sanayide istihdam edilen nüfus arttıkça en çok oy alan partinin oy yüzdesinin azaldığı

anlamına gelir. Bu, sanayinin genel olarak kent nüfusunu artırdığı, kalabalık kentlerde yaşamın zorlaşması, kentlerde yaşayan insanların hayatlarından daha az memnun olmaları, bunun da seçmen davranışlarına olumsuz yansımaları olarak görülebilir. 2002 dönemi ikinci modelinde kentleşmenin negatif katsayı ile regresyon denkleminde girmesi bu yorumu güçlendirmektedir. Ayrıca, kentleşme faktörünün 2002 dönemine ait denkleminde de negatif katsayı ile anlamlı bulunmuştur. Kentleşme katsayısıyla birlikte nüfus artış hızı sosyal faktörünün en çok alan partinin oy oranında pozitif faktör olarak etkili olması seçmenlerin oy verme davranışlarında, bazı durumlarda, sosyal faktörlerin birbirlerini anlamlı düzeyde etkilediği biçiminde yorumlanabilir. 1987 seçimlerindeki modellerde dikkate alınan yeterli içme suyu olan köy oranı faktörü, bu yıla ait tüm modellerde oy oranını anlamlı düzeyde etkileyen pozitif faktör olarak regresyon denkleminde girmiştir. Bu beklenen bir durum olup kırsal kesimdeki seçmenin, su gibi önemli bir sosyal etkiyi davranışlarına olumlu bir şekilde yansıttığını gösterir.

Yukarıda da belirtildiği gibi tarımdaki istihdam oranının toplam istihdam içindeki oranı, 1987 ve 1991 dönemlerine ait modellerde işgücüne katılım oranının tersine en çok oy alan partinin oylarını artırıcı etkide görünmüş ve bu durum, 1991 dönemine ait birinci modelde anlamlı bulunmuştur. Sanayideki istihdam, tarımdaki istihdam ve işgücüne katılma oranları birlikte düşünüldüğünde, sanayide işgücüne katılma oranının seçmen davranışlarına negatif olurken, tarımda istihdamın etkisi olumlu olmaktadır. Bu durum, siyasal partilerin çoğunluğu yakaladıkları tarım kesimindeki seçmenlere yönelik politika uygulamalarıyla yani Downs'cu görüşte belirtilen ortanca seçmen kuramı ile açıklanabilir. Sanayide ve toplam istihdamın seçmen oylarına olumsuz etkileri beklenenin aksine sonuçlardır. Bu durum, Eren ve Bildirici (1999)'nin yaptığı çalışmalarda bazı partilere ait modellerde işsizlikle oy oranlarındaki pozitif ilişkiye benzetilebilir. Burada beklenen işsizlikle oy oranları arasında negatif ilişki olmasıdır ancak tersi gerçekleşmiştir. Ayrıca Bakırtaş (1998)'in çalışmasında belirttiği gibi, veri kümelerine ait güvenilirlik sorunu bu araştırmadaki bulgunun ters ilişkisine neden olabilir.

Literatürde elde edilen bulgularda genel olarak Türk seçmenlerinin, enflasyon ve gelir değişkenlerine daha duyarlı oldukları gözlenmektedir. Bu araştırmaya iller bazında enflasyon veri setinin 19 ilden alınması ve bunun ekonometrik yöntemde sıkıntı oluşturabilmesi sebebiyle ayrıca iller bazındaki gelirlere ait değişken verisinin alınmamasından dolayı bu göstergeler incelenememiştir. ABD ve Avrupa ülkelerinde yapılan çalışmalarda genel olarak işgücü değişkenleri birkaç çalışma dışında anlamlılık göstermemiştir. Bu, oldukça dikkat çekicidir. Analiz yıllarına 1939 büyük ekonomik buhranının dahil olmasına rağmen işgücüne

ait değişkenlerin anlamlılık göstermemesi de bu çalışmadaki işgücü bulguları gibi beklenenin aksine yorumlanabilecek bir durumdur. Yerli ve yabancı literatürde seçmenlerin fiyat değişimi ve reel gelire duyarlı olması, bu analize konamayan bu değişkenlerin işgücüne oranla daha etkili olabileceğini akla getirmektedir.

Çalışmada diğer bir ekonomik değişken olan bireysel vergi yükünü gösteren kişi başına düşen genel bütçe gelirleri, verinin 2000 yılında alınması sebebiyle ancak 2002 dönemi için incelenebilmiştir. Bu faktör, vergi yükünün gelirden meydana getirdiği azalmaya rağmen kamu harcamalarından elde edilen faydanın seçmenler üzerinde olumlu etkisiyle yorumlanabilir.

Sosyal faktörler arasında yer alan köylerdeki asfalt yol oranının etkisi en çok oy alan partinin oylarını etkileyen anlamlı bir etki olarak görünmezken kişi başına düşen genel bütçe gelirleri değişkeninin oy oranları üzerinde anlamlı etkisi görülmüştür. Aynı zamanda iller arasındaki gelişmişlik seviyesini gösteren bu değişkenin oy oranları ile pozitif ve anlamlı ilişkisi, Bakırtaş ve Koyuncu (2005)'nin elde ettiği sonuçlardaki gibi seçmenlerin kamu yatırımlarına daha duyarlı olduğunu gösterebilir. Ayrıca yapılan modellerde köylerde asfalt yol oranı ve içme suyu olan köy oranlarının da oy oranlarıyla pozitif ilişkili ve bazı modellerde anlamlı çıkması, Bakırtaş ve Koyuncu (2005)'nin çalışmasını destekler niteliktedir. Bu çalışmada ve literatürde yapılan bazı araştırmalarda elde edilen sonuçlar, kamu yatırım ve harcamalarına yönelik değişkenlerin oy oranlarına anlamlı ve pozitif etkileri Türkiye'deki siyasal partilerin kamu yatırım ve harcamalarını artırmalarına yönelik politikalar belirlemelerinin oy oranlarını artıracı olacağını gösterir niteliktedir.

Kentleşme ve nüfus artış hızına ait elde edilen bulgular, bütün modellerde tutarlılık göstermemiştir. 1987 ve 1991 seçimlerinde bu iki değişkenin olumlu etkisi saptanırken, 2002 seçimlerinde oy oranları üzerinde olumsuz etkisi saptanmıştır. Son yıllardaki negatif etki, köylerden kente iş ve daha iyi imkânlar umuduyla göçün artması, artan kentleşme ve nüfus sebebiyle çarpık kentleşme, trafik, kalabalık, çevre kirliliği gibi sosyal sorunları beraberinde getirmesiyle açıklanabilir. Artan nüfus, genç işgücü istihdamı ve kaynak gerekliliğini artırmaktadır.

Bu çalışmada kullanılan seçim dönemlerine ait modellerde elde edilen bulgular, özellikle işgücünün oylar üzerindeki etkisinin Türkiye'de beklenenin tersine geliştiği sonucunu verebilir. Downs'cu rasyoneliteye göre, geçmiş işgücü, enflasyon veya ikisini birden dikkate alan seçmenler rasyoneldir.

Bu çalışmada Türkiye'nin başlıca ekonomik sektörleri ve elde edilen anlamlı bulgular göz önüne alınarak Downs'cu rasyonelliğin test edilmesinde işgücüne katılım oranı, tarım ve

sanayi istihdam oranları değişkenleri kullanılmıştır. Veri sınırlılığı sebebiyle 1985, 1990 ve 2002 yıllarına ait verinin alınabilmesi, bu araştırmada kısa dönemli etkilerin analiz edilebildiği söylenebilir. Kısa dönemli süreçte siyasal partiler seçmenleri etkilemek için özellikle ekonomik durumları farklı gösterebilirler. Bu durumda işgücüne yönelik vaatler düşen işgücü karşısında seçmenlerin oylarını siyasal partiler lehine artırabilmektedir. Bu etki ortaya çıkan işgücüne katılım ve sanayi istihdam oranlarıyla oy oranları arasındaki ters ilişkiyi açıklayabilir. Ayrıca saptanan bu ters ilişkidен yola çıkılarak, 1987, 1991 ve 2002 yıllarına ait araştırmanın bulgularında tarım istihdam oranları dışında işgücüne katılım oranı ve sanayi istihdam oranları üzerinde Downs'cu rasyonaliteye rastlanmadığı söylenebilir. Bunun sebepleri arasında, seçmenlerin yakın dönem vaat ve etkilere açık olabilmeleri, yanlış yönlendirilmeleri bu sebeple oy kararlarında miyop olabilmeleri gösterilebilir. Aynı zamanda Türk seçmenin oy verme davranışlarında eldeki ve başka araştırmalarda dikkate alınan faktörler de bulunabilir. Bu diğer faktörler arasında, siyasal partilerin –özellikle seçime yakın dönemlerde- seçmen kitlelerine yaptıkları ekonomik ve sosyal yardımlar önemli bir yer tutuyor olabilir.

Bu çalışma gerçekleştirilirken bazı kısıtlar ortaya çıkmıştır. Araştırmanın veri toplama ve model tespiti aşamasında ortaya çıkan en büyük engel, illere ait verinin yetersiz ve bazı yıllarla sınırlı olmasıdır. İstatistiklerin eksik ve yetersiz olması, toplama metotlarında ve tanımlamalarda yapılan bazı değişiklikler pek çok konuda olduğu gibi işgücü konusunda gerçeğe uygun olmayan sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Veri sınırlılığı, araştırmacıların önüne çıkan en büyük sorunlardan birisidir. Özellikle seçmen davranışlarına yönelik yapılan araştırmalarda veriye doğrudan ulaşılabilmesi sebebiyle araştırmacıların dolaylı verilere başvurduğu gözlenmektedir.

KAYNAKÇA

- AKARCA, A. T. ve TANSEL, A., “Economic Performance and Political Outcomes: An Analysis Of The Turkish Parliamentary And Local Election Results Between 1950-2004”, *Public Choice*, Vol. 129, (2006), 77-105.
- AKARCA, A. T. ve TANSEL, A., “Social And Economic Determinants of Turkish Voter Choice in the 1995 Parliamentary Election”, *Discussion Paper Series IZA*, No. 2881, (2007), 1-32.
- AKÇAGÜNDÜZ, E., “Kamu Tercih Teorisi ve Türkiye Üzerine Olan Etkisi Üzerine Bir İnceleme”, *Trakya Üniversitesi Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Vol. 2, No. 2, (2010), 29-34.
- AKTAN, C. ve DİLEYİCİ, D., “Kamu Ekonomisinde Karar Alma ve Oylama Yöntemleri”, *Kamu Tercih ve Anayasal İktisat Dergisi*, Vol.1, No. 1, (2001), 1-31.
- AKTAN, C. ve DİLEYİCİ, D., **Modern Politik İktisatta Kamu Tercih**, Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. AŞ., Ankara, 2007.
- AKTAN, C.C., “Çağdaş İktisadi Düşünceler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Vol.5, No.1-2, (1990), 211-230.
- AKTAN, C.C., **Politik İktisat**, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 2000.
- AVŞAR, N., “Seçmen Davranışlarının Sosyo-Ekonomik Boyutları ve Mesleğin Seçmen Davranışı Üzerindeki Etkileri”, *Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- AYDIN, K. ve ÖZBEK, V., “Ailenin Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, No.2, (2004), 144-167.
- BAHNHART, J.D., “Rainfall and the Populist Party in Nebraska”, *The American Political Science Review*, Vol.19, No. 3, (1925), 527-540.
- BAKIRTAŞ, İ. ve KOYUNCU, C., “Politik Dalganmalar Yaklaşımı Çerçevesinde Türkiye’deki Seçimlerin Ekonomik Analizi”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Vol. 19, No. 1,(2005), 55-66.
- BAKIRTAŞ, İ., “Politik Ekonomik Dalganmalar Kuramı Kapsamında Türkiye’deki Politik Yapının Ekonomi Üzerindeki Etkisi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Vol.13, No.2, (1998), 47-63.

- BİLGİN, N., **Siyaset ve İnsan: Siyaset Psikolojisi Yazıları**, Bağlam Yayıncılık, Ankara, 2005.
- BUCHANAN, J.M., “Taxation in Fiscal Exchange”, *Journal of Public Economics*, Vol.6, (1976(a)), 1-16.
- BUCHANAN, J.M., “The Constitution of Economic Policy”, *American Economic Review*, Vol.77, (1987(a)), 243-250.
- BULUTAY, T. ve YILDIRIM, N., “Türk Seçmenlerinin Oy Verme Eğilimlerinde İktisadi Sebeplerin Önemi Üzerine Bir Deneme”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Vol.23, No: 4, (1968), 7-39.
- BULUTAY, T., “Türk toplumsal hayatında iktisadi ve siyasal gelişmeler”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Vol. 25, (1970), 79-119.
- BULUTOĞLU, K., **Kamu Ekonomisine Giriş: Demokraside Devletin Ekonomik Bir Kuramı**, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara, 2008.
- CHAPPELL, H.W. ve KEECH, W.R., “A New View of Political Accountability for Economic Performance”, *The American Political Science Review*, Vol.79, No.1, (1985), 10-27.
- ÇAHA, Ö., **Türkiye’de Siyasi Partiler ve Avrupa Birliği**, Gendaş Yayınları, İstanbul, 2002.
- ÇİNKO, L., “Seçmen Davranışları ile Ekonomik Performans Arasındaki İlişkilerin Teorik Temelleri ve Türkiye Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Vol.61, No. 1, (2009), 103-116.
- ÇOBAN, A.R., **Kamu Tercih Teorisi**, Nobel yayıncılık, Ankara, 2003.
- ÇUBUKÇU, M. İ., “Siyaset Pazarlaması: Genel ve Yerel Seçim ayırımına göre Seçmen Davranışlarının Analizi”, *Doktora Tezi*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- DALGIÇ, U.C., “Türkiye’de Seçmen Davranışlarını Etkileyen Sosyo-Ekonomik Faktörler”, *Yüksek Lisans Tezi*, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- DOWNS, A., **An Economic Theory of Democracy**, Harper Collins Publishers, New York, 1957.
- ERDOĞAN, S., “İktisat Politikası Uygulamaları Üzerindeki Etkileri Açısından Yeni Ekonomi”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Vol. 7, No. 2, (2004), 38-46.
- EREN, E. ve BİLDİRİCİ, M., “Siyasal Konjonktür Dalgaları ve Türkiye’de Seçmen

- Davranışları”, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Vol.14, No.163, (1999), 27-39.
- EREN, E. ve BİLDİRİCİ, M., “Türkiye’de Siyasal ve İktisadi İstikrarsızlık 1980-2001, Vol.16, No.187, (2001), 27-33.
- EROĞLU, Ö., **Türkiye Ekonomisi**, Bilim Kitabevi, Isparta, 2002.
- FAIR, R.C., “The Review of Economics and Statics: The Effect of Economic Events on Vote for President”, North Holland Publishing Company, Vol.60, No.2, (1978), 159-173.
- FERGUSON, G.A., (1976). **Statistical Analysis in Psychology and Education**, McGraw-Hill Book Company, New York, 1976.
- GÜNEŞ, İ., “Kollektif Karar Alma Mekanizmasında Kullanılan Oylama Yöntemleri”, Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Vol. 15, No. 1-2, (2001), 132-147.
- HAHNEL, R., **Siyasal İktisadın ABC’si Modern Bir Yaklaşım**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004.
- HIBBS, D.A ve RIVERS, R.D. ve VASILATOS, N., “On the Demand for Economic Outcomes: Macroeconomic Performance and Mass Political Support in the United States, Great Britain and Germany”, The Journal of Politics, Vol.44, No.2, (1982a), 426-462.
- HIBBS, D.A ve RIVERS, R.D. ve VASILATOS, N., “The Dynamics of Political Support for American Presidents Among Occupational and Partisan Groups”, American Journal of Political Science, Vol.26, No.2, (1982b), 312-332.
- KALAYCI, Ş., **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**, Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Ankara, 2005.
- KAPANİ, M., **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2010.
- KAYABAŞI, Y., “Politik Yozlaşmaya Çözüm Olarak Anayasal İktisat”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2005.
- KERNELL, S., “Presidential Popularity and Negative Voting: An Alternative Explanation of the Mid term Congressional Decline of The Presidents Party”, The American Political Science Review, Vol.71, No.1, (1977), 44-66.
- KIŞLALI, A. T., **Siyaset Bilimi**, İmge Kitabevi, Ankara, 2010.
- KORUM, U., **Sosyal Bilimlerde İstatistik**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1991.
- KÖKSAL, B. A., **İstatistik Analiz Metodları**, Çağlayan Yayınevi, İstanbul, 1985.
- KRAMER, G.H., “Short-term Fluctuations in US Voting Behaviour 1896-1964”, The

- American Political Science Review, Vol.65, No.1, (1971), 131-143.
- MATTI, P., “New Economy in Growth and Development”, Oxford Review of Economic Policy, Vol.18, No.3 380-396.
- MONROE, K.R., “Econometric Analyses of Electoral Behaviour: The Critical Review”, Political Behaviour, Vol.1, No.2, (1979), 137-173.
- MUELLER, J.E., “Presidential Popularity from Truman to Johnson”, The American Political Science Review, Vol.64, No.1, (1970), 18-34.
- MUELLER, J.E., “Public Choice: A Survey”, Journal of Economic Literature, (1976), 395-433.
- MÜTEVELLİOĞLU, N., **Antalya’da İstihdam ve İşsizlik**, Türkiye İş Kurumu İİMEK Yayını, Antalya, 2011
- NANNESTAD, P. ve PALDAM, M., “The VP Function: A Survey of the Literature on Vote and Popularity Functions After 25 Years”, Public Choice, Vol.79, No.3-4, (1994), 213-245.
- ODABAŞ, H., “James M. Buchanan’ın Kamu Tercih ve Anayasal İktisat Alanındaki Katkılarının Değerlendirilmesi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- ODABAŞ, H. ve GÜNGÖR, K., “Yürütmenin Sınırlandırılması ve Anayasal Bütçe Yaklaşımı”, Yeni Türkiye Dergisi II, No: 30, (1999), 625-634.
- OGBURN, W.F. ve COOMBS, L.C., “American Government and Politics: The Economic Factor in the Roosevelt Elections”, The American Political Science Review, Vol.34, No.4, (1940), 719-727.
- ONUR, S., “Politik Konjonktür Dalgalanmaları ve Türkiye Uygulaması 1950-2000”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (2001), Vol.6, No.2, 157-184.
- ÖZBUDUN, E., “Partiler ve Siyasi Rejimler”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Vol.19, No.1-4, (1962), 95-171.
- ÖZKAN, A., **Siyasal İletişim Stratejileri**, Tasam Yayınları, İstanbul, 2007.
- ÖZKIVRAK, Ö., “Kaynak Teorisinde Etkinlik Açısından Piyasa Başarısızlığı ve Devletin Başarısızlığının Karşılaştırılması”, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- ÖZTEKİN, A., **Siyaset Bilimine Giriş**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003 .
- PARLAKTUNA, İ. ve Bahçe A.B., “Politik Konjonktür Dalgalanmalarının Ekonomi

- Üzerindeki Etkisi ve Türkiye Uygulaması 1980–2006”, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Vol.7, No.2, (2006), 1-19.
- POWELL, G.B. ve Whitten G.D., “A Cross-National Analysis of Economic Voting: Taking Account of the Political Context”, American Journal of Political Science, Vol.37, No.2, (1993), 391-414.
- PRICE, S., “Political Business Cycles and Macroeconomic Credibility: A Survey”, Public Choice, Vol.92, No.3-4, (1997), 407-427.
- ROWLEY, K.M. ve FEATHER, N.T., “The Impact of Unemployment in Relation to age and Length of Unemployment, Journal of Occupational Psychology”, Vol. 60, (1987), 323-332.
- SAKAL, M., “Kamu Ekonomisi Teorisinin Gelişmesinde Kamu Tercihi Teorisinin Etkisi”, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Vol.13, No.1, (1998), 211-230.
- SARAÇOĞLU, M., “Kamusal Tercih Teorisi: Siyasetin Ekonomik Analizi” ,Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu-İş Dergisi, Vol.6, No.1, (2000), 1-15.
- SAVAŞ, V., **Politik İktisat**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1998.
- STIGLER, G.J., “General Economic Conditions and National Elections”, The American Economic Review, Vol.63, No.2, Papers and Proceedings of the Eighty-fifth Annual Meeting of The American Economic Association, (1973), 160-167.
- T.C. BAŞBAKANLIK DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ, **İl Göstergeleri 1980-2003**, Ankara, 2004.
- TELATAR, F., **Politik İktisat Politikası**, İmaj Yayınevi, Ankara, 2004.
- TIBBITS, C., “Majority Votes and The Business Cycle”, The American Journal of Sociology, Vol.36, No.4, (1931), 596-606.
- TOKGÖZ, Z.G., **Demokratikleşme Sürecinde Siyasal Partiler**, Günce Yayıncılık, Ankara, 1999.
- TUFTE, E.R., “Determinants of the Outcomes of Mid term Congressional Elections”, The American Political Science Review, Vol.69, No.3, (1975), 812-826.
- TUNALI, İ., **Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İstihdam Araştırması**, Türkiye İş Kurumu Yayını, 2003.

İNTERNET KAYNAKLARI

- AKDOĞAN, Y., “Yerel Siyaset”, <http://www.siyasaliletisim.org/ariv/makale/342-yerel-siyaset.html>, 30 Ekim 2008, İndirilme Tarihi: 26.01.2011.
- ATILGAN, G., “Marxta İdeoloji: Kapitalizmin Devrimci Eleştirisinin Bir Olanağı”, http://www.teori.org/index.php?option=com_content&task=view&id=69&Itemid=2, 31 Ekim 2004, İndirilme Tarihi: 06.02.2011.
- ÇABUKEL, A.,”Türkiye’de seçmen hareketleri”, <http://www.turkhukusitesi.com/makale.641.htm> 21 Temmuz 2007, İndirilme Tarihi: 03.02.2011.
- DEMİR, V., “Demokratikleşme Sürecinde Türkiye’nin Durumu ve Siyasi Parti Yasakları”, <http://www.hukuki.net/hukuk/index.php?article=3504>, 06 Mart 2010, İndirilme Tarihi: 25.01.2011.
- EREN, E., “Siyaset Ekonomisi İktisat Siyaset İlişkisi”, <http://www.ekodialog.com/makaleler/siyaset-ekonomisi-iktisatsiyaset-iliskisi.html>, İndirilme Tarihi: 25.12.2010.
- KAPLAN, E., “Kamu Tercih Teorisinde Karar Alma Süreci ve Bu Süreci Etkileyen Aktörler”, http://www.akademikiktisat.net/calisma/kamu_yonetim/kamu_tercih_ekaplan.htm, 5 Nisan 2004, İndirme tarihi 04.01.2011.
- ODABAŞ H., ve GÜNGÖR K., Anayasal bütçelerin irdelenmesi: icraya anayasal sınırlamalar getirilebilir mi?,<http://www.aku.edu.tr/kgungor/KML.rtf>, İndirilme Tarihi:07.01.2011.
- POLATLI, A., “Thomas Robert Malthus Nüfus Teoremi”, <http://www.makaleler.com/ekonomi-ve-is-dunyasi-makaleleri/thomas-robert-malthus.htm>, 8 Eylül 2008, İndirilme Tarihi: 29.01.2011.
- SAV, A., “Siyasi Partilerin Örgütlenme Modelleri, www.ekitapyayin.com/id/070/siyasi1-3sunus.htm, Ankara CHP Parti Meclisi, Sempozyum, İndirilme Tarihi: 26.01.2011.

EK-1: 1987 SEÇİM DÖNEMİ VERİ SETİ

İLLER	YILLAR	SEÇİM YILLARI	Demografik değişkenler					Ekonomik Değişkenler					Alt Yapı Değişkenleri	
			Birim	%	%	Kişi	%	%	%	%	%	000 TL	%	%
			Lider parti oy oranı	Nüfus artış hızı	Kentleşme	Ortalama hanehalkı büyüklüğü	Üniversite mezunlarının 25+ nüfusa oranı	İşgücüne katılma oranı	Sanayi istihdamının toplam istihdam payı	Tarım istihdamının toplam istihdam payı	Kişi başına belediye giderleri	Köylerde asfalt yol oranı	Yeterli içme suyu olan köy oranı	
			LOO	NHZ	KN	HHB	UNO	IKO	SIO	TIO	BGK	KAO	ISKO	
Ankara	1985	1987	39,60	2,93	82,60	4,60	9,76	48,70	13,10	26,40	17,00	7,90	57,38	
İstanbul	1985	1987	39,70	4,17	95,20	4,00	7,36	46,00	34,80	5,20	23,00	61,70	74,49	
İzmir	1985	1987	35,80	3,18	77,70	7,20	5,95	53,90	19,80	35,50	13,00	19,70	58,27	
Adana	1985	1987	33,90	29,97	66,20	5,60	3,54	56,00	14,20	53,00	9,00	19,10	72,59	
Antalya	1985	1987	32,50	3,48	44,60	4,80	3,89	68,90	5,30	69,80	10,00	20,00	40,26	
Bursa	1985	1987	36,80	2,84	63,50	4,50	3,22	56,70	21,60	48,00	8,00	28,90	85,64	
Denizli	1985	1987	35,20	2,02	37,30	4,50	2,75	66,00	12,90	61,90	10,00	22,50	61,59	
D.Bakır	1985	1987	25,50	3,66	50,50	6,90	2,57	63,40	2,80	71,40	4,00	1,60	43,87	
Kocaeli	1985	1987	27,60	4,35	55,50	4,70	3,72	53,00	24,20	37,60	14,00	19,20	57,47	
Konya	1985	1987	38,40	2,48	48,20	4,70	2,72	63,20	8,50	68,90	9,00	11,07	55,81	
Kayseri	1985	1987	44,70	2,08	56,50	5,30	3,13	56,10	14,50	53,80	9,00	10,40	79,35	
Mersin	1985	1987	36,00	4,06	54,80	4,30	3,64	61,80	8,80	61,50	12,00	20,90	68,63	
E.Şehir	1985	1987	41,40	1,88	67,70	4,30	3,99	52,20	17,00	48,00	8,00	5,20	80,84	
G.Antep	1985	1987	36,40	3,56	66,50	5,90	2,44	55,30	13,90	53,00	12,00	1,00	68,95	
Erzurum	1985	1987	40,90	1,31	41,00	6,50	2,71	67,50	3,50	72,40	5,00	0,30	44,78	
Malatya	1985	1987	58,60	1,85	46,20	6,20	2,76	62,40	5,80	69,60	6,00	1,00	68,27	
Samsun	1985	1987	30,80	1,90	36,90	5,90	2,51	68,70	6,50	72,70	7,00	8,70	62,94	
Trabzon	1985	1987	36,80	1,45	30,50	6,40	3,02	64,80	6,40	70,80	6,00	9,50	57,12	
Zonguldak	1985	1987	26,90	1,81	33,60	5,70	2,52	55,20	22,20	56,30	7,00	10,70	32,05	
Afyon	1985	1987	37,40	2,20	34,50	5,60	2,29	69,00	5,90	76,00	7,00	19,30	58,61	
Bilecik	1985	1987	40,60	1,80	44,50	4,30	1,98	65,80	12,70	61,60	6,00	5,50	79,22	
Edirne	1985	1987	26,10	1,40	45,80	4,60	2,65	69,90	7,80	60,80	7,00	6,00	57,14	
K.Maraş	1985	1987	29,50	2,60	40,70	6,30	2,47	67,10	5,70	76,00	6,00	5,00	38,81	
Sinop	1985	1987	30,10	0,28	25,20	6,00	1,62	74,30	4,20	81,00	4,00	0,50	67,92	
Van	1985	1987	25,40	3,10	34,60	8,10	1,80	71,50	1,90	78,90	3,00	0,70	46,67	
Ş.Urfa	1985	1987	36,00	5,53	50,50	6,80	2,03	65,00	3,20	73,30	4,00	1,00	40,72	

EK - 2: 1991 SEÇİM DÖNEMİ VERİ SETİ

İLLER	YILLAR	SEÇİM YILLARI	Demografik değişkenler						Ekonomik Değişkenler					Alt Yapı Değişkenleri	
			Birim	%	%	Kişi	%	%	%	%	%	000 TL	000 TL	%	%
			Lider parti oy oranı	Nüfus artış hızı	Kentleşme	Ortalama hane halkı büyüklüğü	Üniversite mezunlarının 25+ nüfusa oranı	İşgücüne katılma oranı	Sanayi istihdamının toplam istihdam payı	Tarım istihdamının toplam istihdam payı	Kişi başına belediye giderleri	Kişi başına genel bütçe gelirleri	Köylerde asfalt yol oranı	Yeterli içme suyu olan köy oranı	
			LOO	NHZ	KN	HHB	UNO	IKO	SIO	TIO	BGK	GBGK	KAO	ISKO	
Ankara	1990	1991	23,60	2,12	87,60	4,20	11,88	48,30	14,30	18,10	278,00	2,20	28,30	89,09	
İstanbul	1990	1991	27,50	4,47	92,40	3,90	8,48	48,30	33,60	5,10	270,00	2,40	65,90	77,64	
İzmir	1990	1991	27,60	3,01	79,20	6,80	7,44	54,40	20,30	32,30	142,00	1,00	46,90	72,50	
Adana	1990	1991	30,00	22,86	69,80	5,30	4,67	56,70	14,70	49,40	105,00	0,60	27,30	78,92	
Antalya	1990	1991	43,20	4,78	53,20	4,40	6,18	66,60	6,30	57,00	52,00	0,50	31,80	61,24	
Bursa	1990	1991	31,20	3,82	72,20	4,30	4,49	56,30	25,50	40,10	116,00	1,00	34,10	92,80	
Denizli	1990	1991	35,40	2,35	45,00	4,30	3,87	66,70	14,20	58,50	110,00	0,40	29,30	80,04	
D.Bakır	1990	1991	49,90	3,17	54,90	6,90	3,36	62,10	3,50	69,00	15,00	0,20	2,60	50,87	
Kocaeli	1990	1991	25,50	4,64	62,20	4,60	4,70	53,80	23,80	32,70	190,00	3,00	23,90	75,00	
Konya	1990	1991	33,00	2,29	55,00	5,20	3,62	61,90	10,10	63,30	116,00	0,40	17,05	69,28	
Kayseri	1990	1991	31,60	1,75	64,00	5,10	4,28	54,00	18,60	45,30	159,00	0,40	18,00	87,03	
Mersin	1990	1991	31,80	4,06	62,10	4,10	5,03	59,90	8,80	55,00	126,00	0,80	33,80	65,29	
E.Şehir	1990	1991	34,10	1,41	74,50	4,10	5,47	50,90	17,70	42,80	112,00	0,70	8,90	73,45	
G.Antep	1990	1991	28,00	3,31	72,00	5,70	3,09	54,80	19,20	50,20	85,00	0,30	6,30	61,04	
Erzurum	1990	1991	37,00	-0,18	47,20	6,60	3,36	65,80	4,10	70,00	60,00	0,20	1,10	66,92	
Malatya	1990	1991	41,10	1,06	54,00	5,80	4,18	59,80	7,10	64,00	81,00	0,30	7,90	46,62	
Samsun	1990	1991	33,30	0,87	45,40	5,60	3,66	67,70	6,90	70,20	67,00	0,40	11,70	80,39	
Trabzon	1990	1991	31,50	0,24	38,20	5,90	4,32	67,00	6,40	68,80	106,00	0,30	13,85	92,32	
Zonguldak	1990	1991	30,10	0,54	38,30	5,40	3,24	62,70	17,50	61,10	91,00	0,60	18,20	50,97	
Afyon	1990	1991	36,10	2,05	41,40	5,60	3,14	67,60	8,30	70,20	105,00	0,20	20,70	64,94	
Bilecik	1990	1991	33,00	1,73	51,50	4,20	3,14	63,50	16,00	55,80	85,00	0,50	14,80	84,80	
Edirne	1990	1991	31,10	0,75	52,00	4,30	4,19	69,40	7,80	59,80	95,00	0,70	12,10	75,47	
K.Maraş	1990	1991	34,50	1,21	45,60	6,20	3,18	66,00	7,90	72,00	37,00	0,20	8,00	50,49	
Sinop	1990	1991	26,80	-1,10	32,60	5,40	2,98	72,60	5,10	75,80	61,00	0,20	1,90	85,65	
Van	1990	1991	26,50	3,05	40,60	8,00	2,31	69,10	3,00	73,70	26,00	0,10	1,10	66,84	
Ş.Urfa	1990	1991	31,30	4,61	55,00	6,80	2,22	62,80	3,70	71,20	28,00	0,10	2,30	51,17	

EK - 3: 2002 SEÇİM DÖNEMİ VERİ SETİ

İLLER	YILLAR	SEÇİM YILLARI	Sosyal Değişkenler					Ekonomik Değişkenler						Alt Yapı Değişkenleri	
			Birim	%	%	Kişi	%	%	%	%	000 TL	000 TL	000 TL	%	%
			Lider parti oy oranı	Nüfus artış hızı	Kentleşme	Ortalama hane halkı büyüklüğü	Üniversite mezunlarının 25+ nüfusa oranı	İşgücüne katılma oranı	Sanayi istihdamının toplam istihdam payı	Tarım istihdamının toplam istihdam payı	Kişi başına belediye giderleri	Kişi başına genel bütçe gelirleri	Kişi başına kamu yatırımları	Köylerde asfalt yol oranı	Yeterli içme suyu olan köy oranı
			LOO	NHZ	KN	HHB	UNO	IKO	SIO	TIO	BGK	GBGK	KYK	KAO	ISKO
Ankara	2000	2002	38,10	2,13	88,30	3,80	16,46	48,20	13,40	16,20	139793,00	876,20	103,00	58,50	93,30
Istanbul	2000	2002	37,20	3,30	90,70	3,60	11,24	50,20	32,20	8,10	138544,00	1129,80	52,00	64,50	56,54
İzmir	2000	2002	29,10	2,23	81,10	6,00	10,78	52,20	20,60	28,50	100418,00	496,30	55,60	80,00	87,84
Adana	2000	2002	26,80	17,71	75,60	4,70	7,41	48,50	14,40	43,10	143909,00	166,10	59,00	56,60	85,76
Antalya	2000	2002	30,90	4,17	54,50	4,00	11,48	60,10	5,50	49,70	82961,00	143,30	50,00	67,70	76,75
Bursa	2000	2002	41,30	2,86	76,80	3,90	7,06	53,70	28,20	33,60	124583,00	348,00	84,10	65,80	90,68
Denizli	2000	2002	24,20	1,24	48,70	3,90	6,50	65,30	19,00	53,50	66083,00	155,10	32,20	83,40	55,97
D.Bakır	2000	2002	56,10	2,18	60,00	6,80	5,23	52,80	3,80	63,90	71344,00	41,50	62,00	9,60	53,76
Kocaeli	2000	2002	42,90	2,53	59,90	4,20	6,67	58,10	20,30	39,00	156531,00	3142,10	53,20	68,50	87,46
Konya	2000	2002	54,90	2,25	59,70	5,00	5,77	54,10	9,10	62,40	72514,00	72,70	21,20	49,50	70,48
Kayseri	2000	2002	54,30	1,16	69,10	4,60	6,64	49,80	16,40	47,00	73535,00	138,40	23,20	53,40	88,30
Mersin	2000	2002	24,70	2,64	60,50	3,90	7,64	54,90	7,90	57,60	84840,00	189,30	51,20	61,10	68,90
E.Şehir	2000	2002	29,60	0,96	78,90	3,70	8,55	46,20	18,90	35,30	86679,00	193,90	99,60	58,90	91,13
G.Antep	2000	2002	40,00	2,40	78,50	5,20	4,79	47,30	21,30	39,10	45627,00	94,00	85,80	80,60	71,18
Erzurum	2000	2002	54,60	10,00	59,80	5,70	5,95	52,40	3,70	62,30	61889,00	53,80	37,30	7,30	91,47
Malatya	2000	2002	50,60	1,95	58,50	5,40	7,06	53,30	6,20	63,90	44689,00	59,20	23,70	29,00	78,32
Samsun	2000	2002	44,80	0,42	52,50	4,80	5,99	58,70	6,90	63,40	71779,00	125,00	29,80	33,90	80,10
Trabzon	2000	2002	43,90	2,03	49,10	5,20	7,43	58,40	5,30	64,30	47522,00	85,90	22,40	6,90	87,15
Zonguldak	2000	2002	30,50	-0,60	40,70	4,60	5,64	60,20	15,40	59,10	77903,00	270,10	35,40	55,80	53,52
Afyon	2000	2002	42,60	0,94	45,80	5,00	4,77	62,00	6,40	70,10	68933,00	59,10	16,20	73,70	76,35
Bilecik	2000	2002	24,90	1,01	64,00	3,70	5,13	56,40	19,30	46,50	57771,00	114,60	50,10	67,20	92,40
Edirne	2000	2002	28,80	-0,04	57,40	3,70	6,62	60,90	9,00	49,60	57392,00	171,50	29,50	60,00	82,64
K.Maraş	2000	2002	53,90	1,15	53,50	5,60	5,26	57,60	9,80	65,60	39886,00	67,20	129,20	45,70	75,99
Sinop	2000	2002	32,50	-1,61	44,90	4,40	5,03	61,70	5,30	71,00	74383,00	61,70	24,80	17,50	93,39
Van	2000	2002	40,90	3,19	50,90	7,50	4,26	58,50	2,50	67,20	23781,00	42,90	13,10	10,50	77,19
Ş.Urfa	2000	2002	22,90	3,19	58,30	6,90	3,92	54,70	3,50	72,80	37351,00	32,00	45,40	27,00	89,07

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI : Dilşad TOKATLIOĞLU ERDOĞAN

Doğum Tarihi ve Yeri : 29.08.1985 / ISPARTA

Medeni Durumu : Evli

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Malike Mehmet Bileydi Anadolu Lisesi

Lisans Diploması : Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü

Tez Konusu : Demokrasinin İktisadi Teorisi: Türkiye İçin Bir Analiz

Yabancı Dil / Diller : İngilizce

İş Denevimi

Stajlar : Baker Tilly Güreli YMM Bağımsız Denetim A.Ş

Adres : Fener Mah. 1964 Sok. No: 36/7
Muratpaşa / ANTALYA